

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ТЕХНИКА
УНИВЕРСИТЕТИ ХУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ
КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ
ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

ҲАЁТИЙ ФАОЛИЯТ ХАВФСИЗЛИГИ

йўналиши

**МЕҲНАТ МУҲОФАЗАСИНИНГ
ҲУҚУҚИЙ ВА ТАШКИЛИЙ
АСОСЛАРИ**

ТОШКЕНТ-2021

Мазкур ўқув-услугий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 7 декабрдаги 648-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида тайёрланди.

Тузувчи: ТДТУ, катта ўқитувчи Хамидуллаев Ф.Ф.

Такризчи: ТДТУ, т.ф.д. профессор С.С.Сулейманов

Ўқув -услугий мажмуа Тошкент давлат техника университети Кенгашининг 2020 йил 18 декабрдаги 4-сонли қарори билан фойдаланишга тавсия этилди.

МУНДАРИЖА

I.ИШЧИ ДАСТУР.....	4
II.МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТРЕФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	16
III.НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР.....	19
IV.АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ.....	111
V.КЕЙСЛАР БАНКИ.....	218
VI.ГЛОССАРИЙ.....	220
VII.АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	226

I. ИШЧИ ДАСТУР

КИРИШ

Дастур Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда тасдиқланган “Таълим тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февраль “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон, 2019 йил 27 август “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сон, 2019 йил 8 октябрь “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармонлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрь “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарорида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш ҳамда олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий компетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади.

Ушбу ишчи ўқув дастур меҳнат муҳофазаси бўйича ишларни ташкил этиш, меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномаларни ишлаб чиқиш, ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш, ходимларга уларнинг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликларига чалиниши ёки саломатликнинг бошқа хил шикастланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш, иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилишни амалга ошириш, ходимларни тиббий кўрикдан ўтказиш, иш ўринларини меҳнат шароитлари ва асбоб-ускуналарнинг жароҳатлаш хавфлилиги юзасидан аттестациядан ўтказиш ва бошқа меҳнат муҳофазаси бўйича масалалари баён этилган.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Модулнинг мақсади – тингловчиларни ишлаб чиқаришда хавфсиз ва соғлом иш шароитларини яратишнинг назарий ва амалий жиҳатдан тайёрлаш, ишлаб чиқариш муҳитида ишчи ва хизматчиларни тўғри ҳаракат қилиш ва ҳимояланиш бўйича билим, кўникма ва малакасини шакллантиришдир.

“Меҳнат муҳофазасининг ҳуқуқий ва ташкилий асослари” модулининг вазифалари:

- ишлаб чиқаришдаги иш жойлари ва зоналарида мавжуд ва юзага келиши эҳтимоли бўлган зарарли ва шикастловчи салбий омиллар, уларни синфлари, асосий манбалари бўйича тасавурларини кенгайтириш;
- мазкур соҳага тегишли қонунлар, меъёрий-техник ҳужжатлар, педагогик касбий фаолиятда, ишлаб чиқариш жараёнларида амалга ошириладиган технологияларнинг, фойдаланиладиган техник воситаларнинг ҳамда жиҳозларнинг мавжуд ва юзага келиши мумкин бўлган зарарли ва шикастловчи салбий омилларини идентификациялаш ҳамда баҳолашни ўргатиш ва касбий маҳоратини ошириш;
- зарарли ва шикастловчи ишлаб чиқариш омилларини инсон соғлиғи ва ҳаётига, уни авлодлари соғлиғи ва ҳаётига салбий таъсирини бартараф этиш ёки оқибатларини камайтиришга оид ташкилий, техник, иқтисодий, экологик ва ижтимоий чора-тадбирларни муқобилини танлаш, ишлаб чиқиш, илмий асослаш ва татбиқ этиш бўйича илм (билим ва малака) бериш ва касбий маҳоратини ошириш;
- меҳнат муҳофазасини ташкилий масалаларини замонавий талаблар даражасида ҳал этиш, бошқариш усулларини, ҳимоя воситаларини амалиётга жорий этиш орқали меҳнат хавфсизлигини, соҳадаги илғор халқаро тажрибалардан оқилона фойдаланишга ўргатиш, кўникмасини шакллантириш ва касбий маҳоратини ошириш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Меҳнат муҳофазасининг ҳуқуқий ва ташкилий асослари” модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишларини;
- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ваколатларини;
- Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги хизматлар бозорининг профессионал иштирокчиларини;
- ходимнинг ҳамда иш берувчининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ҳуқуқлари ва мажбуриятларини;
- кириш йўл-йўриғини ўтказиш бўйича намунавий дастурни;
- иш жойидаги йўл-йўриқни ўтказиш бўйича намунавий дастурни;
- меҳнат муҳофазаси ҳолати назоратининг биринчи босқичини;
- меҳнат муҳофазаси ҳолати назоратининг иккинчи босқичини;
- меҳнат муҳофазаси ҳолати назоратининг учинчи босқичини;
- иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш қоидаларини;
- ташкилотларда меҳнатни муҳофаза қилиш хизматини яратиш ва фаолиятини ташкил этиш тартибини;
- ишлаб чиқаришдаги иш жойлари ва зоналарида мавжуд ва юзага келиши эҳтимоли бўлган зарарли ва шикастловчи салбий омилларни;
- Ўзбекистон Республикаси, ҳамдўстлик мустақил давлатлари, бошқа етакчи давлатлардаги меҳнат муҳофазасининг ҳозирги вақтдаги масалаларини;
- билимларнинг бир бутун тизими билан ўзаро боғлиқликда ушбу модулнинг асосий муаммоларини;
- меҳнат қилиш ва дам олишнинг мақбул шароитларининг инсон физиологиясига таъсирини;
- ишлаб чиқаришдаги иш жойлари ва зоналарида мавжуд ва юзага келиши эҳтимоли бўлган зарарли ва шикастловчи салбий омилларни синфлари, асосий манбаларини;

- меҳнат муҳофазасига тегишли қонунлар, миллий, давлатлараро ва халқаро стандартлар, техник, ташкилий, санитар-гигиеник меъёрларни и **билиши керак.**

Тингловчи:

- зарарли ва шикастловчи ишлаб чиқариш омилларини инсон соғлиғи ва ҳаётига, уни авлодлари соғлиғига ва ҳаётига салбий таъсирини бартараф этиш;
- ёки оқибатларини камайтиришга оид ташкилий, техник, иқтисодий, экологик ва ижтимоий чора-тадбирларни муқобилини танлаш;
- меҳнат муҳофазасининг ташкилий масалаларини ва булардан келиб чиқаётган муаммоларни ечиш;
- зарарли ва шикастловчи ишлаб чиқариш омилларини инсон ҳаёти ва соғлиғига салбий таъсирини бартараф этишга оид замонавий техник ечимлар ишлаб чиқиш;
- ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш **кўникма** эга бўлиши зарур.

Тингловчи:

-меҳнат муҳофазаси бўйича ўқишларни ташкил қилиш ва билимларни синаш;

-меҳнат муҳофазаси бўйича ишларни ташкил этиш;

-ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш;

-иш ўринларини меҳнат шароитлари ва асбоб-ускуналарнинг жароҳатлаш хавфлилиги юзасидан аттестациядан ўтказиш тартибини амалга ошириш;

меҳнат муҳофазаси билан боғлиқ турфа масалаларни замонавий талаблар даражасида ҳал этиш;

- меҳнат муҳофазаси бўйича ишларни ташкил этиш;

- меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномаларни ишлаб чиқиш **малакаларга** эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

-зарарли ва шикастловчи ишлаб чиқариш омилларини инсон ҳаёти ва соғлиғига салбий таъсирини бартараф этишга оид замонавий техник ечимларни амалга тадбиқ этиш;

- ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш;

- соҳадаги илғор халқаро тажрибалардан оқилона фойдаланишга ўргатиш малакасини шакллантириш **компетенцияларига** эга бўлиши лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Меҳнат муҳофазасининг ҳуқуқий ва ташкилий асослари” модулини ўрганиш маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Модулни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик технологиялар ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

-маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;

-ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усуллари қўллаш назарда тутилади.

Модулни ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Меҳнат муҳофазасининг ҳуқуқий ва ташкилий асослари” модули мазмуни ўқув режадаги “Ҳаётини фаоллаштириш ва ҳаётини ҳавфсизлиги”, “Фавқулодда вазиятлар ва фуқаро муҳофазаси” ва “Ёнғин ҳавфсизлигини таъминлаш асослари” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг мазкур фан бўйича касбий педагогик тайёргарлик даражасини ҳамда таълим хизмати сифатини оширишга хизмат қилади.

Модулни олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар олий маълумотли кадрларда “Меҳнат муҳофазасининг ҳуқуқий ва ташкилий асослари” билан боғлиқ турфа масалаларни замонавий талаблар даражасида ҳал этиш усулларини, меҳнат муҳофазаси бўйича ўқишларни ташкил қилиш ва билимларни синаш, меҳнат муҳофазаси бўйича ишларни ташкил этиш, меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномаларни ишлаб чиқиш, ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш, соҳадаги илғор халқаро тажрибалардан оқилона фойдаланишга ўргатиш малакасини шакллантиришга, амалда қўллаш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

№	Мавзулар	Ўқув юкلامаси, соат						
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси					
			Жами	Жумладан				
			Назари	Амалий	Тажриба алмашиш	Кўчма		
1.	Ўзбекистон Республикасининг “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонуни (янги таҳрири).	2	2	2				
2.	Меҳнат муҳофазаси бўйича ўқишларни ташкил қилиш ва билимларни синаш..	4	4	2	2			
3.	Меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномаларни ишлаб чиқиш тартиби.	2	2		2			
4.	Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш ва етказилган зарарни тўлаш.	4	4	2	2			
5.	Иш ўринларини меҳнат шaroитлари ва асбоб-ускуналарнинг жароҳатлаш хавфлилиги юзасидан аттестациядан ўтказиш тартиби.	6	6	4	2			
6.	Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш қоидалари..	2	2		2			
	Ҳаммаси:	20	20	10	10			

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Ўзбекистон Республикасининг “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонуни (янги таҳрири).

Қонуннинг мақсади, амал қилиш соҳаси. Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари. Меҳнатни муҳофаза қилишни давлат томонидан бошқариш. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ваколатлари. Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги хизматлар бозорининг профессионал иштирокчилари. Ходимнинг ҳамда иш берувчининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ҳуқуқлари ва мажбуриятлари.

2-мавзу: Меҳнат муҳофазаси бўйича ўқишларни ташкил қилиш ва билимларни синаш. Меҳнат муҳофазаси бўйича ишларни ташкил этиш. Меҳнатни муҳофаза қилиш ҳолатини назорат ва таҳлил қилиш.

Ишчиларни ўқитиш ва билимларини синаш. Ишчиларга йўл-йўриқ ўтказиш. Ишчиларнинг билимларини синаш. Раҳбар ва мутахассисларни ўқитиш ва билимларини синаш. Кириш йўл-йўриғини ўтказиш бўйича намунавий дастур. Иш жойидаги йўл-йўриқни ўтказиш бўйича намунавий дастур.

Ходимларнинг меҳнат шароитлари ва хавфсизлигини таъминлаш бўйича вазифалар. Меҳнатни муҳофаза қилиш хизматини ташкил қилиш. Корхонада меҳнат муҳофазаси бўйича ишларни ташкил этиш. Иш берувчининг вазифаси. Корхона бош муҳандиснинг вазифаси. Корхона бош механигининг вазифаси. Корхона бош энергетигининг вазифаси. Цех бошлиғининг вазифаси. Корхона ходимининг вазифаси.

Меҳнат муҳофазаси ҳолатининг таҳлили ва назорати. Маъмурий – жамоат назорати. Маъмурий назорат. Жамоат назорати. Меҳнат муҳофазаси ҳолати назоратининг биринчи босқичи. Меҳнат муҳофазаси ҳолати назоратининг иккинчи босқичи. Меҳнат муҳофазаси ҳолати назоратининг учинчи босқичи.

3-мавзу: Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш ва етказилган зарарни тўлаш.

Умумий қоидалар. Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисани ва ходимлар саломатлигининг бошқа хил зарарланишларини текшириш ва ҳисобга олиш тартиби. Н-1 шаклидаги далолатномани тузиш тартиблари.

Бахтсиз ҳодисаларни махсус текшириш. Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар натижасида шикастланишларнинг оғирлик даражасини белгилаш схемаси. Соғлиғига шикаст етказилганлиги билан боғлиқ ҳолда зарарнинг жабрланувчига тўланадиган миқдори. Меҳнат жароҳатлари туфайли қилинган қўшимча харажатларни жабрланувчига тўлаш. Боқувчининг вафоти сабабли зарарни тўлаш.

4-мавзу: Иш ўринларини меҳнат шароитлари ва асбоб-ускуналарнинг жароҳатлаш хавфлилиги юзасидан аттестациядан ўтказиш тартиби.

Умумий қоидалар. Аттестацияни ўтказиш. Аттестацияни ўтказишга тайёргарлик кўриш тартиби. Меҳнат шароитларининг меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича нормалар, қоидалар ва йўриқномалар талабларига мувофиқлигини баҳолаш тартиби.

Иш ўринларининг айрим турларини аттестациядан ўтказиш хусусиятлари. Иш ўринларини меҳнат шароитлари бўйича аттестациядан ўтказиш натижаларини расмийлаштириш тартиби. Режадан ташқари аттестация ўтказиш тартиби. Иш жойининг меҳнат шароитлари харитаси. Иш жойларининг жароҳатлаш хавфлилигини баҳолаш. Ходимларнинг шахсий ҳимоя воситалари (ШХВ) билан таъминланганлигини баҳолаш. Кафолат ва преференциялар.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Меҳнат муҳофазаси бўйича йўл-йўриқ ўтказиш журнали ва билимларни синаш баённомаларини расмийлаштириш тартиблари. Меҳнатни муҳофаза қилиш ҳолати бўйича маъмурий – жамоат назорати (уч босқичли назорат).

Кириш йўл-йўриғини ўтказиш бўйича намунавий дастур тузиш. Ишчиларга йўл-йўриқ ўтказилишини қайд қилиш журналларини расмийлаштириш тартиби. Ишчиларни ўқитиш бўйича дастур ишлаб чиқиш ва билимларини синаш баённомаларини расмийлаштириш тартиби билан танишиш.

Меҳнат муҳофазаси ҳолатининг таҳлили ва назорати. Меҳнат муҳофазаси ҳолати назоратининг биринчи ва иккинчи босқичини ўтказиш тартиби. Меҳнат муҳофазаси ҳолати назоратининг учинчи босқичини ўтказиш тартибини таҳлил қилиш.

2-мавзу: Меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномаларни ишлаб чиқиш тартиби.

Меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномаларни тузилиши ва мазмуни. Меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномаларни ишлаб чиқиш, келишиш ва тасдиқлаш тартиби. Йўриқномаларни расмийлаштириш тартиби. Меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномаларни текшириш ва қайтадан кўриб чиқиш тартиби ўрганиш.

3-мавзу: Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва ҳисобга олиш тартиби.

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисани ва ходимлар саломатлигининг бошқа хил зарарланишларини текшириш ва ҳисобга олиш тартиби. Н-1 шаклидаги далолатномани тузиш тартиблари.

Бахтсиз ҳодисаларни махсус текшириш далолатномасини тузиш талаблари. Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар натижасида шикастланишларнинг оғирлик даражасини белгилаш схемасидан фойдаланиш .

4-мавзу: Иш ўринларини меҳнат шароитлари бўйича аттестациядан ўтказиш натижаларини расмийлаштириш тартиби.

Меҳнат шароитларининг меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича нормалар, қоидалар ва йўриқномалар талабларига мувофиқлигини баҳолаш тартиби.

Иш ўринларининг айрим турларини аттестациядан ўтказиш хусусиятларини ўрганиш. Иш ўринларини меҳнат шароитлари бўйича аттестациядан ўтказиш натижаларини расмийлаштириш тартиби. Режадан ташқари аттестация ўтказиш тартиби. Иш жойининг меҳнат шароитлари харитасини тўлдириш. Иш жойларининг жароҳатлаш хавфлилигини баҳолаш тартиби. Ходимларнинг шахсий ҳимоя воситалари (ШХВ) таъминланганлигини баҳолаш. Кафолат ва преференцияларни белгиланиш талабларини ўрганиш.

5-мавзу: Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш Қоидалари. Ташкилотларда меҳнатни муҳофаза қилиш хизматини яратиш ва фаолиятини ташкил этиш тартиби.

Мажбурий суғурта қилиш шартномасини тузиш, ўзгартириш ва унинг амал қилишини муддатидан олдин тўхтатиш тартиби. Суғурта суммаси, суғурта мукофоти ва мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта мукофотини тўлаш тартиби.

Меҳнатни муҳофаза қилиш хизматини яратиш ва фаолиятини ташкил этиш тартиби. Хизматнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятларини ўрганиш. Ташкилот раҳбарининг ва Хизмат ходимларининг фаолиятни ташкил этиш бўйича мажбуриятлари. Хизмат раҳбарига ва мутахассисларига қўйиладиган талабларни таҳлил қилиш.

ТАЪЛИМНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ШАКЛЛАРИ

Таълимни ташкил этиш шакллари аниқ ўқув материали мазмуни устида ишлаётганда ўқитувчини тингловчилар билан ўзаро ҳаракатини тартиблаштиришни, йўлга қўйишни, тизимга келтиришни назарда тутди.

Модулни ўқитиш жараёнида қуйидаги таълимнинг ташкил этиш шаклларидан фойдаланилади:

- 1) маъруза;
- 2) амалий машғулот.

Ўқув ишини ташкил этиш усулига кўра:

- 1) жамоавий;
- 2) гуруҳли (кичик гуруҳларда, жуфтликда);
- 3) якка тартибда.

Жамоавий ишлаш – бунда ўқитувчи гуруҳларнинг билиш фаолиятига раҳбарлик қилиб, ўқув мақсадига эришиш учун ўзи белгилайдиган дидактик ва тарбиявий вазифаларга эришиш учун хилма-хил методлардан фойдаланади.

Гуруҳларда ишлаш – бу ўқув топшириғини ҳамкорликда бажариш учун ташкил этилган, ўқув жараёнида кичик гуруҳларда ишлашда (3 тадан – 7 тагача иштирокчи) фаол рол ўйнайдиган иштирокчиларга қаратилган таълимни ташкил этиш шаклидир. Ўқитиш методига кўра гуруҳни кичик гуруҳларга, жуфтликларга ва гуруҳларора шаклга бўлиш мумкин.

Бир турдаги гуруҳли иш ўқув гуруҳлари учун бир турдаги топширик бажаришни назарда тутди.

Табақалашган гуруҳли иш гуруҳларда турли топшириқларни бажаришни назарда тутди.

Якка тартибдаги шаклда - ҳар бир таълим олувчига алоҳида- алоҳида мустақил вазифалар берилади, вазифанинг бажарилиши назорат қилинади.

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТРЕФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

“Ақлий хужум” методи

Ақлий хужум, ғояларни ишлаб чиқиш усули иштирокчилар бирлашган ҳолда қийин муаммони ечишга ҳаракат қиладилар уни ечиш учун шахсий ғояларини илгари сурадилар.

Ақлий хужум, олдиндан уларнинг танқидисиз, мавзуга нисбатан эркин фикрларни ишлаб чиқишдаги ҳаракатидир. Ақлий хужум усули серқирра қўлланиш хусусиятига эга "Ақлий хужум"нинг вазифаси кичик гуруҳлар ёрдамида янги-янги ғояларни яратишдир (кичик гуруҳнинг биргаликдаги кучи - унинг алоҳида аъзоларининг кучлари йиғиндисидан кўп бўлади). Ақлий хужумнинг муаммони ҳал қилаётган кишиларнинг кўпроқ ақлбовар қилмайдиган ва ҳатто фантастик ғояларни яратишга ундайди. Ғоялар қанча кўп бўлса, уларнинг ҳеч бўлмаганда биттаси айна муддао бўлиши мумкин. Бу ақлий хужум негизидаги тамойилдир. Ақлий хужум то`хтатилгандан со`нг барча айтилган ғоялар муҳокама қилиниб, энг мақбули танланади. Якка тартибда ёки жуфтликда, амалий машғулотларда эса 4-7 кишидан иборат кичик гуруҳларда шунингдек, гуруҳ бо`йича ҳам ўтказиш мумкин. Ақлий хужум машғулотларда талабалар фаоллигини оширишга, чарчокни ё`қотишга, ғояни излашга шароит яратади

Самарали ақлий хужум учун босқичлар:

1. Иштирокчиларни мажбурий бўлмаган тарзда ўтказинг.
2. Фикрларни баён қилиш учун қоғоз ва доскани тайёрланг.
3. Ақлий хужумнинг иштирокчиларига муаммони етказиш керак.
4. Иш тартибини аниқланг:
  - а) фикрлар ташланганда ҳеч қандай баҳолашлар.
  - б) доимий фикрлаш озодлиги.
  - в) қанча ақлли фикр кўп бўлса, шунча яхши.
  - г) “ушланг”, “тутинг”, бошқаларнинг фикрларини ривожлантиринг.
5. Фикрлар тўғрисида суриштиринг ва тезда уларни келиши билан ёзинг.

6. қоғоз варағи тўлдирилганда, уни муҳокама учун қўйинг.

7. Ўз ғояларингизни қўшиб янги ғояни рағбатлантиринг.

8. Бошқаларнинг фикрини танқид қилиш ёки устидан кулиш керак эмас, кулгига йўл қўйманг.

9. Ўзингизнинг фикрларингизни бошқа томонга тарқаб кетмасидан бир жойга жамланг.

Ақлий ҳужумнинг асосий кўринишларидан бири жуфтликдаги ақлий ҳужумдир. Агар иш далилий ахборотга боғлиқ бўлса, унда талабаларга далиллар рўйхатини тузишга таклиф берилади. Икки дақиқадан сўнг индивидуал ишдан кейин улар бир-бирлари билан мулоқотда бўлиб муҳокама қиладилар ва ўзларининг рўйхатларини бирлаштирадилар.

Методнинг мавзуга тадбиғи: тингловчиларнинг бирламчи билимларини аниқлашда кўйидаги саволлар берилади:

Саволлар:

1. Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисани текшириш қайси ҳужжат асосида қандай амалга оширилади?

2. Бахтсиз ҳодисалар ва касб касалликлардан ходимларни мажбурий давлат ижтимоий суғуртасидан ўтказиш қайси ҳужжат асосида қандай амалга оширилади?

3. Ходимнинг ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарарнинг ўрнини юридик шахс қайта ташкил этилган ёки тугатилган тақдирда қандай қопланди?

4. Қандай бахтсиз ҳодисалар ишлаб чиқаришга оид деб текширилади ва ҳисобга олинади?

5. Иш куни давомида жабрланувчи ҳақида хабар берилмаган ҳолларда бахтсиз ҳодисалар қандай текширилади ва ҳисобга олинади?

6. Ташкилотларда ишлаб чиқариш амалиётини ўтаётган ўқувчи ва талабаларга оид содир бўладиган бахтсиз ҳодисалар ким томонидан текширилади ва ҳисобга олинади?

7. Ўриндошлик асосида ишлайдиган шахслар билан содир бўладиган бахтсиз ходисалар ким томонидан текширилади ва ҳисобга олинади?
8. Бир ҳудудда бир неча ташкилотлар томонидан қурилиш ишлари олиб борилаётган ҳолларда содир бўладиган бахтсиз ходисалар ким томонидан текширилади ва ҳисобга олинади?
9. Ташкилот ҳудудида автотранспорт ҳайдовчиси айби билан содир этиладиган бахтсиз ходисалар ким томонидан текширилади ва ҳисобга олинади?
10. Қандай бахтсиз ходисалар махсус текширувдан ўтказилади ва ҳисобга олинади?

«Ассесмент» методи

Методнинг мақсади: мазкур метод таълим олувчиларнинг билим даражасини баҳолаш, назорат қилиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга йўналтирилган. Мазкур техника орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти турли йўналишлар (тест, амалий кўникмалар, муаммоли вазиятлар машқи, қиёсий таҳлил, симптомларни аниқлаш) бўйича ташҳис қилинади ва баҳоланади.

Методни амалга ошириш тартиби:

«Ассесмент» лардан маъруза машғулотларида талабаларнинг ёки қатнашчиларнинг мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, семинар, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, шунингдек, ўз-ўзини баҳолаш мақсадида индивидуал шаклда фойдаланиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассесментга қўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

Мавзуга тадбиғи:

Тест саволлар:

Амалий топшириқ:

Мажбурий суғурта қилиш шартномасини тузиш, ўзгартириш ва унинг амал қилишини муддатидан олдин тўхтатиш тартибини ёзиб беринг.

Назорат савол:

Тўқимачилик саноатида учрайдиган жароҳатлар, касбий касалликлар ва захарланишларнинг сабабларини мада ва улар нечта гуруҳга бўлинади?

16-18 ёшдаги ишчиларнинг ҳафталик иш давомийлиги қанчани ташкил қилиши керак?	36 соат	15 соат	18 соат	24 соат
Ўзбекистон Республикасининг «Меҳнат кодекси» қачон қабул қилинган?	21 декабрь 1995 йил	18 январь 1992 йил	2 июнь 1994 йил	5 апрель 1998 йил

НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-мавзу: Ўзбекистон Республикасининг “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонуни (янги таҳрири)

Режа:

1. Умумий қоидалар;
2. Меҳнатнинг муҳофаза қилинишини таъминлаш;
3. Ишловчиларнинг меҳнатни муҳофаза қилишга доир ҳуқуқларини рўёбга чиқаришдаги кафолатлар;
4. Меҳнатни муҳофаза қилишга доир қонунлар ва бошқа меъёрий ҳужжатларга риоя этилиши устидан давлат ва жамоатчилик назорати;
5. Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунлар ва бошқа меъёрий ҳужжатларни бузганлик учун жавобгарлик.

Таянч сўзлар: меҳнат муҳофазаси, зарарли ишлаб чиқариш омили, ишлаб чиқариш фаолияти ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса, меҳнат шароитлари, меҳнатда майиб бўлиш, ноқулай ишлаб чиқариш омиллари, хавфли ишлаб чиқариш омили, шахсий ҳимоя воситалари.

1. Умумий қоидалар

1-модда. Ушбу Қонуннинг мақсади

Ушбу Қонуннинг мақсади меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

2-модда. Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари

Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ушбу Қонун ва бошқа қонун ҳужжатларидан иборатдир.

Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида Ўзбекистон Республикасининг меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларида назарда тутилганидан бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари қўлланилади.

3-модда. Ушбу Қонуннинг амал қилиш соҳаси

Ушбу Қонун:

корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар (бундан буён матнда ташкилотлар деб юритилади) билан, шунингдек алоҳида ёлловчилар билан меҳнат муносабатларида бўлган ходимларга;

ишлаб чиқариш амалиётини ўтаётган олий таълим муассасалари талабаларига, ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасалари ўқувчиларига, бошқа таълим муассасалари тингловчиларига;

ташкилотларда ишлаш учун жалб этиладиган ҳарбий хизматчиларга;

муқобил хизматни ўтаётган фуқароларга;

суд ҳукмига кўра жазони ўтаётган шахсларга улар жазони ижро этиш муассасалари томонидан белгиланадиган ташкилотларда ишлаши даврида, шунингдек маъмурий қамоққа олиш тарзидаги маъмурий жазо қўлланилган шахсларга, бошқа турдаги ишларни бажаришга, шу жумладан жамият ва давлат манфаатларини кўзлаб ташкил этиладиган ишларни бажаришга жалб этиладиган шахсларга нисбатан татбиқ этилади.

Ушбу Қонун иш берувчиларга нисбатан ҳам татбиқ этилади.

Ушбу модданинг **биринчи қисмида** кўрсатилган шахслар бундан буён матнда ходимлар деб аталади.

4-модда. Асосий тушунчалар

Ушбу Қонунда қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилади:

жамоавий ҳимоя воситалари — тузилиши ёки вазифаси жиҳатидан ишлаб чиқариш биноси ва ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ бўлган,

ходимларга зарарли ишлаб чиқариш омили ва (ёки) хавфли ишлаб чиқариш омили таъсирининг олдини олиш ёки уни камайтириш, шунингдек ифлосланишлардан ҳимоя қилиш учун мўлжалланган техник воситалар ва бошқа воситалар;

зарарли ишлаб чиқариш омили — таъсири ходимнинг касб касаллигига чалинишига олиб келиши мумкин бўлган ишлаб чиқариш омили;

иш ўрни — меҳнат фаолияти жараёнида ходимнинг доимий ёки вақтинчалик бўлиш жойи;

ишлаб чиқариш фаолияти — маҳсулот ишлаб чиқариш, хом ашёни қайта ишлаш, ишлар бажариш, хизматлар кўрсатиш чоғида амалга ошириладиган ҳаракатлар йиғиндиси;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса — ходимнинг иш берувчининг ҳудудида ҳам, унинг ташқарисида ҳам ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда, шу жумладан иш берувчи томонидан берилган транспортда иш жойига келаётган ёки ишдан қайтаётган вақтда меҳнатда майиб бўлишига ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланишига олиб келган ва ходимни бошқа ишга ўтказиш заруратига, у касбга оид меҳнат қобилиятини вақтинча ёки турғун йўқотишига ёхуд вафот этишига сабаб бўлган ҳодиса;

касб касаллиги — ходимнинг унга зарарли ишлаб чиқариш омили ёки хавфли ишлаб чиқариш омили таъсири натижасида юзага келган ва унинг касбга оид меҳнат қобилиятини вақтинча ёхуд турғун йўқотишига сабаб бўлган ўткир ёки сурункали касаллиги;

меҳнат шароитлари — меҳнатни амалга ошириш чоғидаги ижтимоий ва ишлаб чиқариш омиллари йиғиндиси;

меҳнатни муҳофаза қилиш — меҳнат жараёнида инсоннинг хавфсизлигини, ҳаёти ва соғлиғи, иш қобилияти сақланишини таъминлашга доир ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий, ташкилий, техникавий, санитария-гигиена, даволаш-профилактика, реабилитация тадбирлари ҳамда воситалари тизими;

меҳнатда майиб бўлиш — ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса оқибатида ходимнинг касбга оид меҳнат қобилиятини вақтинча ёки турғун йўқотиши;

ноқулай ишлаб чиқариш омиллари — зарарли ишлаб чиқариш омилнинг ва (ёки) хавфли ишлаб чиқариш омилнинг мавжудлиги;

хавфли ишлаб чиқариш омили — таъсири ходимнинг шикастланишига олиб келиши мумкин бўлган ишлаб чиқариш омили;

шахсий ҳимоя воситалари — ходимга зарарли ишлаб чиқариш омили ва (ёки) хавфли ишлаб чиқариш омили таъсирининг олдини олиш ёки уни камайтириш, шунингдек ифлосланишлардан ҳимояланиш учун фойдаланиладиган техник воситалар ва бошқа воситалар.

5-модда. Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари

Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

ходимнинг ҳаёти ва соғлиғи устуворлигини таъминлаш;

меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш;

барча ташкилотлар учун меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги талабларни белгилаш;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этилиши устидан давлат назорати ва текширувини амалга ошириш;

ходимларни ҳимоя қилувчи хавфсиз техника, технология ва воситаларнинг ишлаб чиқилиши ва жорий этилишини рағбатлантириш;

фан, техника ютуқларидан ҳамда меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича илғор миллий ва хорижий тажрибадан фойдаланиш;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалардан жабрланган ёки касб касаллигига чалинган ходимларни ижтимоий ҳимоя қилиш;
халқаро ҳамкорликни амалга ошириш.

6-модда. Меҳнатни муҳофаза қилишни давлат томонидан бошқариш

Меҳнатни муҳофаза қилишни давлат томонидан бошқариш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги махсус ваколатли давлат органи, шунингдек меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасида қонун ҳужжатларига мувофиқ айрим ваколатларга эга бўлган бошқа давлат органлари томонидан амалга оширилади.

2. Меҳнатнинг муҳофаза қилинишини таъминлаш

7-модда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ваколатлари

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасида ягона давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлайди;

меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат дастурларини тасдиқлайди ва амалга оширади;

давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги фаолияти мувофиқлаштирилишини таъминлайди;

меҳнат шароитларининг давлат экспертизасини ўтказиш тартибини белгилайди;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва касб касалликларини текшириш ҳамда ҳисобга олиш тартибини белгилайди;

ташкilotларда меҳнатни муҳофаза қилиш хизматини ташкил этиш тартибини белгилайди;

меҳнатни муҳофаза қилиш учун иш берувчи томонидан маблағлар ажратиш, шунингдек меҳнатни муҳофаза қилиш жамғармаларини тузиш ва уларнинг маблағларидан фойдаланиш тартибини белгилайди;

меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасида халқаро ҳамкорликни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

8-модда. Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги махсус ваколатли давлат органининг ваколатлари

Олдинги таҳрирга қаранг.

Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги махсус ваколатли давлат органидир.

(8-модданинг биринчи қисми Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 3 январдаги ЎРҚ-456-сонли Қонуни таҳририда — Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 05.01.2018 й., 03/18/456/0512-сон)

Олдинги таҳрирга қаранг.

Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги:

(8-модданинг иккинчи қисми биринчи хатбошиси Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 3 январдаги ЎРҚ-456-сонли Қонуни таҳририда — Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 05.01.2018 й., 03/18/456/0512-сон)

меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга оширади;

меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат дастурлари ва бошқа дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишда иштирок этади;

меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларни ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ўз ваколатлари доирасида ишлаб чиқади, келишиб олади ҳамда тасдиқлайди;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этилиши, шу жумладан ноқулай ва алоҳида меҳнат шароитларида ишлаганлик учун ходимларга имтиёзлар ва компенсациялар берилиши юзасидан давлат назорати ҳамда текширувини амалга оширади;

меҳнат шароитларининг давлат экспертизаси ўтказилишини таъминлайди;

давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ҳамда бошқа ташкилотлар билан меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича ҳамкорлик қилади;

давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириб боради;

меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги хизматлар бозори профессионал иштирокчиларининг ягона реестрини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда юритади;

меҳнатни муҳофаза қилишнинг ҳолати мониторингини ўтказади;

ишлаб чиқаришдаги жароҳатланишларнинг сабабларини таҳлил қилади ҳамда давлат ва хўжалик бошқаруви органларига, маҳаллий давлат ҳокимияти органларига, юридик ва жисмоний шахсларга бундай жароҳатланишларнинг олдини олиш бўйича таклифлар киритади;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларнинг махсус текшируви ўтказилишини ва ҳисобга олинишини таъминлайди.

Олдинги таҳрирга қаранг.

Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

(8-модданинг учинчи қисми Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 3 январдаги ЎРҚ-456-сонли Қонуни таҳририда — Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 05.01.2018 й., 03/18/456/0512-сон)

9-модда. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ваколатлари

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги:

ходимларнинг дастлабки тарзда (ишга кираётганда) ва даврий (меҳнат фаолияти давомида) мажбурий тиббий кўрикларини ўтказиш тартибини белгилайди;

ишлаб чиқариш муҳити омилларининг зарарлилиги ва хавфлилиги, меҳнат жараёнининг оғирлиги ва тифизлиги кўрсаткичлари бўйича санитария қоидаларини, нормаларини ва гигиена нормативларини белгилайди;

меҳнат шароитлари ноқулай ишларда банд бўлган ходимларга бериладиган сутни (шунга тенг бўлган бошқа озик-овқат маҳсулотларини), даволаш-профилактика озик-овқатини, газланган тузли сувни (иссиқ цехларда ишловчилар учун) бериш нормативларини белгилайди;

ходимни енгилроқ ишга ёки ноқулай ишлаб чиқариш омиллари таъсирини истисно этадиган ишга ўтказиш учун тиббий ва бошқа кўрсаткичлар рўйхатини тасдиқлайди;

ходим касб касаллигига чалинган деб гумон қилинганда унинг меҳнат шароитларининг санитария-гигиена тавсифини тузишга доир талабларни белгилайди;

касб касалликларини аниқлаш ва ходимларнинг касбга оид меҳнат қобилиятини йўқотганлиги даражасини аниқлаш учун йўлланма бериш тартибини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

10-модда. Давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ваколатлари

Давлат ва хўжалик бошқаруви органлари ўз ваколатлари доирасида:

меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат дастурларини ва бошқа дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишда иштирок этади;

меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларни ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқади;

меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги тармоқ мақсадли ва махсус дастурларни тасдиқлайди ҳамда уларнинг амалга оширилишини таъминлайди;

тизимдаги ташкилотларда меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этилишини таъминлаш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади;

тизимдаги ташкилотларда ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларнинг ва ходимлар соғлиғига бошқача шикаст етказилишининг текширувдан ўтказилиши ҳамда ҳисобга олинишини ташкил этади ва таъминлайди;

тизимдаги ташкилотлар раҳбарлари ва мутахассисларининг меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича тайёрланиши, қайта тайёрланиши, малакаси оширилиши ва билимлари текширилишини ташкил этади.

Давлат ва хўжалик бошқаруви органлари қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

11-модда. Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ваколатлари

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари:

меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат дастурларини ва бошқа дастурларни амалга оширишда иштирок этади;

меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ҳудудий дастурларни тасдиқлайди ва амалга оширади;

давлат ва хўжалик бошқаруви органлари тегишли ҳудудий бўлинмаларининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштириб боради.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

12-модда. Ташкилотнинг меҳнатни муҳофаза қилиш хизматлари

Ишлаб чиқариш фаолиятини амалга оширувчи, ходимларининг сони эллик киши ва ундан ортиқ бўлган ҳар бир ташкилотда меҳнатни муҳофаза қилиш талабларига риоя этилишини таъминлаш, уларнинг бажарилиши устидан назоратни амалга ошириш мақсадида меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати ташкил этилади ёки меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича тегишли тайёргарликка эга

бўлган мутахассис лавозими жорий этилади. Элликта ва ундан ортиқ транспорт воситаси мавжуд бўлган ташкилотда йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати ҳам ташкил этилади ёки йўл ҳаракати хавфсизлиги бўйича мутахассис лавозими жорий этилади.

Ходимларининг сони эллик нафардан кам бўлган ташкилотда меҳнатни муҳофаза қилиш хизматини ташкил этиш ёки меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича мутахассис лавозимини жорий этиш тўғрисидаги қарор иш берувчи томонидан мазкур ташкилот фаолиятининг ўзига хос хусусияти ҳисобга олинган ҳолда қабул қилинади.

Меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати ва йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати ташкилотнинг мустақил таркибий бўлинмалари бўлиб, улар бевосита ташкилот раҳбарига бўйсунди.

Меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати мутахассислари меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва нормаларига барча ходимлар томонидан риоя этилишини назорат қилиш, таркибий бўлинмаларнинг раҳбарларига аниқланган қоидабузарликларни бартараф этиш тўғрисида ижро этилиши мажбурий бўлган кўрсатмалар бериш, шунингдек меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатлар ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларини бузаётган шахсларни жавобгарликка тортиш тўғрисида ташкилот раҳбарига тақдимномалар киритиш ҳуқуқига эга.

Меҳнатни муҳофаза қилиш хизматининг вазифалари меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги хизматлар бозорининг профессионал иштирокчилари томонидан шартнома асосида амалга оширилиши мумкин.

13-модда. Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги хизматлар бозорининг профессионал иштирокчилари

Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасида шартнома асосида хизматлар кўрсатувчи юридик шахслар меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги хизматлар бозорининг профессионал иштирокчиларидир.

Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги хизматлар бозорининг профессионал иштирокчилари:

ташкilotларда меҳнатни муҳофаза қилиш хизматининг вазифаларини амалга ошириши;

иш ўринларининг меҳнат шароитлари бўйича аттестациясини ўтказиши; меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаши ва уларнинг малакасини ошириши;

ташкilotда меҳнатнинг муҳофаза қилинишини бошқариш тизими аудитини ўтказиши мумкин.

Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги хизматлар бозорининг профессионал иштирокчиларига ва улар томонидан хизматлар бажарилишига доир талаблар, шунингдек уларнинг ягона реестрини юритиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

LexUZ шарҳи

*Қаранг: Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 27 апрелдаги 246-сон қарори билан тасдиқланган «Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги хизматлар бозорининг профессионал иштирокчилари фаолиятини ташкил этиши ва уларнинг ягона реестрини юритиш тартиби тўғрисида **низом**».*

14-модда. Иш ўринларининг меҳнат шароитлари бўйича аттестацияси

Иш ўринларининг меҳнат шароитлари бўйича аттестацияси меҳнат шароитларининг, иш ўринларидаги меҳнат жараёни оғирлиги ва тиғизлигининг ҳамда уларнинг жароҳатланиш жиҳатидан хавфлилигининг меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатлар ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларига мувофиқлигини баҳолаш, зарарли ишлаб чиқариш омилини ва (ёки) хавфли ишлаб чиқариш омилини аниқлаш мақсадида ўтказиладиган тадбирлар мажмуидир.

Иш ўринларининг меҳнат шароитлари бўйича аттестациясидан қуйидагилар ўтказилиши керак:

меҳнат шароитлари бўйича ходимларга қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда имтиёзлар ва компенсациялар назарда тутилган иш ўринлари;

ногиронлар банд бўлган иш ўринлари;

имтиёзли шартларда пенсияга чиқиш ҳуқуқини берадиган ишлаб чиқаришлар, муассасалар, ишлар, касблар, лавозимлар ва кўрсаткичлар рўйхатларида кўрсатилган иш ўринлари;

хавфли ишлаб чиқариш объектларидаги иш ўринлари.

Қонун ҳужжатларида, шунингдек жамоа шартномалари ва келишувларида бошқа иш ўринларининг ҳам меҳнат шароитлари бўйича аттестациядан ўтказилиши назарда тутилиши мумкин.

Иш ўринларининг меҳнат шароитлари бўйича аттестацияси белгиланган тартибда иш берувчининг ўзи томонидан ўтказилади. Иш ўринларининг меҳнат шароитлари бўйича аттестациясини ўтказиш даврийлиги қонун ҳужжатларида белгиланади, бироқ беш йилда камида бир марта ўтказилади.

15-модда. Ташкилотда меҳнатни муҳофаза қилишни бошқариш тизимининг аудити

Ташкилотда меҳнатни муҳофаза қилишни бошқариш тизимининг аудити меҳнатни муҳофаза қилиш тизимининг ҳолатини баҳолаш бўлиб, ушбу аудит иш берувчининг қарорига биноан ўтказилади ва қуйидагиларни ўз ичига олади:

ташкилотда меҳнатни муҳофаза қилишни бошқариш тизимининг меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатлар ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларига мувофиқлигини аниқлаш;

меҳнатни муҳофаза қилишни бошқариш тизимининг ишлаши сифатини, ишлаб чиқаришдаги жароҳатланишлар ва касб касалликларининг олдини олишга, даражасини камайтиришга қаратилган тадбирлар самарадорлигини баҳолаш;

аниқланган камчиликларни бартараф этишга, ишлаб чиқаришдаги жароҳатланишлар ва касб касалликларининг олдини олишга қаратилган таклифлар ҳамда тавсиялар ишлаб чиқиш.

Ташкилотда меҳнатни муҳофаза қилишни бошқариш тизимининг аудити меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги хизматлар бозорининг профессионал иштирокчилари томонидан шартнома асосида амалга оширилади.

LexUZ шарҳи

Қаранг: Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 27 апрелдаги 246-сон қарори билан тасдиқланган «Ташкилотлардаги меҳнатни муҳофаза қилиш тизимида аудит ўтказиш тартиби тўғрисида низом».

16-модда. Меҳнатни муҳофаза қилишни молиялаштириш

Меҳнатни муҳофаза қилишни молиялаштириш қуйидагилар ҳисобидан амалга оширилади:

Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджетидан ажратиладиган бюджет маблағлари;

иш берувчининг ўз маблағлари;

қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда тузилган меҳнатни муҳофаза қилиш жамғармаларининг маблағлари;

юримдик ва жисмоний шахсларнинг ҳомийлик хайриялари;

қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар.

Меҳнатни муҳофаза қилиш учун бюджет маблағлари тегишли (республика ва маҳаллий) бюджетларда алоҳида қайд билан ажратилади, бу маблағлардан бошқарув органларининг, назорат қилувчи ва текширувчи органларнинг таъминоти, илмий-тадқиқот ишларини молиялаштириш, меҳнатни муҳофаза қилишга оид давлат дастурларини ва бошқа дастурларни бажариш учун фойдаланилади.

Ҳар бир иш берувчи меҳнатни муҳофаза қилиш учун зарур бўлган маблағларни қонун ҳужжатларида, жамоа шартномасида, шунингдек жамоа келишувларида ёки бошқа ички норматив ҳужжатларда белгиланадиган миқдорда ажратади. Ходимлар ана шу мақсадлар учун бирор-бир чиқим қилмайдилар.

Ташкилотлар меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича жамғармани ўзининг тижорат фаолияти ва бошқа фаолиятидан олинadиган фойда (даромадлар),

шунингдек қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан ташкил этишга ҳақлидир.

Меҳнатни муҳофаза қилишга мўлжалланган маблағлардан бошқа мақсадлар учун фойдаланилиши мумкин эмас.

Меҳнатни муҳофаза қилиш учун иш берувчи томонидан маблағлар ажратиш, шунингдек меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича жамғармаларни ташкил этиш ва уларнинг маблағларидан фойдаланиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан Ўзбекистон Касаба уюшмалари федерацияси иштирокида белгиланади.

LexUZ шарҳи

*Қаранг: Вазирлар Маҳкамасининг 2008 йил 12 ноябрдаги 245-сон қарори билан тасдиқланган «Корхоналар, ташкилотлар ва муассасаларда меҳнатни муҳофаза қилиш жамғармасини ташкил этиш ва унинг маблағларидан фойдаланиш тартиби тўғрисида»ги **низом**.*

17-модда. Меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича мутахассисларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш

Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларида меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича мутахассисларнинг тайёрланиши белгиланган тартибда таъминланади.

Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари иқтисодиётнинг турли тармоқларидаги ишлаб чиқариш ҳамда ижтимоий соҳа хусусиятлари ҳисобга олинган ҳолда талабалар ва ўқувчилар томонидан меҳнатни муҳофаза қилиш курси мажбурий ўрганилишини ташкил этиши керак.

Давлат ва хўжалик бошқаруви органлари ҳамда иш берувчилар меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича мутахассислар қайта тайёрланишини ва уларнинг малакасини оширилишини таъминлайди.

Меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

LexUZ шарҳи

*Қаранг: Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 27 апрелдаги 246-сон қарори билан тасдиқланган «Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасида қайта тайёрлаш ва малака ошириш тартиби тўғрисида **низом**».*

3. Ишловчиларнинг меҳнатни муҳофаза қилишга доир ҳуқуқларини рўёбга чиқаришдаги кафолатлар

18-модда. Ходимларни сут, даволаш-профилактика озик-овқати, газланган тузли сув, шахсий ҳимоя ва гигиена воситалари билан таъминлаш

Меҳнат шароитлари ноқулай ишларда банд бўлган ходимлар белгиланган нормалар бўйича сут (шунга тенг бўлган бошқа озик-овқат маҳсулотлари), даволаш-профилактика озик-овқати, газланган тузли сув (иссиқ цехларда ишловчилар учун), махсус кийим-бош, махсус пойабзал ҳамда бошқа шахсий ҳимоя ва гигиена воситалари билан бепул таъминланади. Бундай ишларнинг рўйхати, уларни бериш нормалари, улар билан таъминлаш тартиби ва шартлари жамоа шартномалари ҳамда келишувларида белгиланади, агар улар тузилмаган бўлса, иш берувчи томонидан ходимларнинг вакиллик органи билан келишувга кўра, қонун ҳужжатларида белгиланган нормативларга мувофиқ белгиланади.

Ходимларнинг шахсий ҳимоя воситаларини олиш, сақлаш, ювиш, тозалаш, таъмирлаш, дезинфекция қилиш ва зарарсизлантириш иш берувчининг маблағлари ҳисобидан амалга оширилади.

19-модда. Объектларни лойиҳалаштириш, қуриш, реконструкция қилиш ва улардан фойдаланиш, ишлаб чиқариш воситаларини ишлаб чиқариш ва таъмирлаш чоғида меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларни таъминлаш

Меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатлар ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларига жавоб бермайдиган объектларни лойиҳалаштириш, қуриш, реконструкция қилиш ва улардан фойдаланишга, ишлаб чиқариш воситаларини ишлаб чиқариш ва таъмирлашга, технологияларни жорий этишга, шу жумладан хориждан олинганларини жорий этишга йўл қўйилмайди.

Йўл қўйиладиган энг юқори нормативлари (концентрациялари) белгиланган тартибда ишлаб чиқилмаган ва тегишли экспертизалардан ўтказилмаган зарарли моддаларнинг ишлаб чиқаришда қўлланилиши тақиқланади.

20-модда. Ташкилотларнинг меҳнатни муҳофаза қилиш воситаларини яратиш ва ишлаб чиқариш борасидаги фаолиятини рағбатлантириш

Ташкилотлар фойдасининг меҳнатни муҳофаза этишга оид адабиётларни, плакатларни, бошқа тарғибот воситаларини нашр этиш ҳисобидан ҳосил бўлган қисмига, шунингдек илмий-тадқиқот ва лойиҳа-конструкторлик ташкилотлари фойдасининг жамоавий ҳимоя воситалари ва шахсий ҳимоя воситаларининг, ишлаб чиқариш муҳитини назорат қилиш асбоблари ва дозиметрия воситаларининг янгиларини яратиш, мавжуд воситаларни ишлаб чиқариш ҳамда реализация қилиш ҳисобидан олинган қисмига қонун ҳужжатларига мувофиқ имтиёзли солиқ солиш белгиланиши мумкин.

21-модда. Ишга қабул қилишда ва бошқа ишга ўтказишда меҳнатни муҳофаза қилишга бўлган ҳуқуқнинг кафолатлари

Меҳнат шартномасининг шартлари меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари, жамоа шартномалари, шунингдек жамоа келишувлари ва меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги бошқа ички норматив ҳужжатлар талабларига мувофиқ бўлиши керак.

Фуқароларни соғлиғининг ҳолатига кўра ўзига тўғри келмайдиган ишга қабул қилиш ва ходимларни бошқа шундай ишга ўтказиш тақиқланади.

Фуқароларни соғлиғи ва ҳаётига юқори даражада хавф туғдириши мумкинлиги олдиндан аён бўлган ишга қабул қилиш ҳамда ходимларни бошқа шундай ишга ўтказиш чоғида иш берувчи уларни бу ҳақда огоҳлантириши шарт.

Соғлиғининг ҳолатига кўра энгилроқ ишга ёки ноқулай ишлаб чиқариш омиллари таъсирини истисно этадиган ишга ўтказишга мухтож ходимларни иш берувчи ана шундай ишга уларнинг розилиги билан, тиббий хулосага мувофиқ вақтинча ёки муддатини чекламай ўтказиши шарт.

Соғлиғининг ҳолатига кўра енгилроқ ёки ноқулай ишлаб чиқариш омилларининг таъсирини истисно этадиган кам ҳақ тўланадиган ишга ўтказишда ходимларнинг аввалги ўртача ойлик иш ҳақи Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексига белгиланган тартибда ва муддатларда сақланиб қолади.

LexUZ шарҳи

Қаранг: Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг 218-моддаси.

22-модда. Ходимнинг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ҳуқуқлари ва мажбуриятлари

Ходим куйидаги ҳуқуқларга эга:

меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларнинг ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг талабларига мос бўлган иш ўрнига эга бўлиш;

иш берувчидан меҳнат шароитлари тўғрисида, шу жумладан касб касалликлари ва бошқа касалликларга чалиниш эҳтимоли мавжудлиги, шу муносабат билан ўзига берилиши лозим бўлган имтиёзлар ва компенсациялар, шунингдек шахсий ҳимоя воситалари ва жамоавий ҳимоя воситалари ҳақида ахборот олиш;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид белгиланган нормалар ва талабларга мувофиқ иш берувчининг маблағлари ҳисобидан шахсий ҳимоя воситалари билан таъминланиш;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар ва касб касалликларидан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда давлат томонидан мажбурий ижтимоий суғурта қилиниш;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талаблар бузилганлиги оқибатида ўз ҳаёти ва соғлиғи учун хавф юзага келган тақдирда, агар шундай ҳолатлар меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этилиши устидан давлат назорати ҳамда текширувини амалга оширувчи органлар томонидан тасдиқланса, ишларни бажаришни бундай хавф бартараф этилгунигача қадар рад этиш;

ўз иш ўрнидаги меҳнат шароитлари ҳамда муҳофазаси меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этилиши устидан давлат назорати ва текширувини амалга оширувчи орган томонидан текширишдан ўтказилиши учун сўровнома бериш;

иш берувчининг маблағлари ҳисобидан меҳнатнинг хавфсиз услублари ва усуллари бўйича ўқиш;

қонун ҳужжатларида белгиланган имтиёзлар ва компенсацияларни олиш;

ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда меҳнатда майиб бўлиши, касб касаллигига чалиниши ёки соғлиғига бошқача тарзда шикаст етиши муносабати билан ҳаётига ёки соғлиғига етказилган зарарнинг ўрнини иш берувчидан ундириш;

ўз иш ўрнида меҳнат қилиш учун хавфсиз шароитлар таъминланиши билан боғлиқ масалалар кўриб чиқиладиганда ва ўзи билан содир бўлган бахтсиз ҳодиса ёки унинг касб касаллиги текшириладиганда шахсан ўзи иштирок этиш ёки ўз вакиллари орқали иштирок этиш;

тиббий тавсияларга мувофиқ навбатдан ташқари тиббий кўриқдан ўтиш, ушбу тиббий кўриқдан ўтиш вақтида унинг иш жойи (лавозими) ва иш ҳақи сақланиши;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талаблар бузилганлиги оқибатида иш ўрни тугатилган тақдирда иш берувчининг маблағлари ҳисобидан қайта тайёргарликдан ўтиш.

Ходим қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Ходим:

меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатлар ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларига риоя этиши;

шахсий ҳимоя воситаларини тўғри қўллаши;

меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича йўл-йўриқлар олиши, меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича ўқувдан ва малака оширишдан ўтиши;

одамларнинг ҳаёти ва соғлиғига бевосита хавф туғдирувчи ҳар қандай вазият тўғрисида, шунингдек иш жараёнида ёки у билан боғлиқ ҳолда содир бўлган ҳар қандай бахтсиз ҳодиса ҳақида иш берувчини дарҳол хабардор қилиши шарт.

Ходимнинг зиммасида қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам бўлиши мумкин.

23-модда. Иш берувчининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ҳуқуқлари ва мажбуриятлари

Иш берувчи қуйидаги ҳуқуқларга эга:

ходимлардан меҳнатни муҳофаза қилишга ҳамда ишларни хавфсиз олиб боришга доир нормалар, қоидалар ва йўриқномаларга риоя этишни талаб қилиш;

ходимларнинг алкоғолли ичимликдан, гиёҳвандлик моддаси ёки токсик модда таъсиридан маст ҳолатда эканлигини аниқлаш учун уларни текширувдан ўтказиш;

ходимлар ишлаб чиқаришда олган жароҳатланишларнинг оғирлик даражаси, ходимларда уларнинг жароҳатланишига олиб келиши мумкин бўлган касаллик мавжудлиги тўғрисида, шунингдек уларнинг алкоғолли ичимликдан, гиёҳвандлик моддаси ёки токсик модда таъсиридан маст ҳолатда эканлиги ҳақида маълумотлар олиш;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этилиши устидан давлат назорати ва текширувини амалга оширувчи органларнинг қарорлари, улар мансабдор шахсларининг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан бевосита судга ёки бўйсунув тартибида юқори турувчи органга ёхуд мансабдор шахсга шикоят қилиш;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этганлик учун ходимларни тақдирлаш ва моддий рағбатлантириш чора-тадбирларини кўриш;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларни бузганликда айбдор ходимларни интизомий жавобгарликка тортиш.

Иш берувчи қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Иш берувчи:

ҳар бир иш ўрнида меҳнат шароитларининг меҳнатни муҳофаза қилиш талабларига мувофиқ бўлишини таъминлаши;

бинолар, иншоотлар, асбоб-ускуналардан фойдаланиш, технологик жараёнларни амалга ошириш чоғида, шунингдек ишлаб чиқаришда хом ашё ва материалларни қўллаш, ишлар бажариш ва хизматлар кўрсатиш чоғида ходимларнинг хавфсизлигини таъминлаши;

иш ўринларида меҳнат шароитларининг ҳолати, айниқса зарарли ишлаб чиқариш омиллари ва хавфли ишлаб чиқариш омиллари юзасидан назоратни амалга ошириши;

меҳнат шароитлари тўғрисида, шу жумладан касб касалликлари ва бошқа касалликлар хавфи мавжудлиги, муайян иш ўринларида ва ишлаб чиқаришда меҳнатни муҳофаза қилишнинг ҳолати ҳақида, шунингдек шу муносабат билан ходимларга берилиши лозим бўлган имтиёзлар ва компенсациялар, шахсий ҳимоя воситалари тўғрисида ходимларни ўз вақтида хабардор қилиши;

қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда меҳнатни муҳофаза қилиш хизматини ва йўл ҳаракати хавфсизлиги хизматини ташкил этиши;

ходимларни белгиланган нормалар бўйича сут, даволаш-профилактика озиқ-овқати, газланган тузли сув, шахсий ҳимоя ҳамда гигиена воситалари билан таъминлаши, шунингдек жамоавий ҳимоя воситалари қўлланилишини таъминлаши;

ходимларнинг меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича йўл-йўриқлар олишини, меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича ўқувдан, қайта тайёргарликдан ўтишини, малака оширишини ва билимлари текширилишини таъминлаши;

меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича ўқувдан ўтмаган, йўл-йўриқлар олмаган ва билимлари текширилмаган шахсларни ишга қўймаслиги;

ходимларга имтиёзлар ва компенсациялар белгиланадиган, имтиёзли шартларда пенсияга чиқиш ҳуқуқи бериладиган, ногиронлар банд бўлган зарарли, хавфли ва бошқача меҳнат шароитларига эга иш ўринларида қонун

ҳужжатларида белгиланган тартибда иш ўринларининг меҳнат шароитлари бўйича аттестациясини ўтказиши;

дастлабки тарзда (ишга кираётганда) ва даврий (меҳнат фаолияти давомида) мажбурий тиббий кўриклар белгиланган тартибда ўтказилишини ташкил этиши;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этилиши устидан давлат назорати ва текширувини амалга оширувчи органларга, шунингдек касаба уюшмаларига ва ходимларнинг бошқа вакиллик органларига уларнинг меҳнатни муҳофаза қилиш ҳолати, бахтсиз ҳодисаларни ва касб касалликларини текшириши юзасидан назоратни, текширишни ва мониторингни амалга ошириши учун зарур бўлган ахборот ва материалларни тақдим этиши;

авария вазиятларининг олдини олиш, бундай вазиятлар юзага келганда ходимларнинг ҳаёти ва соғлиғини сақлаш, шу жумладан жабрланганларга биринчи ёрдам кўрсатиш бўйича чора-тадбирлар кўриши;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этилиши устидан давлат назорати ва текширувини амалга оширувчи органларнинг кўрсатмаларини бажариши ҳамда касаба уюшмаларининг ва ходимлар бошқа вакиллик органларининг тақдимномаларини кўриб чиқиши;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар ва касб касалликларидан давлат томонидан мажбурий ижтимоий суғурта қилинишини, шунингдек иш берувчининг фуқаролик жавобгарлиги мажбурий суғурта қилинишини таъминлаши;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва касб касалликларини белгиланган тартибда текширувдан ўтказиши, шунингдек уларнинг ҳисобини юритиши шарт.

Иш берувчининг зиммасида қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам бўлиши мумкин.

24-модда. Мажбурий тиббий кўриклар

Иш берувчи ўн саккиз ёшга тўлмаган шахсларнинг ва умумий белгиланган пенсия ёшига етган шахсларнинг, ногиронларнинг, шунингдек бир

қатор касблар ва ишлаб чиқаришлар ходимларининг Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланган тартибда дастлабки тарзда (ишга кираётганда) ва даврий (меҳнат фаолияти давомида) мажбурий тиббий кўриклардан ўтказилишини ташкил этиши шарт.

LexUZ шарҳи

Қаранг: «Ходимларни тиббий кўриқдан ўтказиш тартиби тўғрисида»ги низом (рўйхат рақами 2387, 29.08.2012 й.).

Тиббий кўриклар ташкилотларга тиббий хизматлар кўрсатувчи даволаш-профилактика муассасалари томонидан, бундай муассасалар мавжуд бўлмаган тақдирда эса ташкилот жойлашган ердаги ҳудудий даволаш-профилактика муассасаси томонидан ўтказилади.

Қонун ҳужжатларига мувофиқ мажбурий тиббий кўриклардан ўтиши лозим бўлган шахслар бошқа ишга ўтказилган тақдирда ҳам тиббий кўрикларни ўтказиш мажбурияти иш берувчининг зиммасига юклатилади.

Тиббий кўриклардан ўтилиши муносабати билан ходимлар чиқимдор бўлмайдилар.

Ходимлар тиббий кўриклардан ўтишдан бўйин товлашга ҳақли эмас.

Ходимлар тиббий кўриклардан ўтишдан бўйин товлаган ёки улар ўтказилган текширувлар натижаларига кўра тиббий комиссиялар томонидан берилган тавсияларни бажармаган тақдирда иш берувчи уларни ишга қўймасликка ҳақли.

LexUZ шарҳи

Қаранг: Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш вазирининг 2014 йил 4 февралдаги 38-сонли буйруғи билан тасдиқланган «Мажбурий тиббий кўриқдан ўтмаган ёхуд атрофдагиларга сил касаллигини юқтириш хавфи мавжуд бўлган шахсларнинг бажариши рухсат этилмайдиган ишлар рўйхати».

Агар ходим ўз соғлиғининг ҳолати меҳнат шароитлари билан боғлиқ ҳолда ёмонлашган деб ҳисобласа, у навбатдан ташқари тиббий кўрик ўтказилишини талаб қилиш ҳуқуқига эга.

Тиббий кўриқларни ўтказиш вақтида ходимнинг иш жойи (лавозими) ва ўртача ойлик иш ҳақи сақланади.

25-модда. Ходимларга меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича йўл-йўриқлар бериш ва уларни ўқитиш

Иш берувчи барча янги ишга кираётган, шунингдек бошқа ишга ўтказилаётган ходимлар учун меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича йўл-йўриқлар бериши, ишларни бажаришнинг хавфсиз услублари ва усулларини ҳамда бахтсиз ҳодисалардан жабрланганларга ёрдам кўрсатишга ўқитишни ташкил этиши шарт.

Хавфлилиги юқори бўлган ишлаб чиқаришга ишга кираётган ёки касбий танлов талаб этиладиган ишга кираётган ходимлар учун ишларни бажаришнинг хавфсиз услублари ва усулларига дастлабки тарзда тайёрлаш, касб бўйича имтиҳонлар топширган ҳолда бир ой мобайнида стажировка ва сўнгра меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича даврий аттестация ўтказилади.

Ташкилотларнинг ходимлари, шу жумладан раҳбарлари ўз касблари ва иш турлари учун меҳнатни муҳофаза қилишнинг давлат бошқарувини амалга оширувчи давлат органлари томонидан белгиланган тартибда ҳамда муддатларда меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича ўқувдан ўтиши, йўл-йўриқлар олиши, билимлари текширилиши ва аттестациядан ўтиши керак.

Меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича белгиланган тартибда ўқувдан ўтмаган, йўл-йўриқлар олмаган ва билимлари текширилмаган шахсларни ишга қўйиш тақиқланади.

LexUZ шарҳи

*Қаранг: Меҳнат муҳофазаси бўйича ўқитишни ва билимларни текширишни ташкил этиш тўғрисидаги намунавий **низом** (рўйхат рақами 272, 14.08.1996 й.).*

26-модда. Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва касб касалликларини текшириш ҳамда ҳисобга олиш

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар ва ходимларнинг ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда соғлиғининг бошқача тарзда

шикастланиши, шунингдек касб касалликлари белгиланган тартибда текширилиши ҳамда ҳисобга олиниши шарт.

Фуқаролик-ҳуқуқий шартномалар бўйича ишлар бажарувчи (хизматлар кўрсатувчи) шахсларга нисбатан ҳам ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар ҳамда соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши, касб касалликлари белгиланган тартибда текширилиши ва ҳисобга олиниши шарт.

27-модда. Ходимларнинг айрим тоифалари учун меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишнинг ўзига хос хусусиятлари

Меҳнат шароити оғир, зарарли ва хавфли ишларда банд бўлган ходимлар, шунингдек ходимларнинг айрим тоифалари (аёллар, ўн саккиз ёшдан кичик бўлган шахслар, меҳнат қобилияти чекланган шахслар) учун меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишнинг ўзига хос хусусиятлари қонун ҳужжатларида белгиланади.

4. Меҳнатни муҳофаза қилишга доир қонунлар ва бошқа меъёрий ҳужжатларга риоя этилиши устидан давлат ва жамоатчилик назорати

28-модда. Меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этилиши устидан давлат назорати ва текшируви

Олдинги таҳрирга қаранг.

Меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этилиши устидан давлат назорати ва текшируви Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тасдиқлайдиган низомга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг меҳнат бўйича давлат техник инспекторлари томонидан амалга оширилади.

(28-модданинг биринчи қисми Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 3 январдаги ЎРҚ-456-сонли Қонуни таҳририда — Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 05.01.2018 й., 03/18/456/0512-сон)

Меҳнат бўйича давлат техник инспекторлари қуйидаги ҳуқуқларга эга:

назорат ва текширув вазифаларини бажариш учун зарур бўлган ҳужжатларни, тушунтиришларни, ахборотни ташкилотларнинг раҳбарлари ва бошқа мансабдор шахсларидан сўраш ва олиш;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни махсус текширишлардан ўтказиш ёки текширишда иштирок этиш;

ташкилотларнинг раҳбарларига ва бошқа мансабдор шахсларига меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари бузилишларини бартараф қилиш ҳақида ижро этилиши мажбурий бўлган кўрсатмаларни тақдим этиш;

меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганликда айбдор мансабдор шахсларга нисбатан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда чоралар кўриш ҳақида тақдимномалар киритиш;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга мувофиқ бўлмаган шахсий ҳимоя воситаларидан ва жамоавий ҳимоя воситаларидан фойдаланишни тақиқлаш;

меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг талабларини бузганликда айбдор шахсларни белгиланган тартибда маъмурий жавобгарликка тортиш;

меҳнат хавфсизлиги талабларига жавоб бермайдиган ҳамда ходимларнинг ҳаёти ёки соғлиғига хавф туғдирадиган ташкилотларнинг фаолиятини ёки асбоб-ускуналардан фойдаланишни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда тўхтатиб қўйиш;

қурилиши, реконструкцияси тугалланган объектларни фойдаланишга қабул қилиш бўйича комиссия ишида иштирок этиш ва улар меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари талабларига мувофиқ бўлмаган тақдирда тегишли хулосалар бериш;

меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари бузилганлиги ҳамда ишлаб чиқаришда ходимларнинг ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш ҳақидаги даъволар юзасидан судда эксперт сифатида иш юритиш.

Меҳнат бўйича давлат техник инспекторлари қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга риоя этилиши устидан давлат назорати ва текшируви қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа давлат органлари томонидан ҳам амалга оширилади.

LexUZ шарҳи

Қаранг: Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 31 декабрдаги 1066-сон қарори билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг Давлат меҳнат инспекцияси тўғрисида низом».

29-модда. Меҳнат шароитларининг давлат экспертизаси

Олдинги таҳрирга қаранг.

Меҳнат шароитларининг давлат экспертизаси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тасдиқлайдиган низомга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг меҳнат шароитлари бўйича давлат экспертлари томонидан амалга оширилади.

(29-модданинг биринчи қисми Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 3 январдаги ЎРҚ-456-сонли Қонуни таҳририда — Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 05.01.2018 й., 03/18/456/0512-сон)

Меҳнат шароитларининг давлат экспертизаси:

иш ўринларининг меҳнат шароитлари бўйича аттестациясини ўтказиш сифатини;

ходимларга зарарли ва (ёки) хавфли меҳнат шароитларида ишлаганлик учун кафолатлар ҳамда компенсациялар берилишининг тўғрилигини;

ходимларнинг ҳақиқий меҳнат шароитларини баҳолаш мақсадида амалга оширилади.

Меҳнат шароитлари бўйича давлат экспертлари қуйидаги ҳуқуқларга эга: назорат ва текширув вазифаларини бажариш учун зарур бўлган ҳужжатларни, тушунтиришларни, ахборотни ташкилотларнинг раҳбарлари ва бошқа мансабдор шахсларидан сўраш ва олиш;

ташкilotларнинг раҳбарларига ва бошқа мансабдор шахсларига меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари бузилишларини бартараф қилиш ҳақида ижро этилиши мажбурий бўлган кўрсатмаларни тақдим этиш;

меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганликда айбдор мансабдор шахсларга нисбатан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда чоралар кўриш ҳақида тақдимномалар киритиш;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга мувофиқ бўлмаган шахсий ҳимоя воситаларидан ва жамоавий ҳимоя воситаларидан фойдаланишни тақиқлаш;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларни ва шартларни бузганликда айбдор шахсларни белгиланган тартибда маъмурий жавобгарликка тортиш;

меҳнат хавфсизлиги талабларига жавоб бермайдиган ва ходимларнинг ҳаёти ёки соғлиғига хавф туғдирадиган ташкilotларнинг фаолиятини ёки асбоб-ускуналардан фойдаланишни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда тўхтатиб қўйиш;

меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари бузилганлиги ҳамда ишлаб чиқаришда ходимларнинг ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш ҳақидаги даъволар юзасидан судда эксперт сифатида иштирок этиш.

Меҳнат шароитлари бўйича давлат экспертлари қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Меҳнат шароитларининг давлат экспертизасини ўтказиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

LexUZ шарҳи

Қаранг: Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 27 апрелдаги 246-сон қарори билан тасдиқланган «Меҳнат шароитларини давлат экспертизасидан ўтказиш тартиби тўғрисида низом».

30-модда. Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг, нодавлат нотижорат ташкилотларининг ва фуқаролик жамияти бошқа институтларининг меҳнатни муҳофаза қилишни таъминлашдаги иштироки

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат дастурларини, ҳудудий дастурларни ва бошқа дастурларни амалга оширишда иштирок этиши, меҳнатни муҳофаза қилишни таъминлашда иштирок этувчи давлат органларига ва бошқа органларга кўмаклашиши, шунингдек қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа тадбирларда иштирок этиши мумкин.

31-модда. Касаба уюшмаларининг, ходимлар бошқа вакиллик органларининг меҳнатни муҳофаза қилишни таъминлаш борасидаги ҳуқуқлари

Касаба уюшмалари ва ходимларнинг бошқа вакиллик органлари меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасида вакилликни, шунингдек ходимларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишни амалга оширади.

Касаба уюшмалари ва ходимларнинг бошқа вакиллик органлари, шунингдек ходимларнинг ўзи меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича вакил этган шахслар қуйидаги ҳуқуқларга эга:

ташкилотларнинг раҳбарларидан ва бошқа мансабдор шахсларидан меҳнат шароитлари ва муҳофазаси тўғрисида, шунингдек ишлаб чиқаришдаги барча бахтсиз ҳодисалар ҳамда касб касалликлари ҳақида ахборот олиш;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва касб касалликларини текширишда иштирок этиш;

ходимларнинг ҳаёти ва соғлиғига хавф туғилган ҳолларда ишларни тўхтатиб туриш, шунингдек меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларнинг бузилишларини бартараф этиш тўғрисида иш берувчига таклифлар киритиш;

меҳнатни муҳофаза қилиш ҳолатини ўрганиш, иш берувчиларнинг жамоа шартномалари ва келишувларида назарда тутилган меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича мажбуриятлари бажарилишини назорат қилиш;

ишлаб чиқариш объектларини ва ишлаб чиқариш воситаларини синаш ҳамда фойдаланишга қабул қилиш бўйича комиссиялар ишида мустақил эксперт сифатида иштирок этиш, тиббий-меҳнат эксперт комиссияси мажлисларида иштирок этиш;

меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатлар ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқишда иштирок этиш;

меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларни бузганликда, ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар фактларини яширганликда айбдор шахсларни жавобгарликка тортиш тўғрисидаги талаблар билан тегишли органларга мурожаат қилиш;

меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда майиб бўлиши ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши туфайли етказилган зарарнинг ўрни қопланиши учун ҳамда ходимларнинг соғлиғи ва меҳнати муҳофаза қилинишига бўлган ҳуқуқлари чекланган бошқа ҳолларда ходимнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиб судга мурожаат этиш;

меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари, жамоа шартномаларида ва келишувларида назарда тутилган мажбуриятлар бузилганлиги, шунингдек меҳнат шароитларининг ўзгариши билан боғлиқ меҳнат низоларини кўриб чиқишда иштирок этиш.

Меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича вакил этилган шахсга ўз зиммасига юклатилган вазифаларни бажариши учун ҳар ҳафтада камида икки соат иш вақти ажратилади ва бу вақт учун иш жойи (лавозими) бўйича ўртача ойлик иш ҳақи сақланади.

Касаба уюшмалари ва ходимларнинг бошқа вакиллик органлари меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасида ижтимоий шерикликни амалга оширади, бош келишувлар, тармоқ ва ҳудудий (минтақавий) жамоа келишувлари, жамоа шартномалари тузиши мумкин.

Касаба уюшмалари ва ходимларнинг бошқа вакиллик органлари, шунингдек ходимларнинг ўзи меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича вакил этган

шахслар қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

5. Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунлар ва бошқа меъёрий ҳужжатларни бузганлик учун жавобгарлик

32-модда. Меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга жавоб бермайдиган, ишлаб чиқариш учун мўлжалланган маҳсулотни ишлаб чиқарганлик ва сотганлик учун жавобгарлик

Меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга жавоб бермайдиган, ишлаб чиқариш учун мўлжалланган маҳсулотни ишлаб чиқарганлик ва етказиб берганлик истеъмолчиларга етказилган зарарнинг ўрни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда қопланишига сабаб бўлади.

LexUZ шарҳи

Қаранг: Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 1017 — 1020-моддалари.

Ўзбекистон Республикасида белгиланган меҳнатни муҳофаза қилишга оид талабларга мувофиқ бўлмаган ишлаб чиқариш воситаларини, шахсий ҳимоя воситаларини ва жамоавий ҳимоя воситаларини, шу жумладан чет эллардан олинган шундай воситаларни сотиш, тарқатиш ва реклама қилиш тақиқланади ҳамда белгиланган тартибда жавобгарликка сабаб бўлади.

33-модда. Ходимнинг ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарар учун иш берувчининг моддий жавобгарлиги

Иш берувчи ходимнинг ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда майиб бўлиши, касб касаллигига чалиниши ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши туфайли унинг ҳаёти ва соғлиғига ўзи етказган зарарнинг ўрнини қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда тўлиқ ҳажмда қоплаши шарт.

Ходимнинг соғлиғига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш жабрланувчининг меҳнатда майиб бўлишига қадар бўлган ўртача ойлик иш ҳақиға нисбатан жабрланувчи томонидан касбга оид меҳнат қобилятини йўқотиш даражасига мувофиқ бўлган фоизлардаги ҳар ойлик тўловдан, шунингдек ходимнинг бир йиллик иш ҳақидан кам бўлмаган миқдорда бир йўла

бериладиган нафақа тўловидан ҳамда ходимнинг соғлиғи шикастланишидан келиб чиққан қўшимча харажатларни (агар у даволаниш, протез қўйдириш ва тиббий ҳамда ижтимоий ёрдамнинг бошқа турларига муҳтож деб топилган бўлса, ушбу тадбирлар билан боғлиқ харажатлар, шунингдек жабрланувчининг қайта тайёргарлиги ва тиббий хулосага мувофиқ ишга жойлашиши учун харажатлар ва бошқа харажатлар) компенсация қилишдан иборатдир.

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса ёки касб касаллиги оқибатида ходим вафот этган тақдирда, зарарнинг ўрни қопланиши ҳуқуқига эга бўлган шахсларга боқувчининг вафоти билан боғлиқ ҳолда етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳар ойлик тўловлар амалга оширилади, шунингдек вафот этган ходимнинг ўртача йиллик иш ҳақининг олти бараваридан кам бўлмаган миқдорда бир йўла бериладиган нафақа тўланади ва дафн этиш харажатларининг ўрни қопланади.

Олдинги таҳрирга қаранг.

Вояга етмаган ходимнинг соғлиғига зарар етказилган тақдирда зарарнинг ўрнини қоплаш унинг аввалги иш ҳақидан келиб чиққан ҳолда, аммо қонун ҳужжатларида белгиланган базавий ҳисоблаш миқдорининг беш бараваридан кам бўлмаган миқдорда ҳисоблаб чиқарилади.

(33-модданинг тўртинчи қисми Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 3 декабрдаги ЎРҚ-586-сонли Қонуни таҳририда — Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 04.12.2019 й., 03/19/586/4106-сон)

LexUZ шарҳи

Қаранг: Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг 187 — 197-моддалари, Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 11 февралдаги 60-сон қарори билан тасдиқланган «Ходимларга уларнинг меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликларига чалиниши ёки саломатликнинг бошқа хил шикастланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш Қоидалари».

34-модда. Ходимнинг ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарарнинг ўрнини юридик шахс қайта ташкил этилган ёки тугатилган тақдирда қоплаш

Ходимнинг ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарар учун белгиланган тартибда жавобгар деб топилган юридик шахс қайта ташкил этилган тақдирда зарарнинг ўрнини қоплаш бўйича тегишли тўловларни тўлаш мажбурияти унинг ҳуқуқий вориси зиммасида бўлади. Зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисидаги талаблар ҳам унга тақдим этилади.

Ходимнинг меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарар учун жавобгар бўлган, қайта ташкил этилаётган юридик шахснинг маблағлари мавжуд бўлмаган ёки етарли бўлмаган тақдирда тегишли суммалар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда давлат томонидан тўланади. Мазкур суммалар қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда ҳам давлат томонидан тўланади.

Ходимнинг ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарар учун белгиланган тартибда жавобгар деб топилган юридик шахс тугатилган тақдирда тегишли тўловлар уларни жабрланувчига тўлаш учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда капиталлаштирилиши керак.

Тугатилаётган юридик шахснинг мол-мулки мавжуд бўлмаганлиги ёки етарли бўлмаганлиги сабабли тўловларни капиталлаштириш мумкин бўлмаган ҳолларда тегишли суммалар жабрланувчига қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда давлат томонидан тўланади.

35-модда. Низоларни ҳал этиш

Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги низолар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳал этилади.

36-модда. Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгарлик

Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганликда айбдор шахслар белгиланган тартибда жавобгар бўлади.

Қаранг: Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 49-моддаси, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 257-моддаси.

(Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 38-сон, 441-модда; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 05.01.2018 й., 03/18/456/0512-сон; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 04.12.2019 й., 03/19/586/4106-сон)

Назорат саволлари

1. Меҳнатни муҳофаза қилиш тушунчасига таъриф беринг.
2. Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишларини тушунтириб беринг.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ваколатларига нималар киради?
4. Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги махсус ваколатли давлат органининг ваколатларига нималар киради?
5. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ваколатларига нималар киради?
6. Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги хизматлар бозорининг профессионал иштирокчиларнинг вазифалари.
7. Ташкилотда меҳнатни муҳофаза қилишни бошқариш тизимининг аудитни ўтказиш тартиби.
8. Ходимнинг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ҳуқуқлари ва мажбуриятлари.
9. Иш берувчининг меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги ҳуқуқлари ва мажбуриятлари.

Фойдаланилган адабиётлар ва ахборот ресурслари

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси -Т. Ўзбекистон. 1992 й.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонуни (янги таҳрири) 2016 йил 22 сентябрь, ЎРҚ-410-сон.
3. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси.

4. Х.Раҳимова, А.Аъзамов, Т.Турсунов. Меҳнатни муҳофаза қилиш.Т. – “Ўзбекистон” -2003.

5. Ғ.Ёрматов ва бошқалар Меҳнатни муҳофаза қилиш: Дарслик - Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2002 - 345 б.

6. Friend, Mark A.Fundamentals of occupational safety and health Mark A. Friend and James P.Kohn. Government Institutes. An imprint of.The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Maryland • Toronto • Plymouth, UK-2007.—4th ed.

7. Веб сайтлар: www.lex.uz; www.ziyonet.uz; www.norma.uz; www.ziyo.edu.uz; www.mehnat.uz; www.minzdrav.uz; www.mchs.gov.uz; www.uznature.uz; www.standart.uz; www.sgktn.uz; www.bilim.uz; www.hsea.ru; www.ohranatruda.ru;

2-мавзу: Меҳнат муҳофазаси бўйича ишларни ташкил этиш ва билимларни синаш.

Режа;

1. Умумий қоидалар.
2. Ишчиларнинг меҳнат шароитлари хавфсизлигини таъминлаш бўйича вазифалар.
3. Меҳнат муҳофазаси бўйича ишларни ташкил қилиш.
4. Меҳнат муҳофазаси ҳолатининг назорати.
5. Меҳнат муҳофазаси бўйича ўқитишни ва билимларни текширишни ташкил қилиш.
6. Ходимларни ўқитиш ва билимларини текшириш.

Таянч сўзлар: меҳнат муҳофазаси, меҳнат хавфсизлиги талаблари, меҳнатни муҳофаза қилишни бошқариш тизими, меҳнат шароитлари, меҳнатда майиб бўлиш, хавфсиз меҳнат шароити, хавфнинг таҳлили, зарар, шахсий ҳимоя воситалари.

1. Умумий қоидалар.

Меҳнатни муҳофаза қилиш ишларини ташкил этиш тўғрисидаги Низоми (кейинги ўринларда – Низом) Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 6 майдаги

“Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги 839 XII-сон Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарор ва амалдаги мавжуд норматив ҳужжатлари талаблари асосида ишлаб чиқилган.

Жамият бошқарув аппарати, филиаллари ва унинг тизимидаги почта алоқаси тармоқлари, почта алмашинув пунктлари, алоқа бўлинмаларида меҳнатни муҳофазаси ва техника хавфсизлиги масалаларига оид бўлган вазифаларни мазкур Низом асосида олиб боради.

Меҳнат муҳофазаси бўйича ишларини олиб бориш ва ташкиллаштириш учун Жамият бошқарув аппарати ва филиалларда меҳнатни муҳофаза қилиш ва техника хавфсизлиги бўйича муҳандислари лавозимлари жорий қилинади. Масъул мутахассислар томонидан меҳнатни муҳофаза қилиш ва хавфсизлик техникаси қоидаларига риоя қилиш бўйича назоратни ҳамда профилактик ишларни ушбу Низомда белгиланган функционал вазифаларни бажаради.

Раҳбар ходимлар, участка ва бўлимлар бошлиқлари, меҳнат муҳофазасига масъул бўлган ходимлар, жойларда хавфсиз меҳнат шароитларини яратиб бериш, техника хавфсизлиги қоидаларига риоя қилинишини таъминлаш, иш жойларида меҳнат шароитларини яхшилаш бўйича мазкур Низомда белгиланган вазифаларни бажаришлари шарт.

Жамият бошқарув аппарати, филиаллари ва тармоқлари, бўлимларига янги ишга кираётган мутахассислар, ходимлар ва ишчилар билан меҳнатни муҳофаза қилиш ва техника хавфсизлиги қоидалари бўйича дастлабки йўл-йўриқни меҳнат муҳофазаси ва техника хавфсизлиги бўйича масъул бўлган ходимлар томонидан бериб борилади.

Ишлаётган ишчи-ходимлар билан иш жойида хавфсизлик техникаси қоидалари бўйича даврий, жорий ва навбатдан ташқари йўл-йўриқларни Жамият бошқарув аппарати, участка, гуруҳ, бўлим бошлиқлари, филиал ва тармоқлардаги участка, бўлимлар бошлиқлари ўтказадилар ва бу ҳақда журналларда қайд қилиб борадилар.

Меҳнатни муҳофаза қилиш ва техника хавфсизлиги қоидалари бўйича филиалларнинг масъул ходимлари филиал ходимлар бўлими, участка, тармоқлар

ва алоқа бўлимлари бошлиқлари билимини махсус тузилган доимий ҳаракатдаги комиссияси томонидан синовдан ўтказилади. Ўтказилган синов натижалари баённомалар билан расмийлаштирилади ва меҳнатни муҳофаза қилиш ва техника хавфсизлиги бўйича масъул ходимларда белгиланган тартибда сақланади.

Жамият унинг филиаллари ва туман-шаҳар почта алоқаси тармоқлари раҳбар ходимлари, бўлим, участка ва алоқа бўлимлари бошлиқлари ўзларига ушбу Низомда белгиланган функционал вазифаларни бажармаганликлари учун қонунчиликда белгиланган интизомий ва маъмурий жавобгарликка тортилишлари мумкин.

2. Ишчиларнинг меҳнат шароитлари хавфсизлигини таъминлаш бўйича вазифалар

1. Меҳнат муҳофазаси меҳнат жараёнида инсоннинг хавфсизлигини таъминлаш, соғлиғи ва иш қобилиятини сақлашга йўналтирилган ижтимоий - иқтисодий, ташкилий, техник, санитар-гигиеник ва даволаш-касалликни олдини олиш чора-тадбирлар ва воситалар, тегишли қонун ва бошқа норматив актлар асосида амал қилувчи тизимни ўзида ифодалайди.

2. Иш жараёнида меҳнатнинг хавфсиз усулларини, инсон соғлиғи ва иш қобилиятини сақлашни таъминлаш учун қуйидаги ўзаро боғланган масалалар мажмуини ҳал қилиши зарур:

а) Ишчиларни касб бўйича танлаш:

1) Касбий танлов ўтказиш зарур бўлган касб ва мутахассисликларни аниқлаш;

2) Психофизиологик текширув ўтказиш ва ишга янги кираётганларнинг касбий яроқлилигини баҳолаш;

3) Касбий танловдан ўтган шахсларни шароитга касбий мослашишининг назорати.

б) Ишлаётганларни меҳнат муҳофазаси бўйича ўқитиш ва билимларини текшириш:

1) Кириш йўл-йўриғидан ўтказиш;

- 2) Иш жойида бирламчи йўл-йўриқ ўтказиш;
- 3) Иш жойида такрорий йўл-йўриқ ўтказиш;
- 4) Режадан ташқари ва жорий йўл-йўриқ ўтказиш;
- 5) Ишчиларни ҳар йили ўқитиш, билимларини текшириш;
- 6) Юқори хавф билан боғлиқ бўлган ишларга қабул қилинувчи ишчиларни ўқитиш;
- 7) Бахтсиз ҳодисалардан жабрланганларга биринчи ёрдам кўрсатиш бўйича ўқитиш.

в) Меҳнат муҳофазасининг тарғиботи масалаларини таъминлаш:

- 1) Ташкилотларда меҳнат муҳофазаси бўйича хонани жиҳозлаш;
- 2) Ишлаб чиқариш участкаларини хавфсизлик техникаси бўйича ахборот стендлар ёки бурчаклар билан безатиш;
- 3) Меҳнат муҳофазаси бўйича илғор тажрибани ўрганиш, тарғибот қилиш ва жорий этиш;
- 4) Меҳнат муҳофазаси бўйича кўргазмалар ташкил илиш;
- 5) Меҳнат муҳофазаси бўйича маърузалар ўқиш, кинофильмлар намоиш қилиш.

г) Ишлаб чиқариш ускуналаридан фойдаланиш хавфсизлигини таъминлаш:

- 1) Ускуналарнинг хавфсизлик стандартлари талабларига мувофиқлигини таъминлаш;
- 2) Ускунанинг МХСТ ва ускуналарнинг техник хужжатлари талабларига мувофиқлигини таъминлаш;
- 3) Ускуналарга тўғри хизмат кўрсатилишини таъминлаш;
- 4) Даврий таъмирлаш амалларини ўтказилишини таъминлаш;
- 5) Режавий таъмирлашларнинг бажарилишини таъминлаш;
- 6) Даврий кўрикларни таъминлаш;
- 7) Меҳнат муҳофазаси қоидалари ва меъёрлари талабларига мувофиқ иш жойларини ташкил қилиш;

8) Ишлаб чиқаришнинг хавfli ва зарарли омиллари манбаларини аниқлаш ва бартараф этиш;

9) Технологик жараёнларни оқилона ташкил қилиш, хавfli блоклар ва участкаларни герметизация ҳамда изоляция қилиш мақсадида ускуналарни такомиллаштириш;

10) Иссиқлик манбаларини ва иссиқликни сақлаш учун изоляциялаш экранлаш;

11) ЮЧ ва ЎЮЧ радиочастоталар диапазонида нурланишни экранлаш.

д) Ишлаб чиқариш жараёнлари ва амаллари хавфсизлигини таъминлаш:

1) Технологик жараёнларнинг МХСТ талабларига мувофиқлигини таъминлаш;

2) Технологик жараёнлар тартибларига риоя қилишни таъминлаш;

3) Меҳнат муҳофазаси ва ёнғин хавфсизлигининг меъёрлари талабларига мувофиқ портлайдиган ва ёнадиган моддаларни сақлаш, ташиш ва улардан фойдаланишни таъминлаш;

4) Рухсат этилган меъёрлари чегарасида (концентрациялари) ишлаб чиқилмаган ва белгиланган тартибда экспертизадан ўтмаган зарарли моддаларни ишлаб чиқаришда қўлланилишини тақиқлаш;

5) Зарарли, заҳарли, ионловчи ва бошқа хавfli моддалар қўлланиладиган технологик жараёнларни механизациялаш ва автоматлаштириш.

е) Ишлаб чиқариш, ёрдамчи бино ва иншоотлардан хавфсиз фойдаланишни таъминлаш;

1) Бино ва иншоотларнинг ҚМҚ, СНиП ва МХСТ талабларига мувофиқлигини таъминлаш;

2) Бино ва иншоотларнинг потенциал хавfli элементларини аниқлаш ва бартараф этиш;

3) Бино ва иншоотларнинг жорий ва капитал таъмирини ўтказиш.

ж) Меҳнатнинг санитар – гигиена шароитларини меъёрлаштириш;

1) Цехларда ва ишлаб чиқариш хоналарида санитария-гигиена талабларига жавоб берадиган, зарур ҳарорат-намлик тартибини яратиш;

2) Мазкур технологик жараёнга қўйиладиган талабларга мувофиқ келадиган вентиляция қурилмалари, кондиционерлар, иситиш тизимларини сақлаш ва фойдаланиш;

3) Сунъий ёритиш чироқларини соз ва тозаликда сақлаш;

4) Ишлаб чиқариш хоналарини тозалашни ўз вақтида ўтказиш;

5) Иш жойларини ва ишлаб чиқариш биноларини режалаштириш ва ранглар билан безатиш эстетика ва дизайн қоидаларига мос келиши керак.

и) Ишчиларни шахсий ҳимоя воситалари (ШХВ) билан таъминлаш;

1) ШХВга эҳтиёжни аниқлаш ва талабномаларни ўз вақтида тузиш;

2) ШХВларни қабул қилиш, сақлаш ва бериш ташкил қилиш;

3) ШХВларни таъмирлаш, кимёвий тозалаш ва ювишни ташкил қилиш;

4) ШМВларнинг синашни ва тўғри фойдаланилишини таъминлаш.

к) Меҳнат ва дам олишнинг энг мақбул тартибини таъминлаш:

1) Меҳнат ва дам олишнинг белгиланган тартибига риоя қилишни таъминлаш;

2) Меҳнат ва дам олиш тартибини оқилона ташкил қилиш.

л) Ишлайдиганларга даволаш – соғломлаштириш хизмати кўрсатилишини таъминлаш;

1) Дастлабки ва даврий тиббий кўриклар ўтказиш;

2) Ишлаб чиқаришнинг зарарли омиллар таъсирида бўлувчи ишчиларнинг соғлиғини кузатиш;

3) Касбий касаллик белгилари бўлган шахсларни текшириш ва даволаш;

4) Даволаш-касалликни олдини олиш тадбирларини таъминлаш;

5) Ишчиларни касалликни олдини олиш ва махсус овқатланиш билан таъминлаш;

6) Ишчиларга шифокор келгунга қадар биринчи ёрдам кўрсатиш қоидаларини ўргатиш;

7) Барча ишлаб чиқариш хоналарини дори сақланадиган идиш ва бошқа биринчи ёрдам кўрсатиш воситалари билан таъминлаш.

м) Ишчиларга санитар – маиший хизмат кўрсатишни меъёрлаштириш:

1) Ишчиларни ишлаб чиқариш меъёрлари ва хусусиятларига мувофиқ санитар-маиший хоналар ва қурилмалар билан таъмин-ланганлиги;

2) Санитар-маиший хоналар ва қурулмаларни гигиеник талабларга мос ҳолда сақланиши;

3) Ташкилотнинг таркибий бўлинмалари (ишлаб чиқариш участкалари) ишчиларини овқатланиш учун махсус жойлар билан таъминлаш;

4) Ишлаб чиқариш участкалари ва хоналарни сатуратор қурилмалар билан таъминланганлиги;

5) Ишчиларни таркибий ташкилотлар (ишлаб чиқариш участкалари) ни дам олиш жойлари билан таъминлаш.

3. Меҳнат муҳофазаси бўйича ишларни ташкил қилиш.

1. Ташкилотларда ҳар бир иш жойидаги меҳнат шароитлари меҳнат муҳофазаси бўйича стандартлар, қоидалар ва меъёрлар талабларига мос келиши керак.

2. Ташкилотлар жамоа шартномаси, агар у тузилмаган бўлса, иш берувчи ва касаба уюшма кўмитаси ўртасидаги келишув бўйича, ёки ишчиларнинг бошқа ваколатли органи томонидан белгиланган миқдорда зарур маблағларни меҳнат муҳофазасига ажратишлари зарур.

3. Корхоналар хўжалик, тижорат, ташқи иқтисодий ва бошқа фаолият, шунингдек бошқа манбалардан фойда (даромад) ҳисобига меҳнат муҳофазаси бўйича марказлаштирилган жамғармаларни тузишлари мумкин.

4. Меҳнат муҳофазаси жамғармасига йўналтирилган фойда солиққа тортилмайди;

Меҳнат муҳофазаси маблағларидан бошқа мақсадларда фойдаланиш мумкин эмас.

Меҳнат муҳофазаси бўйича талаблар таъминланмагани учун ташкилотлар меҳнат ҳолати, бажариладиган ишларнинг хавфлилигини, зарарлилиги ва

оғирлигига қараб, вақти-вақти билан қайта кўриб чиқиладиган оширилган тарифлар бўйича ишлаб чиқаришда бахтсиз ҳодисалар ва касб касаллигидан ижтимоий суғурта қилиш мақсадида маблағлар ажратилади.

5. Ташкилотлар ишчилари Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ва шартларда бахтсиз ҳодисалар ва касбий касалликларидан мажбурий равишда суғурта қилинадилар.

6. Иш берувчининг функциялари:

- корхоналарда соғлом ва хавфсиз меҳнат шароитларини яратиш бўйича ишларда умумий раҳбарликни амалга оширади, бунинг учун у шахсан жавобгардир;

- ишлаб чиқаришнинг, алоҳида ишларнинг ишлаб чиқариш ва технологик жараёнларининг, шунингдек ташкилотнинг омбор, транспорт ва бошқа ёрдамчи хўжаликларини тўғри ташкил қилинишини таъминлайди;

- қурилиш меъёрлари ва қоидаларига мувофиқ бино ва иншоотлардан фойдаланишни, уларнинг меъёрда ишлашини ҳамда санитар - маиший хона ва қурилмалардан белгиланган мақсадларда фойдаланишни ташкил қилади;

- янги ва қайта кўрилган таркибий бўлинмаларни фақат қурилиш меъёрлари ва қоидаларига мувофиқ, улар махсус комиссия томонидан қабул қилингандан кейин фойдаланишга киритишни таъминлайди;

- меҳнат тўғрисидаги қонун, хавфсизлик қоидалари ва меъёрларига риоя қилишни, шунингдек ҳукумат, касаба уюшмаси кўмиталари ёки ишчиларнинг бошқа вакиллик органлари, юқори турувчи ташкилотлар, давлат ва идоравий назорат органлари қарорларининг бажарилишини таъминлайди;

- намунавий ва соҳа қоидаларига мувофиқ ишлаб чиқилган ички меҳнат тартиби қоидаларини касаба уюшмаси кўмитаси билан келишувга кўра тасдиқлайди;

- хавфсизлик қоидалари, ишлаб чиқариш санитарияси ва меҳнат интизоми меъёрларига риоя қилиш учун, меҳнат муҳофазаси бўйича белгиланган тадбирларни ҳамда давлат ва идоравий назорат органлари ва касаба уюшмаси

ташкilotларининг кўрсатмаларини (таклифларини) ўз вақтида бажариш учун ишчиларнинг жавобгарлигини ошириш чораларини кўради;

- ишчиларнинг шахсий муҳофаза воситаларини бериш, сақлаш, фойдаланиш, тозалаш ва таъмирлашни таъминлайди ва назорат қилади;

- меҳнат шароитлари зарарли ва хавfli бўлган ишлаб чиқаришларда, шунингдек алоҳида температура шароитларида бажариладиган ишларда ювиш ва дезинфекацияловчи воситаларни, сут ёки бошқа тенглаштирилган озиқ - овқат даволаш-касалликни олдини олиш таомларининг белгиланган меъёрлар бўйича бепул берилишини таъминлайди ва назорат қилади;

- меҳнат шароитларини яхшилаш ва соғломлаштириш бўйича тадбирларни ишлаб чиқишни ташкил қилади, ушбу тадбирларни ўтказиш режаларини тасдиқлайди, уларнинг бажарилишини ва белгиланган тадбирларнинг ўз вақтида амалга оширилиши юзасидан назоратни ташкил қилади, тадбирларни ўтказишнинг молиялаштирилишини ва ушбу мақсад учун ажратилган маблағларни тўғри сарфланишини таъминлайди. Меҳнат шароитларини яхшилаш ва соғломлаштириш комплекс режаси бажарилишининг боришини (йилнинг ҳар чорагида камида бир марта) кўриб чиқади.

- меҳнат муҳофазаси кабинетларини ташкил қилади ва уларни зарур ўқув қуроллари, ўқитиш воситалари билан жиҳозлаш бўйича чораларни кўради.

- ташкilotнинг барча ишчилари, шу жумладан таркибий бўлинма раҳбарларини меҳнат муҳофазаси қоидалари бўйича ўқитиш, йўл-йўриқ ва уларнинг билимларини текширишни ташкил қилади ва олиб боради;

- ишчиларни касбий-техник тайёргарлигини ташкил қилиш ва ходимларга ишнинг хавфсиз усулларини ўргатиш бўйича умумий раҳбарликни амалга оширади;

- соғлиқни сақлаш органлари томонидан белгиланган тартибга мувофиқ, бир қатор касб ишчиларини шартнома тузиш вақтида ва унинг амал қилиш давомида-даврий, тиббий кўриқдан ўтказишни амалга оширишни ташкил қилади.

- касб касаллигининг пайдо бўлиш даражаси юқори бўлган ишга ишчиларни қабул қилишда уларни бу ҳақда огоҳлантиради;

- бахтсиз ҳодисаларни ҳамда ишлаб чиқаришда жароҳатланишнинг олдини олиш бўйича тезкор ахборотни «Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ҳамда ишчи соғлигининг у ёки бу даражадаги шикастланишини текшириш ва ҳисобга олиш тўғрисидаги Низом» талабларига мувофиқ ўз вақтида ва тўғри текширишни таъминлайди.

- гуруҳли, ўлимга олиб келган ёки оғир бахтсиз ҳодиса ҳақида:

Давлат техник меҳнат инспекторига, юқори турувчи ташкилотга, вилоят (Қорақалпоғистон Республикаси Меҳнат вазирлиги), меҳнат бўйича Тошкент шаҳар бошқармасига, прокуратурага, «Саноатконтехназорат»га (агар ташкилот унинг назоратида бўлса)-бахтсиз ҳодиса содир бўлганда, азият чекканнинг асосий иш жойига хабар беради;

- тегишли муддатларда белгиланган шакл бўйича юқори ташкилотга тушунтириш хати билан бахтсиз ҳодисаларда жабрланганлар тўғрисидаги ҳисоботни ўз вақтида такдим этишни таъминлайди;

- рационализатор ва ихтирочилар учун мавзуларни тасдиқлайди, меҳнат муҳофазаси соҳасида илмий-текшириш ва лойиҳалаш-конструкторлик ишларини ўтказиш бўйича таклифларни киритади.

7. Ташкилот бош муҳандисининг вазифалари:

- соғлом ва хавфсиз меҳнат шароитларини яратиш ва таъминлаш бўйича барча ташкилий-техник ишларга бошчилик қилади;

- энг янги илмий-техник ютуқлар ва бошқа ташкилотларнинг илғор тажрибасини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган янги янада хавфсиз технологик жараёнларни ишлаб чиқаришга жорий қилишни ташкил қилади. Таркибий бўлинмаларни нормативларга мувофиқ мослама ва қурилмалар билан таъминлаш чораларини кўради;

- янги технологик жараёнлар ва иш тартиблари, ташкилот ва унинг таркибий бўлинмаларининг капитал қурилиши ва қайта қурилиши, бинолар ва иншоотларни капитал таъмирлаш лойиҳаларини кўриб чиқишда қатнашади.

Технологик ускуналарни режавий-олдини олиш таъмирлашнинг ўтказилиш жадвалларини кўриб чиқади ва тасдиқлайди;

- меҳнат хавфсизлиги бўйича доимий равишда фаолият кўрсатувчи комиссияга бошчилик қила туриб, ҳар чоракда, камида бир марта танлов асосида таркибий бўлинмалардаги меҳнат шароитлари ҳолатини, шунингдек ускуналар ва сақловчи мосламаларнинг ишга яроқлилигини, давлат ва идоравий назорат органлари кўрсатмалари ва топшириқларининг бажарилишини текширади ҳамда аниқланган камчиликларни бартараф этиш учун тезкор чораларни қабул қилади;

- таркибий бўлинмаларнинг барча раҳбарлари ва муҳандис-техник ходимлари томонидан хавфсизлик қоидалари ва ишлаб чиқариш санитарияси меъёрлари талабларига риоя қилиниши, буйруқ ва кўрсатмалар ҳамда давлат ва идоравий назорат органларининг ёзма кўрсатмалари ва касаба уюшмалари ташкилотларининг таклифларини бажарилишининг назоратини амалга оширади;

- муҳандис-техник ишчиларнинг мажлисларида (ҳар чоракда камида бир марта) меҳнат муҳофазаси масалаларини, меҳнат шароитларини яхшилаш ва соғломлаштиришнинг комплекс режаларини кўриб чиқади.

Аниқланган камчиликларни бартараф қилиш учун чоралар кўради;

- ходимларнинг касбий-техник тайёргарлигини ташкил этади ва таъминлайди, ходимларни 3 бўлимга мувофиқ ишнинг хавфсиз усуллари ва услубларига ўз вақтида ва сифатли ўқитади. Ходимларни ўқитишни ташкил этилишининг текширувини амалга оширади;

- юз бериши мумкин бўлган аварияларни бартараф қилиш режалари бўйича ходимларни ўқитиш, шунингдек ишчиларни ишнинг хавфсиз услублари ва усулларига ўқитиш бўйича назоратни амалга оширади;

- меҳнат муҳофазаси масалалари бўйича муҳандис-техник ходимларни ўқитишни ва малакасини оширишни ташкил қилади.

Таркибий бўлинмалар раҳбарлари учун дастлабки йўл-йўриқ беришни ўтказди, йўл-йўриқлар бериш дастурларини, ходимларнинг билимларини текшириш учун савол варақаларини кўриб чиқади ва тасдиқлайди;

- ишларни хавфсиз олиб бориш бўйича йўриқномалар ишлаб чиқишда ва тузишда раҳбарлик қилади ва касаба уюшмаси қўмитаси билан биргаликда уларни тасдиқлайди;

- муҳандис-техник ходимларни ва ишчиларни норматив ҳужжатлар, қоидалар ва йўриқномалар билан таъминлаш бўйича чоралар кўради;

- меҳнат шароитларини яхшилаш ва соғломлаштириш бўйича тадбирларнинг жорий ва истиқболли режаларини ишлаб чиқишда раҳбарлик қилади, ушбу режаларни кўриб чиқади ва тасдиқлашга киритади, уларнинг бажарилиши юзасидан назоратни таъминлайди;

- низомлар ва йўриқномалар талабларига мувофиқ ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса ва аварияларни ўз вақтида ва тўғри текшириш ҳамда ҳисобга олишни таъминлайди;

- гуруҳли, ўлимга олиб келган ёки оғир бахтсиз ҳодисаларни текширишда, уларнинг олдини олиш бўйича тадбирларни ишлаб чиқишда қатнашади зарур ҳолларда, текширув материалларини тегишли органларга юборади;

- бахтсиз ҳодисалар тўғрисидаги далолатномаларни (Н-1 шакл) кўриб чиқади ва далолатноманинг уч нусхасининг ҳаммасини тегишли ташкилотларга юбориш учун меҳнатни муҳофаза қилиш хизматига топширади;

- ишлаб чиқаришдаги жароҳатланиш бўйича тезкор ахборотни ташкил қилади ва таъминлайди;

- бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш бўйича бажариладиган чора-тадбирларнинг назоратини амалга оширади ва ўтказилган чора-тадбирларнинг самарадорлигини таҳлил қилади;

8. Ташкилот бош механигининг функциялари:

- бош механик хизматига бириктирилган ускуналар ва иншоотларни олдини олиш кўрикларини, режавий олдини олиш таъмирлашларни тўғри ташкил қилиш ва ўз вақтида ўтказилишини таъминлайди;

- юк кўтарувчи маҳанизмларни, юк олувчи ва боғловчи мосламаларни, босим остида ишловчи аппарат ва идишларни, электрпайвандловчи аппаратура,

ацителен, кислород ва компрессор қурилмаларидан тўғри ва хавфсиз фойдаланишни таъминлайди;

- барча ишлаб чиқариш ускуналари ва саноат иншоотларининг техник ҳолати улардан фойдаланиш ва ўз вақтида таъмирлаш юзасидан назоратни амалга оширади; машиналар, қурилмалар, асбоблар ва иншоотларнинг хавфсизлик ва ишлаб чиқариш санитарияси қоидалари талабларига мувофиқлигини таъминлайди. Техник ҳужжатларни юритиш бўйича назоратни амалга оширади;

- ускуналар, механизмлар ва асбобларнинг аниқланган конструктив камчиликларини бартараф этиш, маънавий эскирган машиналарни, механизмларни ва қурилмаларни ўз вақтида алмаштириш бўйича тадбирларни қабул қилади. Техниканинг янги намуналарини синашда қатнашади;

- вентиляция қурилма ва тизимларнинг самарали ишлашини ва уларни ўз вақтида таъмирлашни таъминлайди;

- бош механик хизмати ходимларининг, шунингдек юк кўтарувчи кранларда, босим остида ишлайдиган идишларда ва бошқа мураккаб механизмларда ишлайдиган ходимларни ўқитишни, уларнинг билимларини текширишни ва шаҳодатлашни ташкил қилади ва ўтказди;

- бош механик хизмати ходимлари учун ишларни хавфсиз олиб бориш бўйича йўриқномаларни ўз вақтида ишлаб чиқишни ташкил қилади, ишчиларга йўриқномалар тузишда цех ва хизмат ишчиларига ёрдам кўрсатади;

- ходимларнинг мураккаб механизмлар ва агрегатларга хизмат кўрсатишга йўл қўйиш ҳуқуқига риоя қилишини белгиланган тартибда таъминлайди;

- ускуна ва асбобларнинг масъул деталлари ва узелларининг нуқсонларини аниқлашни ўз вақтида ўтказилишини таъминлайди;

- меҳнат муҳофазаси ҳолатининг уч босқичли назоратини ўтказишда қатнашади;

- ер усти ускунаси билан юз берган, бахтсиз ҳодисаларга олиб келмаган, тоифали бўлмаган аварияларни ўз вақтида текшириш ва ҳисобга олишни таъминлайди;

- ташкилот таркибий бўлинмаларининг доимо ишлайдиган комиссия томонидан ўтказиладиган комплекс ва мақсадли текширишларда қатнашади;

- ташкилотнинг амалдаги таркибий бўлинмаларида ускуналардан фойдаланишда ва таъмирлаш, монтаж қилиш ва созлаш ишларини ўтказишда хавфсизлик қоидаларига риоя қилинишини таъминлайди;

- давлат ва идоравий назорат органларининг, меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати ходимлари кўрсатмаларининг, меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари бўйича буйруқ ва фармойишларининг бажарилишини ташкил қилади ва таъминлайди.

9. Цех бошлиғининг функциялари:

- меҳнат қонун ҳужжатларига қатъий риоя қилишни таъминлайди;

- ташкилотнинг бош муҳандиси (меҳнат муҳофазаси бўйича ташкилот раҳбарининг ўринбосари) томонидан тасдиқланган ўз участкасида хавфи юқори ишларнинг рўйхатига эга бўлади;

- ишлар бажарилишини, хавфсизлик қоидалари ва ишлаб чиқариш санитарияси меъёрлари талабларига мувофиқ технологик жараёнларни тўғри олиб борилишини ташкил қилади;

- ускуналар, механизмлар, алоқа иншоотлари ва линиялари, мослама, ихоталовчи ва сақловчи қурилмалар, шунингдек ишлаб чиқариш ва ёрдамчи биноларнинг созлигини ва хавфсиз фойдаланилишини таъминлайди;

- Давлат назорат органларининг ва Агентлик ҳамда ташкилотларнинг меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати ходимларининг буйруқ ва кўрсатмалари, ёзма кўрсатма ва талаблари, ишчилар ва меҳнат муҳофазаси мутахассис (вакил)ларининг мулоҳаза ва таклифларини белгиланган муддатларда бажарилишини амалга оширади;

- барча муҳандис-техник ходимлар ва ишларни бевосита бажарувчиларни меҳнатнинг хавфсиз шароитларини яратиш ва таъминлаш бўйича ишларга жалб этади;

- эҳтиёжни аниқлайди ва ишчиларни меъёр ва қоидаларига мувофиқ махсус кийим, махсус пойафзал ва бошқа шахсий муҳофаза воситалари, совун, сут билан

таъминлайди, шунингдек махсус кийим ва махсус пойафзални ўз вақтида ювилиши ва таъмирланишни таъминлайди;

- меҳнат шароитлари ҳолатини (ҳар ҳафтада) объектларда, алоқа иншоотлари ва линияларида (ҳар чоракда) ва фойдаланишнинг тўғрилигини текширади;

-объектларда ускуналар, механизмлар, мослама ва асбоблар, вентиляция ускуналари, иситиш ва ёритиш тизимлари, ихоталовчи ва сақловчи қурилмалар, автоматик назорат ва сигнализация қурилмаларидан объектларидан тўғри фойдаланилишини, ҳимоявий ерга уланувчи ва ҳимоявий ўчириш қурилмаларининг мавжудлиги ва созлигини текширади (ҳар куни);

Ташкилотнинг касаба кўмитаси ёки ишчиларнинг бошқа вакиллик органлари билан келишувга кўра, ўтказилган тадбирлар натижасида тежалган пул маблағлари ва моддий ресурслар меҳнат муҳофазаси бўйича кўшимча тадбирларни ўтказишга сарфланиши мумкин.

- меҳнат муҳофазаси бўйича мутахассис (вакил)лар бригадир ва алоҳида ишчилар иштирокида МТХ билан тезкор мажлис (ҳар ойда) ўтказилади, бу мажлисда текширувлар натижаси, бўлимлар, хизматлар, сменалар, участкалар бошлиқларининг объектлардаги ишларнинг ҳолати тўғрисидаги маълумотларини кўриб чиқади, хавфсизлик қоидаларининг айрим бузилишларини синчиклаб текширади. Хавфсизлик қоидаларининг қўпол ва такрорий бузилиш далилларини тегишли смена, бригада ишчилари иштирокида кўриб чиқади.

-объектлар ва участкаларда меҳнат шароитларнинг ҳолати тўғрисида корхона раҳбариятига ахборот беради (ҳар ойда);

-бўлим, смена, участка раҳбарлари томонидан ишчиларни йўл-йўриқ беришни ўз вақтида ва сифатли ўтказилиши назоратини амалга оширади, - ҳар бир ишлаб чиқариш бўлини учун ишларни хавфсиз юритиш бўйича зарур йўл-йўриқ беришнинг рўйхатини ишлаб чиқади.

Зарурий йўриқномаларни кўриб чиқади ва қайта кўриб чиқади;

- хизмат, бўлим, смена, участка бошлиқлари дастлабки йўл-йўриқ бериш (агар ишчиларнинг ишга қабул қилиш бевосита цехда ўтказилса) ва бирламчи йўл-йўриқ беришни ўтказди. Янги ишчиларни тажриба орттириши учун малакали ишчиларга ёзма буйруқ билан бириктиради. Давомийликни кўрсатади ва тажриба орттириш учун жавобгарни тайинлайди;

- ишчиларга йўл-йўриқ бериш дастурларини ишлаб чиқади, бош муҳандис (техник директор), меҳнат муҳофазаси бўйича бош муҳандис ўринбосари (техник директор) томонидан тасдиқлангандан сўнг улар билан участка, смена, бўлим ва хизмат бошлиқлари таъминлайди, ишчилар билимини текшириш учун савол варағини ишлаб чиқади;

-ишчилар билимларини текшириш жадвалини тасдиқлайди, комиссияни бошқаради, ишчилар билимларининг текширувини амалга оширади, натижаларни расмийлаштиради ва ишчиларга билимлари текширилгани ҳақида гувоҳнома беради ёки уларга тегишли ёзувлар ёзади;

-меҳнат шароитларини соғломлаштириш, ҳаво муҳити, ёритиш, ҳарорат ва сув билан таъминлаш тартибини нормал ҳолатини таъминлаш, шовқин, электрмагнит оқимининг ва электрнинг статик тебранишини камайтириш бўйича чораларни қабул қилади;

- ишлаб чиқариш объектларининг шаҳодатланишини ўтказди, (жадвалга асосан) хизматлар, бўлим, смена, участка раҳбарлари, меҳнат муҳофазаси бўйича ишчилар (вакиллар)нинг мулоҳаза ва таклифларини тўплайди, умумлаштиради ва ўрганади;

- меҳнат шароитларини соғломлаштириш ва яхшилаш бўйича муайян тадбирларни ишлаб чиқади ва жамоа шартномаси (меҳнат муҳофазаси бўйича Битим)га киритиш учун ташкилот раҳбариятига уларни тақдим этади. Режалаштирилган тадбирларнинг ўз вақтида бажарилишини ташкил қилади ва амалга оширади;

- содир бўлган бахтсиз ҳодиса тўғрисида ташкилот раҳбарларидан бирига, меҳнат муҳофазаси хизмати ва касаба уюшма қўмитасига зудлик билан хабар беради;

- меҳнат муҳофазаси бўйича мутахассис, меҳнат муҳофазаси бўйича бош муҳандис (техник директор) ўринбосари билан биргаликда:

а) бахтсиз ҳодиса сабабини аниқлайди;

б) шунга ўхшаш ҳодисаларнинг олдини олиш бўйича чора-тадбирларни белгилайди;

- содир бўлган бахтсиз ҳодиса (шароитлари ва сабаблари аниқлангандан кейин, текширувлар тугагач, уч кеча-кундуздан кечиктирмай) ҳақида барча раҳбарлар ва мутахассисларни хабардор қилади;

- далолатномада (Н-1 шакл) кўзда тутилган тадбирларни белгиланган муддатда бажарилишини таъминлайди ва уларнинг бажарилиши ҳақида меҳнат муҳофазаси хизматига хабар беради;

- ташкилотнинг бошқа цехлари, бўлимлари, участкаларида ёки бошқа ташкилотларда юз берган бахтсиз ҳодиса ҳақида раҳбарлар ва мутахассисларни хабардор қилади. Шунга ўхшаш сабаблар бўйича бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш мақсадида белгиланган муддатларда объектлар ва иш жойларининг текширувини ташкил қилади.

10. Корхона ходимининг функциялари:

- тегишли қонуний ва норматив ҳужжатлар, жамоа шартномалари билан белгиланган меҳнат муҳофазаси бўйича қоида ва меъёрларнинг талабларига риоя қилиши шарт;

- меҳнат муҳофазаси бўйича стандартлар, қоидалар, нормалар ва йўриқномалар талабларига мувофиқ иш жойларини ташкил қилади;

- меҳнат қонун ҳужжатлари, ички меҳнат тартиби қоидалари, ишлаб чиқариш ва меҳнат интизоми талабларига риоя қилади;

- шахсий тартибда ва жамоа муҳофаза воситаларини билиши ва улардан фойдаланишни билиши керак;

- шахсий гигиена талабларига риоя қилади;

- унинг касби ва иш турлари учун белгиланган муддатда билимлар текшируви, ўқитиш, йўл-йўриқ беришдан ўтиши шарт;

- бахтсиз ҳодисаларда дастлабки ёрдам кўрсатиш қоидаларини билиши ва у бўйича амалий малакага эга бўлиши керак;

- иш берувчидан иш жойларида тегишли меҳнат шароитларини, меҳнат муҳофазаси бўйича стандарт, қоида ва меъёрлар талабларига риоя қилинишини талаб қилиши керак;

- иш жойлардаги меҳнат шароитлари ва меҳнат муҳофазасининг ҳолати тўғрисидаги ташкилот маъмурияти, ёлловчи, ахборот мулкдоридан талаб қилиш ҳуқуқига эга;

- ходим соғлигининг ёмонлашуви меҳнат шароитлари билан боғлиқ деб ҳисобласа, навбатдан ташқари тиббий кўриқдан ўтишни талаб қилиш ҳуқуқига эга;

- инсон ҳаёти ва соғлиғига бевосита хавф туғдирадиган ҳар қандай вазиятлар, шунингдек ишни бажарилишида ёки у билан боғлиқ ҳолда содир бўлган ҳар қандай бахтсиз ҳодисалар ҳақида ўзининг бевосита раҳбарига зудлик билан хабар қилиши шарт;

- ўз иш жойига тегишли имтиёзлар ва компенсациялар ҳақида хабардор бўлиш ҳуқуқига эга;

- бахтсиз ҳодиса ва касбий касалликдан мажбурий суғурталаниши керак;

- йўриқнома талабларини бажариш мажбурийдир ва ишчи томонидан уларни бажармаслик ишлаб чиқариш интизомини бузиш деб ҳисобланади.

4. Меҳнат муҳофаза ҳолатининг назорати

1. Ташкилотларда меҳнат муҳофаза ҳолатини ташкил қилишнинг асосий йўналишлари қуйидагилар ҳисобланади:

- давлат текшируви ва назорати;
- идоравий текширув ва назорат;
- уч босқичли (маъмурий - ижтимоий) назорат;
- жамоа назорати.

2. Ўзбекистон Республикасининг «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Қонунига асосан меҳнат муҳофазаси ҳолатининг Давлат текшируви ва назорати ушбу органлар тўғрисида белгиланган тартибда тасдиқланган қоидаларга

мувофиқ амал қилувчи давлат органларининг махсус вакиллар томонидан амалга оширилади.

3. Идоравий текширув ва назорат идоранинг текширув идоралари, ташкилотнинг меҳнат муҳофазаси хизматлари томонидан амалга оширилади.

4. Уч босқичли назорат касаба уюшмаси ташкилоти иштирокида ташкилотларнинг раҳбарлари ва мутахассислари томонидан уч кетма-кет даражада амалга оширилади.

5. Ўзбекистон Республикасининг «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Қонунига мувофиқ Агентлик тизимида фаолият кўрсатувчи акциядорлик компаниялар ва корхоналарда меҳнат муҳофазаси соҳасида қонуний ҳуқуқ ва ходимларнинг манфаатларига риоя қилинишининг жамоа назорати меҳнат жамоаси ва алоқа ходимларининг касаба уюшмаси томонидан амалга оширилади.

6. Ташкилотларда меҳнат муҳофазасининг ҳолати ёмонлашганда касаба уюшмаси ташкилотининг тегишли идораси билан келишувига кўра, меҳнат муҳофазасини назорати бўйича қўшимча чораларни кўзда тутувчи назоратнинг алоҳида шартлари киритилиши мумкин.

7. Айрим ташкилотлар учун меҳнат муҳофазаси ҳолати устидан назоратнинг юқорида қайд этиб ўтилган асосий кўринишларидан ташқари, зарур бўлганда, тегишли раҳбарлар томонидан иш жойларда ишчилар меҳнат хавфсизлиги талабларига риоя қилишлари бўйича назоратнинг бошқа шакллари ҳам белгиланиши мумкин.

8. Идоравий текширув ва назорат:

Ташкилотларда меҳнат муҳофазаси ҳолати бўйича идоравий текширув ва назорат:

- комплекс ва мақсадли текширувлар ўтказилганда меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати, Агентликнинг назорат қилувчи бўлимлари, раҳбарлари ва мутахассислари, акциядорлик компаниялари, ташкилотларнинг меҳнатни муҳофаза қилиш хизматлари томонидан;

- тезкор назоратда, барча даражадаги раҳбарлар ва мутахассислар томонидан амалга оширилади.

9. Комплекс ва мақсадли текширувлар:

- ташкилотларда меҳнат муҳофаза ҳолатларининг комплекс ва мақсадли текшириш йиллик статистик ҳисоботлар, ишлаб чиқаришда жароҳатланиш ва меҳнат муҳофазаси ҳолатининг таҳлили натижаларига асосан ўтказилади;

- мажмуавий текширувлар ташкилотларда меҳнат муҳофазаси ва шароитлар ҳолатини ҳар томонлама назорат қилиш мақсадида ўтказилади;

- мақсадли текширувлар меҳнат муҳофазасининг баъзи масалалари ҳолатини, юқори турувчи органларининг буйруқлари, кўрсатмалари, фармойишлари ва меҳнат муҳофазаси соҳасида жамоа шартномаларнинг бажарилишини бориши, шунингдек комплекс текширувларнинг натижалари бўйича белгиланган тадбирларнинг бажарилишини назорат қилиш учун ўтказилади.

10. Тезкор назорат:

- меҳнат муҳофазасини ҳолати бўйича тезкор назорат меҳнат муҳофазаси хизмати ва Агентликнинг назорат қилувчи бўлимлари, акциядорлик компаниялар, ташкилотларнинг раҳбарлари ва мутахассислари томонидан - ўзига бўйсунадиган корхонага чиқилганда, ташкилот раҳбарлари томонидан эса-унга бўйсунадиган бўлинмаларга борилганда ўтказилади;

- тезкор назоратнинг асосий вазифалари меҳнат муҳофазаси бўйича раҳбар ва мутахассис томонидан уларнинг лавозим мажбуриятларининг, шунингдек ходимларнинг меҳнат шароитлари ва иш жойларида хавфсизлик талабларига риоя қилишнинг бузилишларини аниқлаш ҳисобланади;

- тезкор текширув натижалари далолатнома (маълумотнома) билан расмийлаштирилган бўлиши керак, бир нусхаси аниқланган камчиликларни бартараф этиш учун текширилаётган ташкилот раҳбарига тақдим этилади. 2-нусхаси тегишли чораларни қабул қилиш учун текширувни ташкил қилган раҳбарга тақдим қилинади;

11. Уч босқичли назорат:

Уч босқичли назорат ташкилот, корхона раҳбари учун иш жойларда меҳнат муҳофазаси ҳолатини ташкил қилинишининг, шунингдек Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси, Ўзбекистон Республикасининг «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Қонуни, меҳнат хавфсизлиги стандартлар тизими, меҳнат муҳофазаси бўйича меъёр, қоида, йўриқнома ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни барча мансабдор шахслар ва ходимлар томонидан риоя қилинишининг асосий назорат шакли ҳисобланади.

Уч босқичли назоратнинг асосий вазифаси муҳофаза бўйича барча мажмуавий тадбирларнинг бажарилишини ташкил қилиш, меҳнат муҳофазаси ҳолатини ўз вақтида текшириш ва уч кетма-кет даражада аниқланган камчиликларни бартараф этиш учун масъулларни белгилашдан иборат.

Уч босқичли назорат натижалари биринчи ва иккинчи босқич қайд этиш дафтарларида, учинчи босқич баённомасида акс эттирилади.

Ташкилот таркибига қараб мувофиқ уч босқичли назоратни ташкил қилиш ва ўтказиш учун масъул бўлиб қуйидагилар ҳисобланади:

- биринчи босқичда-ишларнинг бевосита раҳбари;
- иккинчи босқичда-ташкилотнинг таркибий бўлинмасининг раҳбари (цех бошлиғи, уста ва бошқалар);
- учинчи босқичда – ташкилот, корхона раҳбари.

Назоратнинг биринчи босқичи ишнинг бевосита раҳбари томонидан (уста, бригадир ва б.) иш куни (смена) бошланганда ҳам ва бутун иш куни давомида ҳам ҳар куни ўтказилади.

Назоратнинг иккинчи босқичи ташкилот таркибий бўлинмасининг раҳбари (цех бошлиғи, уста) бошчилик қилувчи комиссия томонидан ойда икки марта ўтказилади.

Назоратнинг учинчи босқичи ташкилот раҳбари ёки бош муҳандиси (меҳнат муҳофазаси бўйича масъул раҳбар ўринбосари) томонидан ойда бир марта ўтказилади.

4. Меҳнат муҳофазаси бўйича ўқитишни ва билимларни текширишни ташкил қилиш

1. Ташкилотнинг барча ходимлари, шу жумладан раҳбарлари лавозим мажбуриятлари ва бажариладиган ишларнинг тусидан келиб чиқиб малакавий талаблари ҳажмида ўқитиш, йўл-йўриқолиш, билимларини текширувдан ўтказиши зарур.

2. Ташкилотга ишга кирган ходимлар фақат ишларни хавфсиз олиб бориш бўйича йўл-йўриқдан ўтгандан, тегишли тажриба орттириш ва билимлари текширилгандан кейин мустақил ишлашга йўл қўйилиши мумкин.

3. Ўта хавфли ишларга ва буғ ҳамда сув иситиш қозонларга, юк кўтариш механизмлар, катта босим остида ишловчи идишлар, электр қурилма, махсус машина ва механизмларга хизмат кўрсатиш бўйича ишларга тегишли маълумотга эгаллиги ҳақидаги ҳужжати бўлган шахслар олинishi мумкин.

4. Агентлик тизимида фаолият кўрсатувчи умуман акциядорлик компаниялар ва ташкилотлар бўйича меҳнат муҳофазаси талабларини ўз вақтида ва сифатли ўқитиш ҳамда билимларни текширишни ташкил қилиш учун жавобгарлик Агентлик, акциядорлик компаниялар, ташкилотларнинг раҳбарларига, таркибий бўлинмаларда (филиаллар, цех, участка, бўлим, лаборатория, устахона ва бошқалар) - таркибий бўлинма раҳбарига юклатилади.

5. Ташкилот ишчиларининг меҳнат муҳофазаси бўйича ўз вақтида ўқитишни меҳнат муҳофаза хизмати ёки ташкилот раҳбарининг буйруғи билан ушбу мажбурият юклатилган шахс (меҳнат муҳофазаси бўйича мутахассис) назорат қилади. Меҳнат муҳофаза хизмати ёки мутахассис мавжуд бўлмаган ҳолларда назорат ходимлар бўлимига юклатилади.

6. Меҳнат муҳофазаси бўйича ходимларни, жумладан ташкилот раҳбарларини ишдан ажралган ва ажралмаган ҳолда ўқитиш ва уларнинг меҳнат муҳофазаси талаблари бўйича билимларини текширишни маблағ билан таъминлаш иш берувчининг ҳисобидан амалга оширади.

7. Агентлик, акциядорлик компаниялар, ташкилотларнинг раҳбарлари қуйидагиларни таъминлайди:

- муҳофаза хизматини мутахассислар билан тўлдиришни;

- камида уч йилда бир марта, меҳнат муҳофазаси талаблари билимларини текшириш бўйича ташкилотлар комиссиялари аъзолари сифатида Агентликнинг мунтазам фаолият кўрсатувчи имтиҳон комиссияси томонидан меҳнат муҳофазаси талаблари бўйича билимлар текширувини ўтказишни;

- беш йилда бир мартадан кам бўлмаган ҳолда меҳнат муҳофазаси бўйича уларнинг малакасини ошириш.

8. Меҳнат муҳофазаси бўйича ўқитиш ва йўл-йўриқ бериш иш вақтида ўтказилади.

9. Меҳнат муҳофазаси масалалари бўйича ходимларни, шу жумладан ташкилот раҳбарларини ўқитиш намунавий дастурларни ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган ва ташкилотнинг касаба уюшмаси, меҳнат муҳофазаси хизмати (меҳнат муҳофазаси бўйича мутахассис) билан келишилган ва корхона раҳбари (бош муҳандиси, меҳнат муҳофазаси бўйича раҳбар ўринбосари) томонидан тасдиқланган дастурлар бўйича ўтказилади.

Ходимларнинг, шу жумладан корхона раҳбарларининг меҳнат муҳофазаси масалалари бўйича ўқитишнинг намунавий дастурлари Агентлик ёки меҳнат муҳофазаси талаблари бўйича ўқитиш ва билимларини текширишга рухсати бор ўқув марказлари, институтлари томонидан ишлаб чиқилади ва тасдиқланади.

6. Ходимларни ўқитиш ва билимларини текшириш

1. Ходимларга йўл – йўриқ бериш. Ходимларга йўл-йўриқ бериш кириш ва иш жойида йўл-йўриқ беришларга бўлинади. Иш жойида йўл-йўриқ бериш ўз навбатида бирламчи, даврий ва навбатдан ташқариларга бўлинади.

2. Кириш йўл – йўриғини бериш.

Ташкилотга ишга кировчи барча ходимлар ва ушбу корхонага ишлаш учун хизмат сафарига жўнатилган бошқа ташкилотлар ходимлари (малакаси, иш тажрибаси ва стажидан қатъи назар), шунингдек амалий ишни ўрганувчи ва ўқувчилар кириш йўл-йўриғидан ўтадилар.

Ходимларга кириш йўл-йўриғини бериш меҳнат муҳофазаси хизматининг мутахассиси ёки ушбу мажбурият юклатилган бошқа ходим ўтказиши керак. Агар ходимни ишга қабул қилиш бевосита таркибий бўлинмалар ўзида

ўтказилса, унда кириш йўл-йўриғини таркибий бўлинмаларнинг раҳбарларидан бири ўтказиши керак.

Шикастланганларга биринчи тиббий ёрдамни кўрсатиш тўғрисидаги, ёнғин хавфсизлиги ва бошқа махсус масалалар бўйича йўл-йўриқ бериш тегишли мутахассислар томонидан ўтказилади.

Кириш йўл-йўриғини ўқув материалларининг муайян мазмуни ва ишлаб чиқариш шароитларига тегишли замонавий ўқитишнинг техник воситаларидан, кўргазмали қўлланмалар ва адабиётлардан фойдаланиб меҳнат муҳофазаси хонасида ўтказилиши керак.

Кириш йўл-йўриғини бир гуруҳ ходимлар билан, ҳамда алоҳида ходимлар билан ҳам ўтказилиши мумкин. Гуруҳ таркибининг сони қоидага кўра 10 кишидан ошмаслиги керак.

Кириш йўл-йўриғини ташкилотнинг касаба уюшмаси билан келишувга кўра, раҳбар (бош муҳандис, меҳнат муҳофазаси бўйича раҳбар ўринбосари) томонидан тасдиқланган, меҳнатни муҳофаза қилиш тизими, меҳнат муҳофазаси бўйича қоида, меъёр ва йўриқномаларнинг талабларини, шунингдек ишлаб чиқаришнинг барча хусусиятларини ҳисобга олиб, меҳнат муҳофазаси хизмати (меҳнат муҳофазаси бўйича мутахассис) томонидан ишлаб чиқилган дастур бўйича ўтказилади.

Кириш йўл-йўриғини ўтказилганлиги тўғрисидаги маълумот Кириш йўл-йўриғини ўтказиш журналида қайд қилиниши ва ходимнинг қабул қилиш тўғрисидаги ёзувлари ёки йўл-йўриқ олувчи ва йўл-йўриқдан ўтувчиларнинг имзоси бўлган назорат варағида тегишли белги қўйилган бўлиши керак.

Назорат варағи ишчининг шахсий варақчаси билан ходимлар бўлимида берилади ва сақланади, раҳбар ва мутахассисларнинг назорат варағи эса шахсий жилдда сақланади.

Ходимлар бўлимининг ходими назорат варақларининг тўғри расмийлаштирилиши, ходимларнинг билими текширилгандан сўнг ва улар мустақил ишлашга рухсат олганларидан кейин, уни ўз вақтида ходимлар бўлимига қайтарилишини назорат қилиши керак.

3. Иш жойида йўл – йўриқ ўтказиш. Барча ишчилар, кириш йўл-йўриғидан ташқари иш жойида йўл-йўриқдан ўтишлари керак.

Иш жойида йўл-йўриқ ўтказишдан мақсад ҳар бир ходимга тўғри ва хавфсиз ишлаш усул ва услубларини ўргатиш, йўл-йўриқ ўтказиш жараёнида ускуналар, механизмлар, мосламалар, уларнинг тузилиш хусусиятлари ва тавсифлари, мумкин бўлган хавфлар ва хавфсиз ишлаш усуллари ҳамда иш жойларини тайёрлаш тартиби билан ишчиларни таништириш ҳисобланади.

Иш жойида йўл-йўриқ ўтказишни ишчининг таркибий бўлинма бўйича бевосита раҳбарига юклатилади. Зарур ҳолларда, йўл-йўриқ ўтказиш тегишли мутахассислар (механиклар, энергетиклар, технологлар, йўл-йўриқ берувчи вахталар ва бошқалар) қатнашуви билан ўтказилади.

Йўл-йўриқ ўтказиш меҳнат муҳофазаси учун маъсул мансабдор шахслар ёки ташкилотнинг бош муҳандиси томонидан тасдиқланган ишларни хавфсиз олиб бориш бўйича йўриқнома ва қоидалар асосида таркибий бўлинмалар раҳбарлари томонидан ишлаб чиқилган дастурлар бўйича бевосита иш жойларида ўтказилади. Бундай йўриқномалар ва уларнинг рўйхати ташкилотнинг бош муҳандиси ёки меҳнат муҳофазаси учун жавобгар бўлган мансабдор шахс томонидан касаба уюшмаси билан биргаликда тасдиқланади.

Ишларни хавфсиз олиб бориш бўйича йўриқномаларни ишлаб чиқиш ва улар билан ишчиларни ҳамда иш жойларни таъминлаш, таркибий бўлинмалар раҳбарларига юклатилади.

4. Бирламчи йўл-йўриқни ўтказиш бевосита иш жойларида амалий ўргатиш (тажриба орттириш) билан ходимлар мустақил ишга тушишдан аввал, бошқа ишга ёки ишни бошқа тусдаги ишлаб чиқариш бўлинмаларига ўтказиш вақтида ўтказилиши керак.

Ташкилотга ишга кирувчи амалий ўргатиш (тажриба орттириш)ни тажрибали малакали ишчида ўтиши керак. Ходимнинг тажриба орттириш учун бириктириш, ўргатиш давомийлиги ва ўргатишни мунтазам назорат қилишга мажбур жавобгар шахс кўрсатилган таркибий бўлинма раҳбарининг ёзма фармойиши билан расмийлаштиради.

Бирламчи йўл-йўриқни ўтказиш иш жойида йўл-йўриқни қайд қилиш журналида ва назорат варағида расмийлаштиради.

5. Даврий йўл-йўриқ ўтказишнинг мақсади маълум вақтдан кейин ишчиларнинг асосий ва бошқа улар томонидан энг кўп бажариладиган ишларни хавфсиз бажариш бўйича билимларини янгилаш ва тўлдиришдан иборат.

Даврий йўл-йўриқни ўтказиш алоҳида ёки гуруҳли (бир турдаги касблар ва алоҳида турдаги ишлар) бўйича бўлиши мумкин ва дастур бўйича цех ёки ташкилотнинг амалий ишидан олинган муайян мисолларни батафсил кўриб чиқиш билан суҳбат шаклида ўтказилиши керак.

Белгиланган вақтда турли хил сабаблар бўйича (таътил, касаллик, хизмат сафари ва б.) йўл-йўриқ олишдан ўтмаган ходимлар ишга чиққан кунда йўл-йўриқ олишдан ўтиши керак.

Даврий йўл-йўриқни ўтказиш тўғрисида иш жойида йўл-йўриқ ўтказишни қайд қилиш журналига ёзилган бўлиши керак.

6. Ходимларга навбатдан ташқари ишини хавфсиз олиб бориш бўйича йўл-йўриқ бериш қуйидаги ҳолларда ўтказилади:

- ишлаб чиқариш жараёнлари ўзгарганда, бир турдаги ускуналарни бошқасига алмаштириш натижасида меҳнат шароитлари ўзгарганда;

- таркибий бўлинмада бахтсиз ходиса ёки авария содир бўлган вақтда ишни хавфсиз олиб бориш бўйича янги қоида ва йўриқномалар киритилиши билан боғлиқ қўшимча талабларни ходимларга етказиш зарурати бўлганда;

- кўрилган таъсир этиш чораларидан қатъи назар, қоида ва йўриқномалар, ишлаб чиқариш интизомининг бузилиши аниқланганда.

Ходимларга навбатдан ташқари йўл-йўриқ бериш бирламчи ва даврий йўл-йўриқ бериш каби ишнинг бевосита раҳбарлари томонидан ўтказилиши керак.

Навбатдан ташқари йўл-йўриқ беришни ўтказиш бирламчи ва даврий йўл-йўриқ бериш каби йўл-йўриқ ўтказишни қайд қилиш журналида сабаби кўрсатилиб расмийлаштирилади.

7. Ходимларнинг билимини текшириш:

1. Бирламчи йўл-йўриқ ўтказиш ва тажриба орттиришдан кейин (мустақил ишга рухсат этишдан олдин ёки бир ишдан бошқасига ўтказилганда) ходимлар ишни хавфсиз олиб бориш бўйича қоида ва йўриқномаларни билишини текширишни ўтказиши керак.

2. Билимларни текшириш бирламчи, даврий ва навбатдан ташқариларга бўлинади.

Билимларни текшириш таркибий бўлинма раҳбарларидан бирининг раислигида ташкилот раҳбари томонидан тайинланган комиссия амалга оширади. Муайян шароитлардан келиб чиққан ҳолда, зарур бўлганда комиссия таркибига механик, энергетик ва бошқа мутахассислар жалб қилиниши мумкин.

Асосий иши бўйича қоида ва йўриқномаларни билишини текшириш билан бир қаторда, зарур ҳолларда ходимлардан бошқа қоидаларни (масалан, юк кўтариш кранлари, электркарлар ва ш.к.) билишлар текширилиши керак.

Билимлар бирламчи текширилгандан кейин, ходимларга тегишли расмийлаштириш билан ягона шаклдаги билимлари текширилганлиги тўғрисидаги гувоҳнома берилади.

Билимларни текшириш иш жойларида йўл-йўриқ ўтказиш дастури асосида меҳнат муҳофазаси бўйича таркибий бўлинма раҳбари, мутахассиси томонидан ишлаб чиқилган савол варақчаси бўйича ўтказилади.

3. Барча ходимлар жадвалга мувофиқ билимларини даврий текширувдан ўтказиши керак. Жадваллар таркибий бўлинмаларнинг раҳбарлари томонидан ҳар йили тузилади.

4. Билимларни навбатдан ташқари текшириш:

- ишлаб чиқариш жараёнлари ўзгарганда, ускуна ва механизмларнинг янги турлари жорий қилинганда, шунингдек янги қоида ва йўриқномалар амалга киритилганда;

- қоида ва йўриқномалар бузилган ҳолларда;

- қоида ва йўриқномаларни билиш етарли бўлмаганлиги аниқланганда, ташкилот, давлат ва идоравий назорат органлари раҳбарларининг талаби ёки фармойиши бўйича ўтказилади.

5. Билимларни текшириш натижалари ходимлар билимларини текширишни қайд қилиш журналида расмийлаштирилади ва бир вақтнинг ўзида гувоҳномада ёзилади. Текширилувчининг билимларини баҳолашдан (яхши, қониқарли, қониқарсиз) ташқари ишчини мустақил ишга йўл қўйиш мумкинлиги тўғрисида хулоса берилади.

6. Агар ходим текширув вақтида қониқарсиз билимларни кўрсатса, унда уни мустақил ишлашига йўл қўйилмайди ва икки ҳафта муддатдан кечиктирмай қайта текширувдан ўтказилади.

7. Меҳнат муҳофазаси бўйича билимларини вақт-вақти билан текширувдан ўтказилиши мажбурий бўлган ходимларнинг рўйхати келтирилади. Ходимларнинг рўйхати касаба уюшмаси қўмитаси билан келишувга кўра кенгайтирилиши мумкин.

Такрорий билимларнинг текширувига келмаслик ёки сабабсиз текширувга тайёр бўлмаслик, меҳнат интизоми бузилган деб кўрилади.

Ушбу бузишларга йўл қўйган ходимларга нисбатан ички меҳнат тартиби қоидаларида кўзда тутилган маъмурий жазо чоралари қўлланиши мумкин.

Назорат саволлари

10. Энг юқори йўл қўйиладиган концентрацияга таъриф беринг.

11. Ишлаб чиқариш объектларига қўйиладиган умумий талаблар нималардан иборат?

12. Хавфли ишлаб чиқариш омилига таъриф беринг.

13. Ёрдамчи бинолар ва хоналар учун санитария талаблари нималардан иборат?

5. Иш жойини ташкил қилишда қандай талабларга риоя қилиши зарур?

6. Санитар маиший хоналарга қайси норматив ҳужжатга асосан талаб қўйилади?

7. Тик турган ҳолдаги иш жойлари, одатда қачон тавсия этилади?

Зарарли ишлаб чиқари.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Йўлдошев О.Р., Рахимов О.Р., Хўжақулов Р.Т., Ҳасанова О.Т., “Меҳнатни муҳофаза қилиш”, Тошкент-2005.
2. Х.Раҳимова, А.Аъзамов, Т.Турсунов. Меҳнатни муҳофаза қилиш.Т. – “Ўзбекистон” -2003.
3. Friend, Mark A.Fundamentals of occupational safety and health / Mark A. Friend and James P.Kohn. Government Institutes. An imprint of.The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Maryland • Toronto • Plymouth, UK-2007.—4th ed.
5. Руководство по охране труда на предприятиях / Юнусов Б.Х., Парсегова Л.Т. и др. - Издательство «Фарғона», 2004 – 332 с.

3-мавзу: Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва етказилган зарарни тўлаш.

Режа;

1. Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва ҳисобга олиш тартиблари.
2. Н-1 шаклдаги далолатномани тўлдириш тартиби.
3. Бахтсиз ҳодисаларни махсус текшириш.

1.Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва ҳисобга олиш тартиблари.

Жароҳат деб ташқи муҳит таъсирида киши танасининг беҳосдан шикастланишига айтилади.

Жароҳатлар – ишлаб чиқариш ва маиший жароҳатларга бўлинади.

Корхонада ишчи томонидан хавфсизлик техникаси қоидаларига риоя қилинмаганда олинган жароҳатларга ишлаб чиқариш жароҳатлари дейилади.

Ишлаб чиқариш жароҳатлари таъсир турига қараб, механик (масалан, уриб олиш, кесиб олиш, майиб бўлиш ва бошқалар), иссиқлик (қуйиш ва музлаш), кимёвий (кимёвий қуйишлар), электр (электр зарбалари), мураккаб (икки ва ундан ортиқ жароҳат турларининг бирга келиши) хилларига бўлинади.

Ишлаб чиқаришда содир бўладиган жароҳатлар икки турга - - ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган ва иш билан боғлиқ жароҳатларга бўлинади.

Ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган жароҳатларга ишчи ёки ходимларни корхонада ёки ундан ташқарида ҳизмат вазифаларини бажариш пайтида рўй берган жароҳатлар киради. Бу гуруҳга яна корхона транспортида ишга кетаётганида, қайтаётганида ёки шу транспортни бошқараётганда олинган жароҳатлар киради.

Иш билан боғлиқ бўлган жароҳатларга – ишга кетаётганда ёки қайтаётганда ва корхона ҳудудида ўз иш вазифасидан бошқа ишларни бажараётганда олинган жароҳатлар киради.

Маиший жароҳатларга иш билан боғлиқ бўлмаган бошқа ҳодисаларда олинган жароҳатлар киради.

Булардан ташқари, тўқимачилик корхоналарида касбий касалликлар ва зарарланишлар бўлиши мумкин.

Касбий касалликлар ишчиларга зарарли иш шароитларининг таъсири натижасида ҳосил бўладиган касалликлардир. Зарарли иш шароитларига ёмон (нобоп) иқлим шароитлари, иш жойларида зарарли чангларнинг мавжудлиги, меъёрдан ортиқ шовқин ва титраш, атмосфера босимининг меъёридан ошиши, ёритилганликнинг етарли бўлмаслиги ва бошқалар киради.

Юқорида айтилган зарарли иш шароити ишчиларнинг шу шароитга мослашувини талаб қилиб, бу эса уларнинг тез чарчашига, меҳнат унумдорлигини пасайишига олиб келади.

Жароҳатлар, касбий касалликлар ва зарарланишнинг асосий сабаблари

Тўқимачилик саноатида учрайдиган жароҳатлар, касбий касалликлар ва заҳарланишларнинг сабаблари жуда хилма-хилдир. Уларни асосан 4 гуруҳга: ташкилий сабаблар, гигиеник сабаблар, техник ва руҳий-физиологик сабабларга бўлиш мумкин. Руҳий-физиологик сабаблар 1-бобда етарлича ўрганиб чиқилди.

Ташкилий сабаблар:

- хавфсизлик техникаси, саноат санитарияси ва ёнғин хавфи бўйича, йўриқноманинг умуман ўтказилмаганлиги ёки сифатсиз ўтказилганлиги;

- иш жойларининг нотўғри ташкил этилганлиги, коржомаларнинг ва шахсий ҳимоя воситаларининг шу иш жараёнига мос келмаслиги;

- иш жойлари, йўлак ва транспорт йўлларининг тўсилиб қолиши;

- цехларни ва конструктив элементларни чангдан сифатсиз тозалаш;

- дастгоҳ ва машиналарни созлаш жадвалларининг бузилиши;

- мос келмайдиган асбоб ва ускуналарни қўллаш;

- меҳнат муҳофазаси ҳақидаги қонун ва йўриқномаларнинг бузилиши;

- иш вақтидан ташқари ишлаш;

- меҳнат муҳофазаси тадбирларини тарғибот ва ташвиқот қилиш ишларининг сустлиги;

Гигиеник сабаблар:

- оқава сувлардаги ва ҳаводаги зарарли моддаларнинг юқори концентрацияси мавжудлиги;

- нобоп иқлим шароитлари;

- ёритилганликнинг етарли эмаслиги ёки ёритгичларнинг ноқулай ўрнатилганлиги;

- цехларда шовқиннинг меъёрдан ортиқ бўлиши;

- санитария-маиший хоналарнинг етишмаслиги ёки уларни ёмон ҳолатда сақланиши;

- ҳар бир ишчига тўғри келиши керак бўлган майдон ва ҳажм бўйича қурилиш меъёрларининг бузилиши;

- ишчи ва хизматчиларни тиббий кўриклардан ўтказиш жадвалларининг бузилиши ва бошқалар;

Техник сабаблар:

- машина ва ускуналарнинг конструктив камчиликлари, яъни ускуналар конструкциясининг мукамал эмаслиги, уларнинг цехда номаъқул жойлаштирилиши;

- ускуна, механизмларнинг носозлиги;

- оғир ва сермеҳнат ишларнинг етарли механизациялаштирилмаганлиги;

- машина ва дастгоҳларнинг хавfli жойлари тўсилмаганлиги ёки тўсиқларнинг нотўғри конструкция қилинганлиги, хавфсизлик тўсиқлари қилинмаганлиги;

- машина ва ускуналарнинг цехларда жойлаштириш меъёрларининг бузилиши;

- асбоб ва ускуналарнинг мукамал эмаслиги ёки уларнинг носозлиги ва бошқалар.

3. Бахтсиз ҳодисаларни махсус текшириш

Бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва ҳисобга олиш

Ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган барча бахтсиз ҳодисалар амалда “Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва ҳисобга олиш ҳақида низом”да кўрсатилгани бўйича текширилади ва ҳисобга олинади.

Корхонада бирор бахтсиз ҳодиса рўй берса, жабрланувчи ёки биринчи кўрган гувоҳ бу ҳақда устага ёки цех бошлиғига хабар беради. Уста воқеадан воқиф бўлгач, зудлик билан воқеа содир бўлган жойга бориб, жабрланувчига дастлабки ёрдам кўрсатиш чораларини кўради, тиббий ҳизмат пунктига ва цех бошлиғига хабар беради. Ўзи иложи борича воқеа содир бўлган жой шароитини ўзгартирмаслик чораларини кўради. Цех бошлиғи бўлган воқеа ҳақида корхона раҳбари ва фабрика касаба уюшмаси кўмитасига хабар беради.

Ҳар бир бахтсиз ҳодиса цех бошлиғи, хавфсизлик техникаси муҳандиси ва меҳнат муҳофазаси вакили қатнашувида текширилиб бир сутка давомида тўрт нусхада далолатнома (Н-1 формасида) тузилиши шарт. Бу далолатномани тасдиқлаш учун корхона бош муҳандисига топширилади. У уч сутка давомида уни текшириб, тасдиқлайди.

Далолатнома корхонада 45 йил давомида сақланади. Жароҳат сабабини аниқ билиш учун бахтсиз ҳодиса сабаблари пухта ўрганилиши керак, чунки бу бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш имконини беради. Ўрганиш давомида ҳар бир бахтсиз ҳодисанинг моддий оқибати белгиланади. Текшириш натижалари кенг ёритилиши ва барча ишчиларнинг диққатини жалб қилиши керак, чунки бу ахборотлар ўхшаш бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш имконини беради.

Бахтсиз ҳодисалар ҳақида корхона махсус (9-Т шаклида) ярим йиллик ҳисобот тайёрлаб, юқори ташкилотларга, касаба уюшмаси кенгашига, статистика бошқармасига юборади. Низомга биноан тўрт меҳнат кунидан ортиқ кун йўқотилишига сабаб бўлган бахтсиз ҳодисалар ҳисобга киритилади.

Оғир бахтсиз ҳодисалар, яъни ишчининг ўлими ёки бир неча одамларнинг баравар шикастланиши билан боғлиқ бўлган бахтсиз ҳодисалар алоҳида ҳисобга олинади. Булар ҳақида уста ёки цех бошлиғи дарҳол корхона бош муҳандисига ва фабрика касаба уюшмаси кўмитасига, улар эса касаба уюшмаларининг техник нозирларига, юқори ташкилотга, туман ёки шаҳар прокурорига хабар беради. Бу ҳодисани текширишда юқори ташкилот ходими ва касаба уюшмасининг техник нозири қатнашади.

Текшириш иши тугаганидан сўнг Н-1 формасида 8 нусхада далолатнома тузилади. Айти пайтда бир неча киши бахтсиз ҳодисага дучор бўлса, ҳар бир жабрланувчига алоҳида далолатнома тузилади ва уларнинг талаби билан уч кундан кечиктирмасдан бир нусхаси қўлларига берилади.

Ҳар бир далолатномада бахтсиз ҳодисанинг ҳолати, сабаби ва уни бартараф қилиш йўллари ва албатта ишлаб чиқариш билан боғлиқ ёки боғлиқ эмаслиги кўрсатилиши керак.

Жароҳатларни ўрганиш усуллари

Ишлаб чиқариш жароҳатлари – касбий касалликлар сабабларини аниқлашда ва уларнинг олдини олишда жароҳатларни ўрганишнинг статистик, топографик, монографик ва иқтисодий усулларида фойдаланилади.

Статистик усул ҳисобот даврида рўй берган бахтсиз ҳодисаларнинг сабабларини аниқлашга асосланган. Бунда асос қилиб Н-1 формасида тузилган далолатнома ва ишга лаёқатсизлик варқаси олинади. Бу усул жароҳатланишнинг умумий ҳолатини, унинг ўзгариб бориш жараёнини тадқиқ этишда, уларнинг келиб чиқиш сабаб ва ҳолатларининг қонуниятларини ва улар орасидаги алоқаларни аниқлашда қўл келади.

Жароҳатланиш даражасини аниқлашда нисбий статистик кўрсаткичлар – частота коэффициенти ва оғирлик коэффициентида фойдаланилади.

Жароқатланишнинг частота коэффициенти $K_{\text{ч}}$ маълум календар вақт оралиғида (ой, квартал, йил) рўй берган ва 1000 кишига тўғри келган бахтсиз ҳодисалар сонининг шу цехда ишловчиларнинг рўйхатдаги сонига нисбати билан ўлчанадиган катталиқ бўлади.

$$K_{\text{ч}} = \frac{a \cdot 1000}{b}, \quad (2.1)$$

Бу ерда, $K_{\text{ч}}$ – частота коэффициенти,

a – бахтсиз ҳодисалар сони,

b – ишловчиларнинг ўрта ҳисобдаги рўйхатдаги сони.

Оғирлик коэффициенти $K_{\text{о}}$ ҳар бир бахтсиз ҳодисага ўрта ҳисобда қанча ишга яроқсизлик кунлари тўғри келишини кўрсатади:

$$K_{\text{о}} = \frac{C}{a}, \quad (2.2)$$

Бу ерда C – маълум давр ичида бўлиб ўтган ҳамма бахтсиз ҳодисаларнинг ишга яроқсизлик кунларининг йиғиндиси.

Ишлаб чиқариш жароқатланишининг сабаблари динамикасида ташқари бунда бахтсиз ҳодисаларнинг турлари, хавфли ва зарарли ишлаб чиқариш омиллари, уларнинг организмга таъсири характери ўрганилади. Шу билан бирга жабраланувчи ҳақида маълумот (касби, стажи, ёши ва бошқалар) ва бахтсиз ҳодисанинг қачон ва қаерда бўлганлиги ҳақида маълумотлар бериледи.

Топографик усул бахтсиз ҳодисалар юз берган жойга нисбатан ўрганилишидир.

Содир бўлган бахтсиз ҳодисалар цех тархига маълум белгилар билан мунтазам равишда қайд қилиниб борилади ва муайян муддат оралиғида (йил охирида, ҳар чоракда ёки ой охирида) қайси иш жойида энг кўп белгилар тўпланилганлигига қараб хавфли жой аниқланади. Шунга асосан бу жой хавфли ҳисобланиб, у ердаги иш шароити синчиклаб ўрганилиб профилактик тадбирлар қўлланилади.

Монографик усул бахтсиз ҳодиса рўй берган иш жойини (машина, дастгоҳ, ускуна ва ҳ.к.) ҳар томонлама батафсил тадқиқ қилишни тақозо қилади. Масалан: бирор бир машинанинг технологиясини, кинематикасини, ҳом ашё таъминоти, тайёр маҳсулотни олиш, электр таъминоти, машинани бошқариш ва бошқаларни тадқиқ қилади.

Бу усулнинг афзаллиги шундаки, фақатгина бўлиб ўтган бахтсиз ҳодисаларнинг сабаблари аниқланиб қолмасдан, айти пайтда содир бўлиши мумкин бўлган бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш чоралари ҳам кўрилади.

Иқтисодий усул ишлаб чиқариш жароҳатидан кўрилган зарарни аниқлашдан ҳамда бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш бўйича бажарилган тадбирларнинг ижтимоий – иқтисодий самарасини баҳолашдан иборатдир.

Юқорида кўрсатилган усуллар жароҳатланиш ҳақида тўлиқ маълумот беради ва уларнинг олдини олиш чораларини оқилона ҳал қилишга ёрдам беради.

Бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш тадбирларини режалаштиришнинг илмий асоси меҳнат хавфсизлигини олдиндан айтиб беришдир.

Корхона ҳудудида ва унинг ташқарисида меҳнат вазифаларини бажараётганда (шунингдек хизмат сафарларида) юз берган жароҳатланиш, захарланиш, иссиқлик таъсири, портлаш, фалокатлар, иморатлар, иншоотлар ва конструкциялар бузилиши, куйиш, музлаш, қизиш, электр токи ва яшин уриши, ҳайвонлар, ҳашаротлар ва судралиб юрувчилар томонидан, террористик ҳаракатлар натижасида шикастланишлар, шунингдек табиий офатлар (зилзилалар, ўпирилишлар, сув тошқинлари, тўфонлар ва бошқалар) туфайли саломатликнинг бошқа хил шикастланишлари;

ўз функционал вазифаларини бажариш юзасидан, шунингдек аварияларнинг, одамлар ҳалок бўлишининг олдини олиш ва корхонанинг мулкани сақлаш мақсадида, иш берувчи топшириқ бермаган бўлса ҳам, корхона манфаатларини кўзлаб қандайдир хатти-ҳаракатларни амалга ошираётгандаги;

ходим хизмат сафариди бўлган ёки ўз функционал вазифаларини бажариш вақтида — йўл-транспорт ҳодисасидаги, темир йўл, ҳаво йўлларидаги, денгиз ва дарё транспортидаги, электр транспортидаги ҳодиса натижасидаги;

иш берувчи томонидан буйруқ билан махсус ажратилган уйдан ишга ва/ёки ишдан уйга ходимларни ташиш учун мўлжалланган транспортда, шунингдек ушбу мақсадлар учун шартнома (буюртма)га мувофиқ ўзга ташкилот транспортида ишга кетаётган ёки ишдан қайтаётгандаги;

иш вақтида шахсий транспортда, уни хизматга оид сафарлар учун ишлатишга рухсат берилганлик ҳақида иш берувчининг ёзма буйруғи мавжуд бўлгандаги;

иш берувчининг топшириғини бажариш учун транспортда ёки пиёда ҳаракатланаётганда, шунингдек меҳнат фаолияти хизмат кўрсатиш объектлари орасида юриш билан боғлиқ ходимлар билан иш вақтида транспортда ёки пиёда кетаётгандаги;

тадбирларнинг ўтказилиши ёки ишлар бажарилиши жойидан қатъи назар, шанбалик (якшанбалик), фуқаро мудофааси бўйича ўқув машғулотлари, кўнгилли ёнғин муҳофазаси мусобақалари ўтказилаётгандаги, қишлоқ хўжалиги ишларига жалб этилгандаги, иш берувчининг ёзма фармойиши бўйича корхона томонидан оталиқ ёрдами кўрсатилаётгандаги;

ички ишлар органларининг маълумотлари асосида — иш вақтида меҳнат вазифаларини бажараётганда бошқа шахс томонидан тан жароҳати етказилгандаги;

сменали дам олишда бўлган ходим билан транспорт воситасидаги вахта шаҳарчаси ҳудудидаги ёки ижарага олинган хонадаги (кузатиб борувчи, рефрижератор бригадаси ходими, сменали ҳайдовчи, денгиз ва дарё кемалари ходимлари, шунингдек, вахта-экспедиция усулида ишлаётганлар ва бошқалар) бахтсиз ҳодисалар текширилади ва ҳисобга олинади.

Табиий ўлим, ўзини ўзи ўлдириш, жабрланувчининг ўз саломатлигига қасддан шикаст етказиши, шунингдек, жабрланувчининг жиноят содир қилиш

чоғида шикастланиши ҳолатлари (суд-тиббий экспертиза хулосаси ёки тергов органларининг маълумотларига кўра) текширилмайди ва ҳисобга олинмайди.

2.Н-1 шаклдаги далолатномани тўлдириш тартиби.

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса натижасида ходимнинг меҳнат қобилияти камида бир кунга йўқотилса ёки тиббий хулосага мувофиқ енгилроқ бошқа ишга ўтиши зарур бўлса, Н-1 шаклидаги далолатнома билан расмийлаштирилади

Иш берувчи текшириш тугаганидан сўнг 3 суткадан кечиктирмай жабрланувчига ёки унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи шахсга давлат тилида ёки бошқа мақбул тилда расмийлаштирилган бахтсиз ҳодиса тўғрисидаги Н-1 шаклидаги далолатномани бериши керак.

Иш берувчи ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни тўғри ва ўз вақтида текшириш ҳамда ҳисобга олиш, Н-1 шаклидаги далолатномани тузиш, бахтсиз ҳодиса сабабларини бартараф этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун жавобгардир.

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни тўғри ва ўз вақтида текшириш ва ҳисобга олишни, шунингдек, бахтсиз ҳодиса келиб чиқиши сабабларини бартараф этишга оид чора-тадбирларнинг бажарилишини корхонанинг юқори турувчи хўжалик органи, касаба уюшмаси кўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи, давлат меҳнат техника назоратчиси, Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат кўмитаси ва «Ўзэнергоназорат» агентликлари органлари назоратдаги тегишли объектларда назорат қилади.

Иш берувчи Н-1 шаклидаги далолатномани тузишдан бош тортса, жабрланувчи ёки унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи шахс Н-1 шаклидаги далолатнома мазмунидан норози бўлса, жабрланувчи ёки унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи шахс корхона касаба уюшмаси кўмитасига ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органига мурожаат қилади.

Касаба уюшмаси кўмитаси ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органи 10 кун муддат ичида бахтсиз ҳодисанинг келиб чиқиши сабабларини ўрганиб чиқади, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрлари, меҳнат

хавфсизлиги андозалари бузилишини аниқлайди, зарур деб ҳисобласа, иш берувчидан Н-1 шаклидаги далолатномани тузишни ёки қайта тузишни талаб қилади. Иш берувчи бу талабларни бажармаса, корхона касаба уюшмаси қўмитаси ёки бошқа вакиллик органи, шунингдек жабрланувчи ёки бошқа манфаатдор шахс давлат меҳнат техника назоратчисига мурожаат қилади.

Н-1 шаклидаги далолатнома тузилмаганлиги ёки нотўғри тузилганлиги аниқланган ҳолларда давлат меҳнат техника назоратчиси иш берувчидан Н-1 шаклидаги далолатномани тузишни ёки бошқатдан тузишни талаб қилиш ҳуқуқига эгадир. Иш берувчи давлат меҳнат техника назоратчиси хулосасини бажаришга мажбурдир.

Иш берувчи билан давлат меҳнат техника назоратчиси ўртасидаги англашилмовчиликни бош давлат меҳнат техника назоратчиси ҳал қилади.

Ишлаб чиқаришдаги ҳар бир бахтсиз ҳодиса ҳақида жабрланувчи ёки гувоҳ дарҳол бўлинма (цех) раҳбарига хабар бериши керак, у эса:

жабрланувчига зудлик билан биринчи ёрдам кўрсатиши ва уни тиббий-санитария қисмига ёки бошқа даволаш муассасасига етказишни ташкил этиши;

текшириш комиссияси иш бошланишига қадар иш жойидаги вазиятни ва жиҳозлар ҳолатини ҳодиса юз берган дақиқада қандай бўлса, шундайлигича (агар бу атрофдаги ходимлар ҳаёти, саломатлигига таҳлика солмаётган бўлса ва ҳалокатга олиб келмаса) сақлаб қолиши;

дарҳол ҳодиса тўғрисида иш берувчига ва касаба уюшмасига ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органига хабар қилиш.

Корхона тиббий-санитария қисми (шифохона, поликлиника) бир сутка ичида ёрдам сўраб мурожаат қилган ходимлар, шу жумладан, хизмат сафаридagi ва корхона ишлаб чиқариш объектларида иш бажараётган хорижий ташкилот ходимлари билан юз берган ҳар бир бахтсиз ҳодиса ҳақида иш берувчига ва касаба уюшмасига ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органига хабар беради.

Иш берувчининг буйруғига кўра иш берувчи ва касаба уюшмаси қўмитаси вакиллари ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи таркибида комиссия тузилади.

Ишлаб чиқаришдаги меҳнат хавфсизлигига бевосита жавоб берувчи раҳбар бахтсиз ҳодисани текширишда иштирок этмайди.

Комиссия:

уч сутка ичида бахтсиз ҳодисани текшириб чиқиши, гувоҳлар ва меҳнат муҳофазаси қоидалари, меҳнат хавфсизлиги андозаларини бузишга йўл қўйган шахсларни аниқлаб сўроқ қилиши, имкони бўлса, жабрланувчидан тушунтириш хати олиши;

бахтсиз ҳодиса сабабларини йўқотиш чора-тадбирлари кўрсатилган Н-1 шаклидаги далолатномани уч нусхада тузиши ва имзо чекиб, уларни тасдиқлаш учун иш берувчига бериши керак.

Иш берувчи ишлаб чиқаришда бахтсиз ҳодисани келтириб чиқарган сабабларни бартараф этиш чораларини кўради ва текшириш тамом бўлгандан сўнг уч сутка давомида тасдиқланган Н-1 шаклидаги далолатномаларни:

жабрланувчига ёки унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи шахсга, текшириш материаллари билан бирга корхона меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати раҳбари (муҳандиси, мутахассиси)га, давлат меҳнат техника назоратчисига юборади.

Н-1 шаклидаги далолатнома билан расмийлаштирилган бахтсиз ҳодисалар корхона томонидан ҳисобга олинади ва дафтарда қайд қилинади (2-илова).

Иш берувчи Н-1 шаклидаги далолатнома нусхаларини, касаба уюшмаси қўмитасига ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органларига, Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органи вакилига, агар бахтсиз ҳодиса назоратдаги тегишли корхоналар (объектлар)да юз берган бўлса, юқори турувчи хўжалик органига, тегишли вазирлик (хўжалик бошқаруви органлари)га ҳам уларнинг талабларига мувофиқ юбориши шарт.

Агар корхона қайта ташкил этилса Н-1 шаклидаги далолатнома ҳуқуқий ворисга корхонанинг бошқа қимматли қоғозларини топшириш тартибида берилади. Агар корхона тугатилса Н-1 шаклидаги далолатнома корхонанинг

юқори турувчи хўжалик органига берилади. Агар корхонада юқори турувчи хўжалик органи бўлмаса, унда Н-1 шаклидаги далолатнома, туман (шаҳар) Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси бўлимига берилади.

Жабрланувчи ёки гувоҳлар иш вақти давомида иш берувчига хабар бермаганлиги ёки иш қобилияти дарҳол йўқолмаганлиги тўғрисидаги бахтсиз ҳодисалар жабрланувчининг ёки унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи шахснинг аризасига, шунингдек, (бош) давлат меҳнат техника назоратчисининг талабига биноан ариза берилган ёки кўрсатма олинган кундан бошлаб бир ой муддат ичида текширилади. Н-1 шаклидаги далолатномани тузиш масаласи бахтсиз ҳодиса тўғрисидаги ариза ҳар томонлама, барча шарт-шароитлар, гувоҳларнинг кўрсатмалари ва бошқа далиллар ҳисобга олинган ҳолда текширилганидан сўнг ҳал этилади.

Бошқа ташкилот томонидан ўша ташкилот топшириғини бажариш учун ёки хизмат вазифасини адо этиш учун мазкур корхонага жўнатилган ходим билан юз берган бахтсиз ҳодиса шу бахтсиз ҳодиса юз берган корхона иш берувчиси томонидан тузилган комиссия томонидан жабрланувчи ишлайдиган ташкилот вакили иштирокида текширилади.

Н-1 шаклидаги далолатноманинг 3-бандида ходимни йўллаган ташкилот номи кўрсатилади. Бахтсиз ҳодиса жабрланувчи қайси ташкилот ходими бўлса ўша ташкилот томонидан ҳисобга олинади.

Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконтехназорат» давлат инспекцияси органи тизимидаги бошқа корхона ходими билан юз берган бахтсиз ҳодиса, бахтсиз ҳодиса юз берган корхона (объект) қайси орган назорати остида бўлса, шу орган томонидан ҳисобга олинади.

Бахтсиз ҳодиса юз берган корхона Н-1 шаклидаги далолатноманинг бир нусхасини бахтсиз ҳодиса сабабларини бартараф этиш учун ўзида олиб қолади, қолган 3 та тасдиқланган нусхасини жабрланувчи ходими бўлган ташкилотга, ҳисобга олиш, сақлаш ва 4-бандда кўрсатиб ўтилган манзилларга жўнатиш учун юборади.

Иш берувчининг ёзма фармойиши билан вақтинча бошқа ташкилотга ишга ўтказилган ёхуд ўриндошлик бўйича ишлаётган ходим билан бахтсиз ҳодиса юз берса бахтсиз ҳодиса содир бўлган ташкилот томонидан текширилади ва ҳисобга олинади.

Бошқа корхонанинг ажратилган участкасида иш олиб бораётган корхона ходими билан бахтсиз ҳодиса юз берса, у иш олиб бораётган корхона томонидан текширилади ва ҳисобга олинади.

Ҳарбий қисм билан корхона ўртасидаги шартнома, битим бўйича халқ хўжалиги объектларига ишга жалб қилинган ва унинг маъмурий-техник ходими бошчилигида иш олиб бораётган ҳарбий қурилиш отряди (қисми) шахсий состави билан юз берган бахтсиз ҳодиса иш берувчи томонидан ҳарбий қурилиш отряди (қисми) кўмондонлиги иштирокида текширилади. Бахтсиз ҳодиса корхона томонидан ҳисобга олинади.

Ҳарбийлаштирилган кон ва газ қутқарувчилари қисмлари шахсий состави билан юз берган бахтсиз ҳодиса иш берувчи томонидан Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органи вакили иштирокида текширилади.

Корхонадаги меҳнатга жалб қилиниб, ишни унинг маъмурий-техник ходими бошчилигида бажараётган ахлоқ тузатиш-меҳнат муассаси (АТММ)да, даволаш-меҳнат ва тарбия-меҳнат профилакториялари (ДМП ва ТМП)да сақланаётган шахслар билан бахтсиз ҳодиса юз берса, у АТММ, ДМП ва ТМП вакили иштирокида иш берувчи томонидан текширилади. Бахтсиз ҳодиса корхона томонидан ҳисобга олинади.

АТММ, ДМП ва ТМПларда хўжалик ишларини бажараётган шахс билан, шунингдек, ўзининг ишлаб чиқаришида бахтсиз ҳодиса юз берса, у Ички ишлар вазирлиги ва Соғлиқни сақлаш вазирлиги белгилаган тартибда текширилади ва ҳисобга олинади.

Автокорхона ёки бошқа корхона томонидан тузилган йиғма автоколонна таркибида қишлоқ хўжалиги ишларига юборилган автомобиль ҳайдовчиси билан

юз берган бахтсиз ҳодиса шу корхона томонидан текширилади ва ҳисобга олинади. Текширишда ходимни юборган корхона вакили қатнашади.

Корхона ходими раҳбарлигида ишлаб чиқариш амалиёти ўтаётган ёки иш бажараётган ўқувчилар, талабалар билан юз берган бахтсиз ҳодиса корхона томонидан таълим муассасаси вакили билан биргаликда текширилади ва корхона томонидан ҳисобга олинади.

Корхона томонидан ишлаб чиқариш амалиёти учун ажратилган участкада ўқитувчилари раҳбарлигида ишлаб чиқариш амалиётини ўтаётган ёки иш бажараётган ўқувчилар, талабалар билан юз берган бахтсиз ҳодисалар таълим муассасалари томонидан корхона вакили билан биргаликда текширилади ва таълим муассасаси томонидан ҳисобга олинади.

Мазкур бўлимнинг 10, 11, 12 ва 13-бандларида кўрсатилган ҳолларда, тасдиқланган Н-1 шаклидаги далолатноманинг бир нусхаси жабрланувчининг доимий иш, хизмат ёки ўқиш жойига юборилади.

1. Қуйидаги бахтсиз ҳодисалар махсус текширилади:

бир вақтнинг ўзида икки ва ундан зиёд ходимлар билан саломатликка етказилган зарарнинг оғирлиги даражасидан қатъи назар, юз берган гуруҳий бахтсиз ҳодисалар;

ўлим билан тугаган бахтсиз ҳодисалар;

оқибати оғир бахтсиз ҳодисалар.

2. Гуруҳий ўлим билан тугаган ва оқибати оғир бахтсиз ҳодиса тўғрисида иш берувчи дарҳол схемага биноан (3-илова) қуйидагиларга хабар бериши керак:

давлат меҳнат техника назоратчисига;

юқори турувчи хўжалик органига;

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигига, вилоят (Тошкент шаҳар) меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш бош бошқармасига;

бахтсиз ҳодиса юз берган жойдаги ҳудудий ички ишлар органига;

бахтсиз ҳодисага учраган ходимни юборган ташкилотга;

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигига;

Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитасининг маҳаллий органига ва «Ўзэнергоназорат» агентлигининг ҳудудий органига, агар бахтсиз ҳодиса назорати остидаги корхона (объект)да юз берган бўлса;

иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурталовчига.

3. Гуруҳли, ўлим билан тугаган ва оқибати оғир бахтсиз ҳодисани Қорақалпоғистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги, вилоят (Тошкент шаҳар) бандлик бош бошқармаси буйруғига асосан қуйидаги таркибдаги комиссия махсус текширади;

раис — Қорақалпоғистон Республикаси, вилоят (Тошкент шаҳар) (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси ёки Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси вакили ёхуд «Ўзэнергоназорат» агентлиги вакили назорати остидаги корхона (объект);

аъзолар — юқори турувчи хўжалик органи вакили, иш берувчи, II бўлимнинг 7, 10, 11, 12 ва 13-кичик бандларида кўзда тутилган ҳолларда жабрланувчининг асосий иш жойи касаба уюшмаси қўмитаси ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органи раиси ва иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурталовчининг вакили.

Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органи назорати остидаги корхона (объект)ларда юз берган гуруҳий ўлим билан тугаган ва оқибати оғир бахтсиз ҳодисани тегишли Давлат меҳнат инспекцияси билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари республика ёки маҳаллий органлари буйруғи асосида тузилган комиссия, юқори турувчи хўжалик органи вакили иштирокида текширади. Комиссия раиси қилиб шу орган вакили тайинланади. Комиссия таркибига (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси қиради.

Гуруҳий, ўлим билан тугаган ва оқибати оғир бахтсиз ҳодисалар юз берганида иш берувчи ва касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи вакиллари таркибида иш берувчининг буйруғи билан ташкил этилган комиссия томонидан Н-1 шаклидаги далолатнома комиссия томонидан махсус текшириш далолатномаси тузилгандан сўнг бир сутка ичида комиссия хулосаларига мувофиқ расмийлаштирилади.

Икки — тўрт кишининг ўлими билан тугаган бахтсиз ҳодисаларни махсус текшириш Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги буйруғига асосан қуйидаги таркибдаги комиссия томонидан олиб борилади:

раис — Ўзбекистон Республикаси (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси;

аъзолар — юқори турувчи хўжалик органи раҳбарларидан бири, иш берувчи, касаба уюшмаси қўмитаси ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органи раиси.

Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органи назорати остида бўлган корхона (объект)даги шунга ўхшаш бахтсиз ҳодиса Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг Давлат меҳнат инспекцияси билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органининг буйруғи асосида тузилган комиссия томонидан юқори турувчи хўжалик органи раҳбари иштирокида текширилади. Комиссия раиси қилиб, Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органининг раҳбарларидан бири тайинланади. Ўзбекистон Республикаси (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси комиссия таркибига киради.

Беш ва ундан зиёд киши ўлган бахтсиз ҳодисалар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори асосида тузилган комиссия томонидан текширилади.

4. Махсус текшириш комиссияси 15 кун мобайнида бахтсиз ҳодисани текшириб чиқади, корхона (бўлинма, цех)даги меҳнатни муҳофаза қилиш аҳволини, агар зарур бўлса, тармоқнинг бошқа корхоналарида ҳам текширишни ташкил этади, махсус текшириш далолатномасини тузади (4-илова) ҳамда III бўлимнинг 7-бандида кўзда тутилган бошқа ҳужжатларни расмийлаштиради.

Комиссия аъзолари жабрланувчилар ёки уларнинг оила аъзолари билан учрашувлар ташкил этадилар, зарур бўлса тегишли органларга таклифлар киритадилар ёки ижтимоий тусдаги ёрдам масалаларини жойида ҳал қиладилар, жабрланувчига ёки ўлганнинг оила аъзоларига уларнинг ҳуқуқларини тушунтирадилар.

5. (Бош) давлат меҳнат техника назоратчиси махсус текшириш комиссияси чиқарган хулосалардан норози бўлса, шунингдек, у зарур деб ҳисоблаган бошқа ҳолларда ўз хулосасини чиқаради

Комиссия аъзоси махсус текшириш ўтказётган комиссия хулосасидан норози бўлганда ўзининг алоҳида фикрини билдириши мумкин.

6. Махсус текшириш комиссияси талабига кўра иш берувчи:

бахтсиз ҳодисани текширишда иштирок этиш учун ўзларининг ораларидан эксперт гуруҳи тузиш мумкин бўлган эксперт-мутахассисларни таклиф қилиши;

техник ҳисоблашлар, лаборатория тадқиқотлари, синовдан ўтказиш ва бошқа ишларни амалга ошириши;

бахтсиз ҳодиса юз берган жойни суратга олиши ва бошқа зарур ҳужжатларни тақдим этиши;

текшириш учун зарур бўлган транспорт ва алоқа воситалари, махсус кийим-бош, махсус пойабзал ва бошқа шахсий ҳимоя воситалари билан таъминлаши;

комиссия аъзолари ишлаши учун уларга жиҳозланган алоҳида хона ажратиб бериши;

бахтсиз ҳодисани махсус текшириш материалларини машинкада ёзишни ва етарли миқдорда кўпайтиришни таъминлаши шартдир.

Техник ҳисоблашлар, лаборатория тадқиқотлари синовдан ўтказиш ва таклиф қилинган мутахассислар амалга ошираётган бошқа ишлар, шунингдек, транспорт ва алоқа воситалари харажатларини бахтсиз ҳодиса юз берган корхона тўлайди.

Комиссия аъзолари текшириш давомида иш берувчидан, корхона ва унинг таркибий бўлинмалари раҳбарлари, гувоҳлар ва бошқа шахслардан ёзма ва оғзаки тушунтиришлар олишга ҳақлидирлар.

Изоҳ: Эксперт гуруҳи текшириш комиссияси раисининг фармойишига мувофиқ тузилади. Эксперт хулосасини талаб қилувчи масалалар ва эксперт гуруҳи хулосаси бўлган материаллар ёзма равишда расмийлаштирилади.

7. Махсус текшириш материалларига қуйидагилар киради:

махсус текшириш далолатномаси;

ҳар бир жабрланувчига алоҳида тузилган Н-1 шаклидаги далолатнома;

режалар, схемалар, текшириш протоколи ва бахтсиз ҳодиса юз берган жойнинг фотосуратлари;

йўл-транспорт ҳодисаси юз берган жой схемаси;

сўроқлар протоколи, жабрланувчининг ва бахтсиз ҳодисани кўрган гувоҳлар ва бошқа алоқадор шахсларнинг, шунингдек, ГОСТ, ССБТ стандартлари, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрларига риоя қилинишига масъул бўлган мансабдор шахсларнинг тушунтиришлари, эксперт гуруҳи тузиш тўғрисидаги фармойиш ва бошқалар;

жабрланувчиларнинг хавфсизлик техникаси бўйича ўқитилганлиги ва йўриқномалар олганлиги ҳақидаги қайд дафтарларидан кўчирмалар;

жабрланувчига етказилган жароҳатнинг хусусияти ва оғирлиги, ўлими сабаблари тўғрисидаги тиббий хулоса;

эксперт гуруҳининг (зарур бўлганда) бахтсиз ҳодиса сабаблари ҳақидаги хулосаси, лаборатория ва бошқа тадқиқотлар, тажрибалар, таҳлиллар ва ҳоказоларнинг натижалари;

авария туфайли кўрилган моддий зарар ҳақидаги маълумотнома;

махсус текшириш комиссияси тузиш ҳақидаги буйруқ ёки қарор;

йўриқномалар, низомлар, буйруқлардан ва меҳнат хавфсизлиги меъёрларини ва унга масъул бўлган шахсларни белгиловчи бошқа далолатномалардан кўчирмалар;

корхона (бўлинма, цех)да меҳнатни муҳофаза қилиш ҳолатини текшириш тўғрисидаги махсус текшириш комиссиясининг далолатномаси;

зарур бўлган ҳолларда (бош) давлат меҳнат техника назоратчисининг хулосаси.

ўрғача ойлик иш ҳақи тўғрисида маълумотнома — етказилган зарарни қоплаш суммасини ҳисоблаб чиқиш учун;

боқувчисини йўқотганлиги муносабати билан етказилган зарарни қоплаш тўғрисидаги буйруқ нусхаси — ўлим билан тугаган бахтсиз ҳодиса юз берганда.

8. Махсус текшириш тугаганидан сўнг 15 кун мобайнида (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконтехназорат» давлат инспекцияси органи ёки «Ўзэнергоназорат» органи назоратчиси) текшириш материалларини:

гуруҳий, ўлим билан тугаган ва оқибати оғир бахтсиз ҳодиса юз берган жойдаги ҳудудий ички ишлар органига юборади;

махсус текширишнинг барча материаллари нусхаларини вилоят (Тошкент шаҳар) бандлик бош бошқармасига, Қорақалпоғистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигига, Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигига, шунингдек, тегишли вазирликка (хўжалик бошқаруви органи), корхонага ва унинг юқори турувчи хўжалик органига, жабрланган ходимни юборган ташкилотга юборади;

Махсус текшириш материаллари нусхалари Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси органига ёки «Ўзэнергоназорат» органига , агар бахтсиз ҳодиса назорати остидаги корхона (объект)да юз берган бўлса юборилади.

9. Бахтсиз ҳодиса юз берган корхона иш берувчиси (юқори турувчи хўжалик органи раҳбари) махсус текшириш материалларини зудлик билан кўриб чиқишга, бахтсиз ҳодиса келиб чиқиши сабабларини бартараф этиш тўғрисида

комиссия таклиф қилган чора-тадбирларни бажариш ҳақида, меҳнатни муҳофаза қилиш ва хавфсизлик техникаси бўйича лавозими ва касбига оид вазифаларнинг бажарилмаслиги (бузилиши)га йўл қўйган шахсларни жавобгарликка тортиш ҳақида буйруқ чиқаришга мажбурдир.

Иш берувчи махсус текшириш комиссияси таклиф қилган чора-тадбирларнинг бажарилганлиги ҳақида махсус текшириш ўтказишни бошқарган (бош) давлат меҳнат техника назоратчисига, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси ёки «Ўздавэнергоназорат» инспекцияси давлат инспекциясининг объектлар назорати остида бўлган маҳаллий органларига ёзма равишда ахборот беради.

10. Агар жабрланувчи бахтсиз ҳодиса оқибатида вақтинча иш қобилиятини йўқотган даврда шу бахтсиз ҳодиса сабабли ўлиб қолса, иш берувчи бу ҳақда дарҳол давлат меҳнат техника назоратчисига ва ушбу Низомнинг III бўлими **2-бандида** кўрсатилган ташкилотларга хабар беришга мажбурдир.

Ушбу бахтсиз ҳодиса ўлим содир бўлган вақтдан бошлаб ўлим билан тугаган бахтсиз ҳодиса сифатида ҳисобга олиниши керак.

Бахтсиз ҳодисалар тўғрисида ҳисобот ва уларнинг келиб чиқиши сабаблари таҳлили

1. Н-1 шаклидаги далолатнома бўйича расмийлаштирилган барча бахтсиз ҳодисалар ҳисоботга киритилади.

2. Н-1 шаклидаги далолатномалар асосида иш берувчи ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар чоғида жабрланувчилар тўғрисида статистика органи тасдиқлаган шаклларда ҳисобот тайёрлайди ва уни тегишли ташкилотларга белгиланган тартибда тақдим этади.

3. Иш берувчи ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар сабабларини таҳлил қилиши, уларнинг меҳнат жамоасида кўриб чиқилишини таъминлаши ва ишлаб чиқаришда жароҳатланишнинг олдини олишга оид чора-тадбирларни амалга ошириши шартдир.

4. Вазирлик, корпорация, уюшма, концерн барча бахтсиз ҳодисаларнинг ҳисобини ва таҳлилин олиб боради, уни ўзига қарашли корхоналар ва ташкилотларга маълумот учун юборади. Тегишли касаба уюшмаси ёки бошқа вакиллик органи билан келишилган ҳолда бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олишга оид чора-тадбирлар ишлаб чиқади ва уларнинг бажарилишини назорат қилади.

5. Ўлим билан тугаган бахтсиз ҳодиса юқори турувчи касаба уюшмаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан биргаликда юқори турувчи хўжалик органларида ва Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси ва «Ўзэнергоназорат» агентлиги ҳайъатида (агар бахтсиз ҳодиса шу орган назорати остидаги объектда юз берган бўлса) (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси иштирокида муҳокама қилинади.

6. Икки ва ундан зиёд киши ҳалок бўлган бахтсиз ҳодиса Қорақалпоғистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳайъатида, вилоят (Тошкент шаҳар) бандлик бош бошқармаси кенгашида, Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси ёки «Ўздавэнергоназорат» давлат инспекцияси ҳайъатида, бахтсиз ҳодиса шу орган назорати остидаги корхона (объект)да юз берган бўлса, бош давлат меҳнат техник инспектори иштирокида кўриб чиқилади. Қорақалпоғистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳайъати, вилоят (Тошкент шаҳар) бандлик бош бошқармаси кенгаши чиқарган қарор бажарилиши шартдир.

7. Бахтсиз ҳодиса юзасидан махсус текшириш олиб бораётган (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси талабига биноан ҳудудий ички ишлар органлари, соғлиқни сақлаш органлари (суд-тиббий экспертиза), йўл ҳаракати хавфсизлиги давлат хизмати, ёнғин хавфсизлиги давлат хизмати 3 суткадан кечиктирмай, бахтсиз ҳодисага тааллуқли ҳужжатлар ва материаллар нусхаларини тақдим этишлари шартдир.

8. Ҳудудий ички ишлар органлари Меҳнатни муҳофаза қилиш ва меҳнат шароитлари экспертизаси давлат инспекциясига, Ўзбекистон Республикаси

Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси ва «Ўзэнергоназорат» агентлиги органига ишнинг бориши тўғрисида ахборот бериб турадилар.

9. Ушбу Низомни бузишда айбланувчилар мавжуд қонунчиликка мувофиқ жавобгарликка тортиладилар.

«ТАСДИҚЛАЙМАН»

Н-1 шакли

Иш берувчи

_____

(имзо, имзо ёйилмаси)

19 _____ йил _____

корхона муҳри

Бир нусхадан юборилади:

— жабрланувчига (ўлган бўлса оиласига);

— меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати раҳбари (муҳандиси, мутахассиси)га;

— бош давлат меҳнат техника назоратчисига

ДАЛОЛАТНОМА№

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса ва саломатликка бошқа хил зарар етказилиши тўғрисида

1. Корхонанинг

номи _____

1.1. Корхонанинг манзили

_____

(вилоят, шаҳар, туман, кўча, уй)

1.2. Мулкчилик шакли

_____

(давлат, акциядорлик, хусусий ва ҳоказо)

1.3. Бахтсиз ҳодиса юз берган жой

_____

(бўлинма, цех)

2. Вазирлик, хўжалик бошқаруви органи

3. Ходимни йўллаган корхона

_____

(номи, манзили, вазирлик

_____

хўжалик бошқаруви органи)

4. Жабрланувчининг фамилияси, исми ва отасининг исми

---

5. Жинси: эркек, аёл (тагига чизилсин)

6. Ёши (тўлиқ йиллар сони кўрсатилсин)

---

7. Касби, лавозими

7.1. Разряди, класс

---

8. Бахтсиз ҳодиса юз берганда бажарилаётган иш бўйича иш стажи _

---

9. Меҳнат хавфсизлиги бўйича йўриқнома, ўқитиш:

9.1. Кириш йўриқномаси (сана)

9.2. Меҳнат хавфсизлиги бўйича ўқитиш (сана)

9.3. Дастлабки (даврий) йўриқнома (сана)

9.4. Ўта хавфли ишлар учун билимларни текшириш (сана)

9.5. Ишга кираётганида ва даврий тиббий кўрикдан ўтганлиги

---

10. Бахтсиз ҳодиса юз берган сана ва

вақт _____

(йил, кун, ой)

(иш бошлашдан тўлиқ соатлар сони)

11. Бахтсиз ҳодиса ҳолати

11.1. Бахтсиз ҳодиса сабаблари

11.2. Жароҳат етказилишга сабаб бўлган асбоб-ускуна

11.3. Жабрланувчининг хушёрлиги (алкоголь ёки наркотиклар таъсиридалиги)

(тиббий хулосага биноан)

11.4. Ташхис

(дастлабки, охирги)

12. Бахтсиз ҳодиса сабабларини бартараф этиш тадбирлари:

Т/р	Тадбирлар номи	Бажариш муддати	Бажарувчи	Бажарилиши ҳақида белги
-----	----------------	-----------------	-----------	-------------------------

13. Меҳнат тўғрисидаги қонунчилик, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрлари бузилишига йўл қўйган шахслар

(Ф.И.Ш., лавозими, корхона номи)

(улар томонидан бузилган қонунлар, қоидалар ва

меъерий ҳужжатларнинг моддалари, бандлари)

14. Бахтсиз ҳодиса гувоҳлари

Далолатнома

тузилди _____

(йил, кун, ой)

Комиссия раиси _____

(Ф.И.Ш., имзо)

Комиссия аъзолари _____

(Ф.И.Ш., имзо)

Н-1 шаклдаги далолатномани тўлдириш

7-банд. Агар жабрланувчи бир неча касб эгаси бўлса, унда бахтсиз ҳодиса юз берганда бажараётган касби кўрсатилади.

8-банд. Иш стажининг тўлиқ йиллар сони кўрсатилади, агар иш стажи бир йилдан кам бўлса, унда ой ва кунлар сон кўрсатилади.

11.1-банд. Бахтсиз ҳодисанинг асосий техник ва ташкилий сабаблари — асосийси биринчи бўлиб, қолганлари аҳамиятига яраша тартибда кўрсатилади.

11.2-банд. Жароҳатга сабаб бўлган асбоб-ускунанинг номи, тури, русуми, чиқарилган йили, тайёрланган корхона номи.

11.3-банд. Суд-тиббий муассаса маълумотномаси (хулосаси)га асосан жабрланувчининг хушёрлиги (алкоголь ёки наркотиклар таъсиридалиги) кўрсатилади.

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни қайд қилиш ДАФТАРИ

(корхона, муассаса, ташкилот номи)

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса тўғрисида хабар бериш СХЕМАСИ

Олдинги таҳрирга қаранг.

1. Корхона, юқори турувчи хўжалик органи, вазирлик, хўжалик бошқаруви органи номи.

(1-банд Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 5 июлдаги 134-сон қарори таҳририда — ЎР ҚХТ, 2010 й., 26-27-сон, 213-модда)

2. Ҳодиса юз берган сана, вақт, жой, бажарилаётган иш ва бахтсиз ҳодиса юз бергандаги ҳолатнинг қисқача тавсифи.

3. Жабрланувчилар, шу жумладан, ҳалок бўлганлар сони.

4. Жабрланувчи (ҳалок бўлган)нинг фамилияси, исми, отасининг исми, ёши, касби, лавозими.

5. Хабар юборилган сана, вақт, хабарни имзолаган шахснинг фамилияси, лавозими.

Бахтсиз ҳодиса (ҳалокат)ни махсус текшириш ДАЛОЛАТНОМАСИ

Олдинги таҳрирга қаранг.

19 ___ йил « ___ » _____ соат _____
минутда

_____ (жабрланувчининг фамилияси, исми, отасининг исми)
билан юз берган

_____ (гуруҳий, ўлим билан тугаган, оқибати оғир)

_____ (касби, лавозими, иш жойи,

_____ корхона, юқори турувчи хўжалик органи, вазирлик,

_____ хўжалик бошқаруви органи номи)

_____ (буйруқ)

асосан куйидаги таркибда тузилган комиссия:

раис _____

_____ (Ф.И.Ш., лавозими, иш жойи)

комиссия аъзолари:

_____ (Ф.И.Ш., лавозими, иш жойи)

таклиф этилган мутахассислар иштирокида

_____

_____

_____

- (Ф.И.Ш., лавозими, иш жойи)

19 ___ й. « _____ » _____ дан 19 ___ й. « _____ » гача мазкур бахтсиз ҳодисани махсус текширди ва ушбу далолатномани тузди.

Жабрланувчи (жабрланувчилар) ҳақида маълумотлар

Фамилияси, исми, отасининг исми, туғилган йили, касби, лавозими, умумий ва касб бўйича (шу жумладан, ушбу корхонадаги) иш стажи, меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича ўқитиш, йўриқномалар бериш, билимларни текшириш вақти, жабрланувчининг оилавий аҳволи, қарамоғидаги оила аъзолари ҳақидаги маълумотлар (фамилияси, исми, отасининг исми) туғилган йили, жабрланувчи билан қариндошлик муносабатлари).

Корхона, бўлинма, цех, иш жойининг тавсифи

Бахтсиз ҳодиса юз берган жойни қисқача тавсифлаб, жабрланувчига қайси хавфли ва зарарли ишлаб чиқариш омиллари таъсир қилган бўлиши мумкинлигини кўрсатиш керак.

Агар бахтсиз ҳодиса объектдаги ҳалокат натижасида юз берган бўлса, далолатномага қуйидагилар қўшимча қилиб киритилади:

объект тавсифи (қозонлар ва кўтарма иншоотлар объектлари учун объект номи ва хили, унинг асосий ўлчовлари, завод берган тартиб рақами, тайёрловчи завод, тайёрланган ва ўрнатилган йили, сўнгги текширувдан ўтгани, шунингдек, тайинланган текширувдан ўтиш муддати);

ҳалокат тоифаси ва тавсифи ҳақида маълумотлар;

нобуд бўлган маҳсулотлар (натура ифодасида ва сўм ҳисобида), ҳалокат натижасида етказилган зарар (сўм ҳисобида).

Бахтсиз ҳодисанинг шарт-шароитлари

Бахтсиз ҳодиса юз беришигача нималар бўлгани, меҳнат жараёни қандай кечгани, бу жараёнга ким бошчилик қилганини кўрсатиш, жабрланувчи (жабрланувчилар) ва бахтсиз ҳодисага алоқадор бўлган бошқа шахсларнинг хатти-ҳаракатларини тавсифлаш, воқеалар изчиллигини баён қилиш, жароҳатланишга сабаб бўлган хавфли (зарарли) ишлаб чиқариш омили, машина, асбоб ёки ускунани кўрсатиш зарур.

Бахтсиз ҳодиса сабаблари

Бахтсиз ҳодисанинг асосий техник ва ташкилий сабабларини кўрсатиш, меҳнат қонунчилиги, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрлари, лавозим йўриқномалари, ишларни бехатар олиб бориш бўйича меъёр ва йўриқномаларнинг аниқ қайси талаблари бузилганлигини (тегишли моддалар, бандларга ҳавола қилинган ҳолда), шунингдек, давлат андозалари бузилганини баён қилиш, қайси хавфли ва зарарли ишлаб чиқариш омили белгиланган меъёр ва даражалардан ошиб кетганлигини кўрсатиш керак.

Бахтсиз ҳодиса сабабларини, аниқланган меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрлари бузилишларини бартараф этиш чора-тадбирлари

Комиссия таклиф этган чора-тадбирлар куйидагилардан иборат бўлиши керак:

бахтсиз ҳодисали ҳалокат оқибатларини йўқотиш чоралари;

бахтсиз ҳодиса сабабларини бартараф этиш ва яна шундай ҳодиса юз беришининг олдини олиш чоралари;

улар илова қилинаётган шаклдаги жадвал ёки матнда чора-тадбирлар мазмуни, бажариш муддати ва масъул шахслар кўрсатилган ҳолда баён қилиниши мумкин.

Чора-тадбирлар	Бажариш муддати	Бажарилишига масъул
----------------	-----------------	---------------------

Комиссиянинг меҳнат қонунчилиги ва меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрлари бузилишига йўл қўйган шахслар тўғрисидаги хулосаси

Бу бўлимда хатти-ҳаракатлари ёки ҳаракатсизликлари бахтсиз ҳодиса (бахтсиз ҳодисали ҳалокат) га олиб келган жавобгар шахслар номини кўрсатиш, улар риоя қилмаган, белгиланган тартибда тасдиқланган қонунчилик, меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича қоидалар ва меъёрий ҳужжатлар, лавозим йўриқномалари ва бошқа меъёрий ҳужжатлар моддалари, бандлари кўрсатилиши керак. Текшириш комиссияси томонидан жавобгар шахсларга нисбатан жазо чоралари юзасидан таклифлар қилинади. Таклиф этилган жазо чоралари жиноий жавобгарликдан (вужудга келган тақдирда) озод қилмайди. Махсус текшириш далолатномасида комиссия аъзолари жабрланувчи(лар) ёки уларнинг оила аъзолари билан учрашганлари, моддий ёрдам кўрсатиш ва ижтимоий тусдаги масалаларни жойида кўриб чиққанлари, мавжуд қонунчиликка мувофиқ уларнинг қонуний ҳуқуқларини тушунтириб берганлари ёзилиши керак.

Комиссия раиси _____

(Ф.И.Ш., сана, имзо)

Комиссия аъзолари _____

(Ф.И.Ш., сана, имзо)

**(Бош) давлат меҳнат техника назоратчисининг
ХУЛОСАСИ**

19 __ йил « __ » _____ соат _____ минутдаги

_____
(жабрланувчининг фамилияси, исми, отасининг исми)

(жабрланувчининг лавозими ёки касби, корхона, юқори турувчи хўжалик

органи, вазирлик, хўжалик бошқаруви органи номи, жабрланувчининг лавозими ёки касби)

Комиссия томонидан _____ йилдан _____ йилгача ўтказилган махсус текшириш материаллари асосида қуйидаги хулосага келдим, яъни

Бундан кейин (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси махсус текшириш олиб борган комиссиянинг қандай хулосалари билан келиша олмаслигини қуйидагиларга мувофиқ асослаб беради:

комиссия сўроқ қилмаган ёхуд ўзининг дастлабки кўрсатмасига ўзгартириш киритмоқчи бўлган бахтсиз ҳодиса гувоҳларидан олинган қўшимча тушунтиришлар;

жабрланувчига етказилган жароҳатлар тавсифи, ўлими сабаблари тўғрисида тиббий хулоса;

меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича қоидалар ва меъёрий ҳужжатларнинг қайси талабларига амал қилинмагани учун бахтсиз ҳодиса юз беришига шароит яратилганлиги;

бошқа эксперт гуруҳларининг хулосаси;

мазкур бахтсиз ҳодисага алоқаси бўлган бошқа ҳужжатлар.

Асослаб берганидан сўнг (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси махсус текшириш далолатномасининг қайси бўлими (бўлимлари) ушбу бахтсиз ҳодисага алоқаси бўлган қўшимча ахборот (ҳужжатлар) ҳисобга олинмаган ҳолда баён этилган деб ҳисобласа, шу бўлим (бўлимлар)ни ифодалаб бериши керак.

(Бош) давлат меҳнат техника назоратчиси хулосаси, зарур ҳолларда Н-1 шаклидаги далолатнома мазмунини бахтсиз ҳодисани қўшимча текшириш

натижасида белгиланган маълумотларга мувофиқлаштириб, қайта тузиш тўғрисида иш берувчига қўйилган талаб билан тугатилади.

Хулоса (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси бланкасида тузилади ва ушбу Низомнинг III бўлими **8-бандида** кўрсатилган инстанцияларга юборилади.

Назорат саволлари

11. Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ходисани текшириш қайси ҳужжат асосида қандай амалга оширилади?

12. Бахтсиз ҳодисалар ва касб касалликлардан ходимларни мажбурий давлат ижтимоий суғуртасидан ўтказиш қайси ҳужжат асосида қандай амалга оширилади?

13. Ходимнинг ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарарнинг ўрнини юридик шахс қайта ташкил этилган ёки тугатилган тақдирда қоплаш.

14. Қандай бахтсиз ҳодисалар ишлаб чиқаришга оид деб текширилади ва ҳисобга олинади?

15. Иш куни давомида жабрланувчи ҳақида ҳабар берилмаган ҳолларда бахтсиз ҳодисалар қандай текширилади ва ҳисобга олинади?

16. Ташкилотларда ишлаб чиқариш амалиётини ўтаётган ўқувчи ва талабаларга оид содир бўладиган бахтсиз ҳодисалар ким томонидан текширилади ва ҳисобга олинади?

17. Ўриндошлик асосида ишлайдиган шахслар билан содир бўладиган бахтсиз ҳодисалар ким томонидан текширилади ва ҳисобга олинади?

18. Бир ҳудудда бир неча ташкилотлар томонидан қурилиш ишлари олиб борилаётган ҳолларда содир бўладиган бахтсиз ҳодисалар ким томонидан текширилади ва ҳисобга олинади?

19. Ташкилот ҳудудида автотранспорт ҳайдовчиси айби билан содир этиладиган бахтсиз ҳодисалар ким томонидан текширилади ва ҳисобга олинади?

20. Қандай бахтсиз ҳодисалар махсус текширувдан ўтказилади ва ҳисобга олинади?

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонуни (янги таҳрири) 2016 йил 22 сентябрь, ЎРҚ-410-сон.
2. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси.
3. “Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш тўғрисида” Низом Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг.
4. “Ходимларга уларнинг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликларига чалиниши ёки саломатликнинг бошқа хил шикастланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш” Қоидалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 11 февралдаги 60-сон қарори.
5. Х.Раҳимова, А.Аъзамов, Т.Турсунов. Меҳнатни муҳофаза қилиш.Т. – “Ўзбекистон” -2003.
6. Ғ.Ёрматов ва бошқалар Меҳнатни муҳофаза қилиш: Дарслик - Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2002 - 345 б.
7. Friend, Mark A.Fundamentals of occupational safety and health Mark A. Friend and James P.Kohn. Government Institutes. An imprint of.The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Maryland • Toronto • Plymouth, UK-2007.—4th ed.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-амалий машғулот: Меҳнат муҳофазаси бўйича ишларни ташкил этиш ва билимларни синаш бўйича ҳужжатларни расмийлаштириш тартиби.

Машғулотнинг мақсади. Ишловчиларни касбий танланиши, ишларни бажаришда касбий ва психофизиологик яроқлигини ўрнатувчи кўзда тутилган амалдаги норматив ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқлигини ўрганиш.

Меҳнат хавфсизлиги бўйича юқори талаблар кўйилган касб ва ишлар турини хавфсиз усул ва услубиятларига ўқитиш, ташкилот иш берувчиси тасдиқлаган ва ташкилотнинг касаба уюшмаси билан келишилган шу ташкилотнинг ўзига хос программалари асосида олиб бориш керак.

Меҳнат хавфсизлиги бўйича юқори талаблар кўйилган ишларни бажаришга, ёши 18 ёшдан кам бўлмаган, касбий малакага эга, ишларни хатарсиз бажариш бўйича ўқитилган ва ишларни бажариш ҳуқуқига эга имтиҳон топширган шахсларга рухсат берилади. “Ўн саккиз ёшдан кичик шахсларнинг меҳнати қўлланиши тақиқланадиган ноқулай меҳнат шароитлари ишлари рўйхати” (рўйхат рақами 1990, 2009 йил 29 июль). Хавфсизлик техникаси бўйича ўтказиладиган инструктажларнинг мақсади, вазифаси, турларининг ўтказилиш вақти ва тартибини ўрганиш ҳамда уларни ҳужжатлаштириш бўйича амалий кўникмалар ҳосил қилиш.

Машғулот режаси

Хавфсизлик техникаси бўйича инструктажларнинг мақсади ва вазифаси.

Хавфсизлик техникаси бўйича инструктажларнинг турлари, мазмуни ва ҳужжатлаштириш тартиби.

Топшириқ. Хавфсизлик техникаси бўйича инструктажларнинг тури, таркиби ва мазмуни билан танишинг. Уларни ўтказиш бўйича юритилиши лозим бўлган журнал (1-4 илова)ларни тўлдиринг.

Назарий қисм

Хавфсизлик техникаси бўйича инструктажларнинг мақсади ва вазифаси.

Юқори малакали мутахассислар тайёрлаш ва саноат корхоналарида касб касалликлари ва жароҳатланишга олиб келадиган омилларни бутунлай йўқотиш саноат корхоналари раҳбарлари олдига қўйилган асосий вазифа ҳисобланади.

Ҳозирги замон фан ва техникасининг ўсиши янгидан янги технология ва машина-механизмларнинг жорий этилиши, ишлаб чиқаришда ишлаётган ҳар бир ходимнинг юқори малакали, техника қонунларини тушунадиган ва унга амал қиладиган бўлишларини талаб қилади. Ҳозирги вақтда ишчилар хавфсизлигини таъминлаш борасида қанчадан-қанча тавсияномалар, қоида ва нормалар ишлаб чиқилган бўлишига қарамасдан саноат корхоналарида бахтсиз ҳодисаларнинг бутунлай йўқолиб кетишини таъминловчи шароит мавжуд эмас.

Бундан ташқари саноат корхоналарининг хилма-хиллиги, ҳаттоки маълум бир корхонада ҳам иш шароити бир-бирига ўхшаш иккита цехни топиш амри маҳол эканлиги, умумий саноат корхоналари хавфсизлигини таъминловчи, тартибга солинган рецепт ишлаб чиқариш мумкин эмас. Шунинг учун ҳам ҳар бир саноат корхонаси ўзи учун меҳнатни муҳофаза қилиш ва меҳнат хавфсизлигини таъминлашга қаратилган инструктажлар системаси ташкил қилинган ва бу системалар ишчиларнинг хавфсизлигини таъминловчи иш усулларини ўргатиш билан ишчининг меҳнат хавфсизлигини сақлаш чоратadbирларини ҳам ўз ичига олади.

Инструктажларни асосан икки гуруҳга бўлиб қараш мумкин:

- 1) кириш инструктажи;
- 2) иш жойидаги инструктаж.

Иш жойидаги инструктаж ўз навбатида қуйидагиларга бўлинади:

- бирламчи инструктаж;
- даврий инструктаж;
- навбатдан ташқари инструктаж;
- мақсадли инструктаж.

Саноат корхоналарининг ҳаммасида иш категорияси ва хавфли даражаси қандай бўлишига қарамай барча ишчи ва хизматчилар иш даври, мутахассислиги ва малакасидан қатъий назар инструктаждан ўтишлари шарт.

Кириш инструктажи. Ишга янги кираётганлар учун ўтказилади. Бу инструктажнинг асосий мақсади ишга кираётган кишини меҳнатни муҳофаза қилиш, хавфсизлик техникаси ва саноат санитарияси тўғрисида маълумот бериш, уни саноат корхонаси майдонлари ва цехларидаги тартиб-қоидалардан хабардор қилишдир. Кириш инструктажи яхши жиҳозланган ва кўرғазмали қуроллар ўрнатилган меҳнатни муҳофаза қилиш хонасида, хавфсизлик техникаси инженери томонидан ўтказилади.

Кириш инструктажи вақтида ишга кираётган ишчи қуйидаги ҳолатлар билан таништирилиши шарт: Ўзбекистон Республикасида меҳнатни муҳофаза қилиш қонуниятлари асослари, саноат корхонасида йўлга қўйилган ички тартиб қоидалари, саноат корхонаси майдонида ва цехларида ўзини тутиш қоидалари, саноат корхонасидаги хавфсизлик техникасининг умумий талаблари, иш жойини ташкил қилиш, ишчига топширилган машина ва механизмларни сарамжон ва озода сақлаш қоидалари, махсус иш шароитини ташкил қилинган айрим цех ва бўлимлар билан таништириш, бахтсиз ҳодисаларни олдини олиш қоидаларини тушунтириш, бунда асосий диққат эътиборни ҳар хил эритувчилар, кислоталар, енгил алангаланувчи суюқликлар, сиқилган ҳаво, электр токи хавфи мавжуд бўлган цехларга қаратиш керак.

Меҳнатни муҳофаза қилиш, хавфсизлик техникаси ва саноат санитарияси қоида, нормаларининг бузилиши натижасида вужудга келган бахтсиз ҳодисалар ҳақида маълумотлар берилиши керак. Бахтсиз ҳодиса рўй берганда ўзини қандай тутиш ҳақида тушунча берилади, алкоғолли ичимликлар бахтсиз ҳодисага олиб келиши ҳақида айтиб ўтилиши шарт. Махсус кийим бош, махсус оёқ кийими ва шахсий муҳофаза воситаларидан фойдаланиш қоидалари, санитар-гигиена шароитларига эътибор бериш, санитар маиший хоналардан фойдаланиш тартиби, бахтсиз ҳодиса рўй берганда, бахтсиз ҳодисага учраган кишига врач келгунга қадар ёрдам кўрсатиш усуллари ҳақида маълумот берилади.

Кириш инструктажи ўтказилганлиги ҳақида кириш инструктажи журнаliga қайд қилинади. (1-илова).

Иш жойидаги инструктаж:

Бирламчи инструктаж. Ишга янги кирган, бир ишдан иккинчи ишга ўтказилган, бир машинадан иккинчи машинага, бир участкадан иккинчи участкага ўтказилган, агар бу ўтказишлар вақтинча бўлишидан қатъий назар иш жойидаги инструктаждан ўтказилиши шарт.

Бирламчи инструктажда қуйидагилар тушунтирилиши керак: ишчининг доимий ишлаш жойи, цехдаги технологик жараён ва хавфли участкалар, ишчининг доимий ишлаши зарур бўлган машинанинг ёки станокнинг тузилиши, машинанинг хавфли жойлари, муҳофаза қурилмалари ва бошқа сақловчи воситалар, уларнинг вазифаси ва улардан фойдаланиш қоидалари. Ишга тайёрланиш қоидалари, станокнинг созланганлигини текшириш, юргизиш ўчириш асбобларининг ишлаши, станокнинг ерга уланганлиги, ёрдамчи ва асосий қуролларнинг мавжудлиги. Шахсий муҳофаза асҳаларининг вазифалари ва улардан фойдаланиш қоидалари, иш кийимлари, махсус кийимлар, оёқ кийимлари ва бош кийимларга қўйиладиган талаблар.

Иш жойини ташкил қилиш бунда материал ва тайёр маҳсулотларни жойлаштириш, иш жойларини ифлос ва кераксиз нарсалар билан тўлиб кетишига йўл қўймаслик, йўллар, ўтиш жойлари ва иш жойларини тўсиб қўймаслик.

Транспорт воситалари, кўтариш кранлари ва механизмларни ишлатиш қоидалари ва бошқа ёрдамчи воситалардан фойдаланиш тартиблари.

Бахтсиз ҳодисалар келиб чиқиш мумкин бўлган иш усулларини қўллашни тақиқлаш ва касб касалликларига олиб келиши мумкин бўлган саноат зарарли моддалари ҳақида тушунча бериш ва улардан сақланиш усулларини кўрсатиш.

Инструктаж ўтказаётганда аввало одатдаги иш шароитида ишчи ўзини қандай тутиши кераклиги ҳақида маълумот берилади. Лекин саноат корхоналарида баъзи бир ҳаддан ташқари ҳолатлар ҳам юз бериб қолиши мумкин. Масалан авария, ёнғин ва бошқа ҳолларда ишчи ўзини қандай тутиши, тез ҳаракат қилиши муҳим аҳамиятга эга.

Шунинг учун мана шундай ҳолатларда қандай ҳаракат қилиш кераклиги ҳақида ҳам маълумот берилиши керак.

Иш жойидаги инструктажни мастер ёки бригадир ўтказди.

Даврий инструктаж. Бу инструктажни ўтказиш вақтини фабрика, завод касаба уюшмаси комитетлари билан келишган ҳолда, саноат корхонасининг раҳбари белгилайди. Бу инструктажнинг мазмуни бирламчи инструктаж мазмуни билан бир хил. Инструктажнинг кириш инструктажи сингари ҳамма ишчилар иш стажи, малакаси, разрядидан қатъий назар ўтказилиши шарт.

Навбатдан ташқари инструктаж. Бу инструктаж технологик жараённинг ўзгариши, янги машина ва станоклар киритилиши ва янги материаллардан фойдаланиш натижасида иш шароитининг ўзгариши сабабли ишчиларнинг хавфсизлигини сақлаш учун билимлари етишмаслиги сезилганда ўтказилиши мумкин.

Бундан ташқари бу инструктаж баъзи бир ишчилар хавфли иш усулларида фойдаланаётганлиги сезилса, меҳнат интизоми ёки хавфсизлик техникаси қоидалари бузилса ёки ишчи ишлаётган жойидан бирор-бир сабаб билан (масалан касаллик, таътил) узилиш рўй берса, шунингдек иш жойларида касб касалликлари ва бахтсиз ҳодисалар юз берса ўтказилиши мумкин.

Шу саноат корхонасига ўхшаш корхонада авария сабабли бахтсиз ҳодиса рўй берганлиги ҳақида хабар эшитилгандан кейин ҳам, навбатдан ташқари инструктаж ўтказилади.

Мақсадли инструктаж. Мақсадли инструктаж бир марталик иш бажариш яъни ишчининг вазифасига кирмайдиган (юк ортиш, тушириш, территорияни тозалаш, корхона территориясидан ташқаридаги ишлар), ҳамда аварияни олдини олиш, табиий офатларни бартараф этиш ва наряд-допуск билан бажариладиган хавфли ишлар учун иш бошлашдан олдин ўтказилади. Бу инструктаж ўтказилганлиги ҳақидаги маълумот наряд-допускка ёзиб қўйилади. Иш жойидаги инструктаж ўтказилганлиги ҳақида иш жойидаги инструктаж журнаliga қайд қилинади. (2-илова).

1-и л о в а

Кириш инструктажини рўйхатга олиш журнаli шакли

Титул варақ

Ташкилот/Организация

**МЕҲНАТ МУҲОФАЗАСИ БЎЙИЧА КИРИШ
ИНСТРУКТАЖИНИ РЎЙХАТГА ОЛИШ ЖУРНАЛИ**

**ЖУРНАЛ РЕГИСТРАЦИИ
ВВОДНОГО ИНСТРУКТАЖА ПО ОХРАНЕ ТРУДА**

Бошланди « » _____ 20 й.
Начато

Кейинги вараги

Инструктажни ўтказиш санаси	Инструктаждан ўтувчининг фамилияси, исми, отасининг исми	Касби, лавозими	Инструктаждан ўтувчининг йўналтирилаётган ишлаб чиқариш бўлинмасининг номи	Инструктаждан ўтказувчининг фамилияси, исми, отасининг исмининг бош ҳарфлари	Инструктаждан ўтувчининг	Инструктаждан ўтказувчининг
1	2	3	4	5	Имзоси	
			направляется инструктируемый			

2-и л о в а

Титул варақ

Иш жойидаги инструктажни рўйхатга олиш журнали шакли

<hr/> <p>Ташкилот/Предприятие</p> <p>ИШ ЖОЙИДАГИ ИНСТРУКТАЖНИ РЎЙХАТГА ОЛИШ ЖУРНАЛИ</p> <hr/> <p>(таркибий бўлинманинг номи)</p> <p style="text-align: right; padding-right: 50px;">Бошланди « » _____ 20 й.</p> <p style="text-align: right; padding-right: 50px;">Начато</p>

Кейинги варағи

_____

ходимларнинг

(таркибий бўлинманинг номи)

РЎЙХАТИ

Фамилияси, исми ва отаси исмининг бош харфлари	Касби, лавозими	Инструктаж ёзилган саҳифанинг рақами	Эслатма
1	2	3	4

Кейинги варағи

Фамилияси, исми, отасининг исми

Касби (лавозими)

Инструктажнинг тури, сабаби, ўтказилиш санаси	Инструктаж бериш мавзуси (инструктажни ўтказишдаги масалалар)	Инструктаждан ўтувчининг	Инструктажни ўтказувчининг	Инструктажни ўтказувчининг фамилияси, исми ва отаси исмининг бош ҳарфлари, лавозими
				Имзоси
1	2	3	4	5

Назорат саволлари

1. Хавфсизлик техникаси бўйича инструктажлар ўтишдан мақсад нима?
2. Инструктажлар қандай турларга бўлинади?
3. Кириш инструктажининг мазмуни нимадан иборат?
4. Иш жойидаги инструктаж ким томонидан ва қаерда ўтказилади?
5. Вақти-вақти билан ўтказиладиган инструктаж ўтказиш вақтини белгилашда қандай омиллар асос қилиб олинади?
6. Навбатдан ташқари инструктаж қандай ҳолатларда ўтказилади?
7. Мақсадли инструктаж қандай ҳолларда ўтказилади?
8. Барча турдаги инструктажлар учун нечта журнал юритилади?

Фойдаланилган адабиётлар ва ахборот ресурслари

1. Ўзбекистон Республикасининг “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги қонуни (янги таҳрири) 2016 йил 22 сентябрь, ЎРҚ-410-сон.
2. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси.
3. “Меҳнат муҳофазаси бўйича ўқишларни ташкил қилиш ва билимларни

синаш тўғрисида” намунавий Низом (рўйхат рақами 272, 1996 йил август).

14

4. Ғ.Ёрматов ва бошқалар Меҳнатни муҳофаза қилиш: Дарслик - Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2002 - 345 б.
5. Руководство по охране труда на предприятиях Юнусов Б.Х., Парсегова Л.Т. и др. - Издательство «Фарғона», 2004 – 332 с.
6. ГОСТ 12.0.004-90 Межгосударственный стандарт “Организация обучения безопасности труда”.

2-амалий машғулот: Меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномаларни ишлаб чиқиш тартиби.

Машғулотнинг мақсади. Меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномаларнинг вазифаси, таркиби ва мазмуни билан танишиш ҳамда уларни тузиш бўйича амалий кўникмалар ҳосил қилиш.

Ташкилот раҳбари ҳамма ишловчиларни меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномалар билан таъминлаши керак. Меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномаларни мазмуни, ишлаб чиқиш тартиби, келишуви, тасдиқлаш ва қайта кўриб чиқиш “Меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқномаларни ишлаб чиқиш тўғрисида”ги Низомига биноан бажарилади (рўйхат рақами 870, 2000 йил 7 январь).

Машғулот режаси

- I. Умумий қоидалар
- II. Йўриқномаларнинг тузилиши ва мазмуни
- III. Йўриқномаларни ишлаб чиқиш, келишиш ва тасдиқлаш тартиби
- IV. Йўриқномаларни расмийлаштириш тартиби
- V. Йўриқномаларни текшириш ва қайта кўриб чиқиш
- VI. Йўриқномаларни рўйхатдан ўтказиш, кўпайтириш ва ҳисобга олиш

Топширик. Ихтиёрий танланган касб ёки иш тури учун меҳнат муҳофазаси бўйича йўриқнома тузиш.

I. Умумий қоидалар

1. Меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича йўриқнома ходимлар учун норматив ҳужжат бўлиб ишлаб чиқариш биноларда, ташкилот ҳудудида, қурилиш майдончаларда ҳамда ишлар ва хизмат мажбуриятлари бажариладиган бошқа жойларда ходимлар учун хавфсизлик талабларини белгилайди.

2. Йўриқномалар намунавий (тармоқ) (кейинги ўринларда Намунавий йўриқномалар деб юритилади) ва ташкилот, участка ва муайян иш ўринлари ходимлари учун йўриқномалар (кейинги ўринларда Йўриқнома деб юритилади) бўлиши мумкин.

3. Йўриқномалар муайян касблар (электр пайвандчилар, дастгоҳчилар, чиланганлар, электрсозловчилар, фаррошлар, лаборантлар, сут соғувчилар ва бошқалар) ҳамда муайян иш турлари учун (баландликдаги ишлар, ўрнатиш, созла, таъмирлаш ишлари, синовлар ўтказиш ва бошқалар) ишлаб чиқиши мумкин.

Йўриқномалар портлатиш ишлари, юк кўтарувчи машина, қозонхоналар, босим остида ишлайдиган идишлар, электр қурилмалар ва ускуналарга хизмат кўрсатувчи ходимларга, шунингдек меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари тармоқлараро ва тармоқ норматив ҳужжатларда, Давлат назорати органлари томонидан тасдиқланган маҳсус қоидаларда, меъёр ва йўриқномаларда белгиланган бошқа ходимлар учун ҳам ишлаб чиқиши лозим.

4. Йўриқномаларга фақат ходимлар ўзи бажарадиган ишлар ҳамда меҳнат хавфсизлигига тегишли бўлган талаблар киритилиши лозим.

5. Намунавий йўриқномалар Ўзбекистон Республикасининг меҳнат, меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунчилиги, меҳнат хавфсизлиги стандартлари, тармоқлараро ва тармоқ меъёрлари ва қоидалари ва меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича бошқа норматив, норматив-техник ва ташкилий-услубий ҳужжатларига мос ҳолда ишлаб чиқилади. Уларда айрим корхоналарнинг маълум бир шароитлари ҳисобга олинмайди.

Намунавий йўриқномаларнинг амал қилиш муддати тегишли меҳнатни муҳофаза қилиш қоидаларнинг амал қилиш муддати ҳисобга олинган ҳолда белгиланади.

6. Ходимлар учун йўриқномалар мазкур низом, намунавий йўриқномалар, ушбу корхонада ишлатиладиган асбоб-ускуналарни ишлаб чиқарувчиларнинг фойдаланиш ва таъмирлаш ҳужжатларида кўрсатилган хавфсизлик талаблари, шунингдек муайян ишлаб чиқариш шароитларини ҳисобга олган ҳолда корхоналарнинг технологик ҳужжатлари асосида ишлаб чиқилади.

Намунавий йўриқномалар бўлмаганда ходимлар учун йўриқномалар юқорида кўрсатилган ҳужжатлар асосида мазкур корxonанинг ўзига ҳос шароитлари ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилади.

Йўриқномада юқорида кўрсатилган ҳужжатларнинг талабига зид бўлган қоидалар бўлмаслиги лозим.

7. Ходимлар учун йўриқномалар талаблари мажбурийдир. Мазкур талабларни бажармаслик ишлаб чиқариш интизомининг бузилиши деб ҳисобланади.

8. Ходимлар учун меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича йўриқномаларни ўрганиш корхона раҳбари (иш берувчи) томонидан таъминланади.

Ходимлар томонидан йўриқномаларнинг бажарилиши устидан доимий назорат иш берувчига, корхона, муассаса, ташкилот (кейинги ўринларда – ташкилот деб юритилади), унинг таркибий бўлинмалари, цех, участка раҳбарларига, усталар, меҳнатни муҳофаза қилиш хизматига (бўлим, бюро, инженер) ва бригадирларга юклатилади.

II. Йўриқномаларнинг тузилиши ва мазмуни

9. Ҳар бир йўриқноманинг номи ва рақами белгиланиши керак. Йўриқноманинг номида қайси касб ёки ишнинг тури учун у мўлжалланган.

Ходимлар учун йўриқномалар, масалан “Газпайвандчи учун меҳнатни муҳофаза қилиш йўриқномаси”, “Баландликда ишларни бажариш учун меҳнатни муҳофаза қилиш йўриқномаси” деб номланиши мумкин.

10. Йўриқноманинг матни ўз номига эга бўлган бобларга (бўлимларга) бўлиниши керак. Боблар (бўлимлар) бандлардан иборат бўлади. Зарур бўлган ҳолларда бандлар кичик бандларга бўлиниши мумкин.

11. Йўриқноманинг талаблари технологик жараённинг кетма-кетлигига мувофиқ ва ушбу иш бажариладиган шароитларни ҳисобга олган ҳолда баён этилиши керак.

12. Ходимлар учун йўриқнома қуйидаги бўлимлардан иборат бўлиши лозим:

умумий хавфсизлик талаблари;

иш бошлашдан олдин хавфсизлик талаблари;

иш вақтидаги хавфсизлик талаблари;

фавқулодда вазиятларда (авария ҳолатларда) хавфсизлик талаблари;

иш якунида хавфсизлик талаблари.

Изоҳ: Хурурият бўлган ҳолларда йўриқномаларга қўшимча бўлимлар киритилиши мумкин. Масалан, намунавий йўриқномаларда республиканинг меҳнат ва меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг тегишли қоидалари, қонун чиқарувчи органларнинг кўрсатмалари, мазкур намунавий йўриқнома асосида ишлаб чиқилладиган ходимлар учун йўриқномаларда хавфсизлик талабларини баён этишнинг услубий ҳусусиятларини ифода қилладиган “Кириш” бўлими кўзда тутилиши мумкин. Мазкур бўлимда йўриқномани ишлаб чиқишда ҳисобга олинладиган норматив ҳужжатларга ҳавовалар, ҳужжатлар рўйхати ва ўз кучини йўқотган ҳужжатлар рўйхати берилиши мумкин.

13. Йўриқноманинг “Умумий хавфсизлик талаблари” бўлимида қуйидагилар:

шахсларга касби бўйича ёки тегишли ишни бажаришга мустақил ишлаши учун руҳсат бериш шароитлари (ёши, жинси, соғлиғининг ҳолати, йўл-йўриқдан ўтиши ва бошқалар);

чекиш ва алкоголь ичимликларини ичишни тақиқлаш, ички меҳнат қоидаларига риоя қилиш зарурлиги тўғрисида огоҳлантириш;

ходимга таъсир этадиган хавфли ва зарарли ишлаб чиқариш омилларнинг таснифи;

меҳнат тартиби (режими), овқатланиш ва дам олиш учун танаффуслар, иш вақтнинг (сменанинг) чеклаш (зарур бўлганда) талаблари;

мазкур касб учун берилиши зарур бўлган давлат, тармоқ, республика стандартлари ёки улар учун техник шартлар белгиланган махсус кийим, махсус пойабзал ва шахсий ҳимоя воситалари;

ёнгин ва портлаш хавфсизлигини таъминловчи талаблар;

шикастланиш ҳодисалар ва ускуналар, мосламалар ва асбобларнинг носозлиги ҳақида иш берувчини огоҳлантириш тартиби;

зарур бўлган биринчи (тиббий ёрдамгача) ёрдамни кўрсатиш бўйича кўрсатмалар;

иш вақтида ходим ходим бўйиши ва риоя этиши зарур бўлган шахсий гигиена қоидалари;

йўриқномани бузганлиги учун ходимнинг жавобгарлиги.

14. “Иш бошлашдан олдин хавсизлик талаблари” бўлими қуйидагилардан:

иш жойини, шахсий ҳимоя воситаларни тайёрлаш тартиби;

ускуналар, мосламалар ва асбоблар, тўсиқлар, сигнализация, ҳимоялаш (блоклаш) ва бошқа қурилмаларни, ерга уланган ҳимоя симларини, шамоллатиш, маҳаллий ёритиш ва бошқаларни ишга яроқлилигини текшириш тартиби;

хом ашё (ярим маҳсулотларни) мавжудлиги ва ҳолатини текшириш тартиби;

узлуксиз шароитдани ишларда сменани қабул қилиш тартиби;

ишлаб чиқариш санитария талабларидан иборат бўлиши лозим.

15. “Иш вақтидаги хавсизлик талаблари” бўлими қуйидагилардан:

Ишларни хавфсиз бажариш услублари ва усуллари, технологик ускуналар, мосламалар ва асбоблардан фойдаланиш тартиби;

хом ашёлар (ярим маҳсулот, бошланғич материаллар, ярим тайёр материаллар), ёрдамчи материаллар ва тайёр маҳсулот билан хавсиз ишлашга қўйиладиган талаблар;

транспорт воситаларни, тара ва юк кўтарувчи механизмларни хавфсиз инлатиш қоидалари;

иш ўринларда хавфсизликни таъминлаш кўрсатмалари;

нормал технологик режимдан чиқиб кетиш (оғишнинг) асосий турларива уларни бартараф этиш услублари;

авария ҳолатларини олдини олишга қаратилган ҳаракатлар;

носозликларни хавфсиз бартараф этиш ва профилактика ишларни ўтказиш бўйича кўрсатмалар;

ходимларнинг ҳимоя воситалардан фойдаланишга бўлган талаблардан иборат бўлиши керак.

16. “Фавқулодда вазиятларда (авария ҳолатларда) хавфсизлик талаблари” бўлимига қуйидагилардан:

авариялар содир бўлганда ва бахтсиз ҳодисаларга олиб келадиган ҳолатлардаги ҳаракатлар;

шикастланиш, заҳарланиш ва тўсатдан касалликдан жабрланганларга биринчи ёрдам кўрсатиш бўйича ҳаракатлар бўйича талаблар киритилиши лозим.

17. “Иш якунида хавсизлик талаблари” бўлимига қуйидагилар:

ускуналарни, мосламаларни, машина, механизмларни ва аппаратураларни хавфсиз ўчириш, тўхтатиш, қисмларга ажратиш, тозалаш ва мойлаш тартиби, узлуксиз шароитда ишлаганда смена бўйича топшириш тартиби;

иш жойини топшириш тартиби;

ишлаб чиқариш чиқиндиларини тозалаш тартиби;

ишлаб чиқариш санитария ва шахсий гигиенана риоя қилиш талаблари;

иш вақтида аниқланган барча камчиликлар ва носозликлар ҳақида раҳбариятни огоҳлантириш тартиби;

химоя воситалардан давомиллий фойдаланиш бўйича кўрсатмалар (сақлаш, тозалаш, тиклаш, утилизация қилиш).

III. Йўриқномаларни ишлаб чиқиш, келишиш ва тасдиқлаш тартиби

18. Касблар ва ишларнинг айрим турлари бўйича ходимлар учун йўриқномалар бош технолог, бош механик, бош энергетик, бош металлург, меҳнат ҳақи ва меҳнатни ташкил қилиш хизмати ҳамда бошқа бўлинмалар бошлиқлари иштирокида меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати (меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати бўлмаган тақдирда, “Меҳнатни муҳофазақилиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ ушбу вазифалар юклатилган корхона раҳбари) томонидан тузилган рўйхатга мувофиқ ишлаб чиқилади.

Рўйхат корхонада Хизматчиларнинг асосий лавозимлари ва ишчилар касблари Классификатори ва Ишлар ва ишчи касбларнинг ягона тариф-малака таснифига мувофиқ тасдиқланган штатлар жадвалига мувофиқ ишлаб чиқилади.

Рўйхат бош инженер томонидан тасдиқланади ва корхонанинг барча тузулмавий бўлинмаларга (хизматларга) юборилади.

19. Ходимлар учун янги йўриқномалар корхона раҳбарининг буйруғи ва фармойишига мувофиқ ишлаб чиқилади.

20. Йўриқномалар ходимлар учун цех, участкалар, бўлимлар, лабораториялар ва корхонанинг бошқа тегишли бўлинмалари бошлиқлари бошлиқлари томонидан ишлаб чиқилади.

Барча ходимларни йўриқномалар билан таъминлаш бўйича бўлинма раҳбарлари жавобгардир.

21. Корхонада ходимлар учун йўриқномаларни ишлаб чиқилишини бошқариш бош инженер ёки унинг ўринбосарига (қишлоқ хўжалиги тармоғининг бош мутахассисларига) юклатилади.

22. Зарур ҳолларда корхона раҳбарияти маълум бир бўлинма ходимларига йўриқномаларни ишлаб чиқиш учун бошқа ташкилотлар ёки бўлинмалар мутахассисларини жалб қилиши мумкин.

23. Иш берувчи (корхона раҳбарияти) ходимларнинг йўриқномаларини ўз вақтида текшириш, қайта кўриб чиқиш ва ишлаб чиқилиши устидан доимий назоратни амалга ошириши лозим, ишлаб чиқарувчиларга услубий ёрдам кўрсатиши, уларга керакли бўлган меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича намунавий йўриқномаларни, Меҳнат хавфсизлиги стандартлар тизимининг стандартларини, шунингдек бошқа норматив ва норматив-техник ҳужжатларни олишга ёрдам бериши керак.

24. Намунавий йўриқномалар вазирликлар, идоралар, корпорациялар, концернлар, уюшмалар, бирлашмаларнинг тузулмавий ташкилотлари учун меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати томонидан ишлаб чиқилади ва ташкилот ходимлари учун йўриқномаларни ишлаб чиқиш учун йўналтирилади.

Намунавий низомларни ходимлар учун йўриқнома сифатида фойдаланишда уларни расмийлаштириш, келишиш ва тасдиқлаш зарур, мазкур низомнинг 31 ва 32-бандларида белгиланган тартибда, зарур ҳолларда корхонанинг маълум бир шароитлари бўйича намунавий йўриқномалар тасдиқланганидаг кейин амалиётга тадбиқ қилинган норматив ҳужжатларнинг талаблари ҳисобга олинган ҳолда қўшимчалар киритилиши мумкин.

25. Ходимларга йўриқномаларни ишлаб чиқиш учун қуйидаги зарур бўлган тайёргарлик ишларни амалга ошириш лозим:

технологик жараёни ўрганиш, унинг нормал фаолияти ҳамда оптимал режимдан оғиши давомида юзага келиши мумкин бўлган хавфли ва зарарли ишлаб чиқариш омилларини аниқлаш ва улардан ҳимоя воситалар ва тадбирларни белгилаш;

ишлатиладиган ускуна, мослама ва асбобларнинг хавфсизлик талабларига мослигини белгилаш;

йўриқномаларни ишлаб чиқишда ишлатиладиган материалларни танлаб олиш (5-бандда келтирилган ҳужжатлар, шунингдек тегишли техник адабиётлар, ўқув қўлланмалар ва бошқалар);

тегишли ишларни бажаришда фойдаланиладиган ҳимоя воситаларнинг конструктив хусусиятлари ва самарадорлигини ўрганиш;

тармоқ корхоналарида авария ҳолатларини ва бахтсиз ҳодисалар тўғрисида вазирлик (идораларнинг) буйруқлари, фармойишлари ва маълумот хатларини ўрганиш;

корхонада мазкур касб (иш тури) бўйича авария ҳолатларини, ишлаб чиқаришда жароҳтланиш ва касб касалликлари ҳолатларини таҳлил қилиш;

йўриқномага киритилиши лозим бўлган ишнинг хавфсиз усуллари ва услубларини белгилаш, уларнинг кетма-кетлигини, шунингдек техник ва ташкилий талабларни белгилаш лозим.

26. Йўриқномаларга киритиладиган норматив ҳужжатларнинг талаблари айнан маълум бир иш ўрнига ва ходимнинг амалдаги меҳнат шароитларига тегишли бўлиши лозим.

Аниқлаштириш талаб этилмайдиган норматив ҳужжатларнинг талаблари йўриқномадан ўзгартирилмаган ҳолда киритилади.

27. Фойдаланишга топширилаётган янги ишлаб чиқаришларда ходимлар учун вақтинчалик йўриқномалар ишлаб чиқилиши мумкин. Вақтинчалик йўриқномалар технологик жараёнларни (ишларни) ва ишлатилаётган ускуналарнинг хавфсиз ишлатилишини таъминлаши лозим. Ходимлар учун вақтинчалик йўриқномалар ишлаб чиқилишига ҳам доимий йўриқномаларга бўлган талаблар белгиланади. Кўрсатилган ишлаб чиқаришларни фойдаланишга қабул қилиш кунига қадар вақтинчалик йўриқномалар ҳам касблар бўйича ҳам ишлар тури бўйича ишлаб чиқилиши лозим.

28. Ходимлар учун йўриқномаларнинг лойиҳаси меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати, касаба уюшмаси, ёнғинга қарши курашиш бўлими, корxonанинг тиббий хизматига кўриб чиқиш учун йўлланилади.

29. Лойиҳани кўриб чиқиш жараёнида олинган таклиф ва мулоҳазалар умумлаштирилади ва ходимлар учун йўриқноманинг якуний лойиҳаси ишлаб чиқилади.

30. Ходимлар учун йўриқномаларнинг якуний лойиҳаси масъул ишлаб чиқарувчи ёки корхона раҳбарининг фармойишига мувофиқ йўриқномаларни

ишлаб чиқиш учун жавобгар бўлган бўлим бошлиғи томонидан имзоланиши керак.

31. Йўриқномаларнинг якуний лойиҳасини тасдиқлашдан аввал меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати, хизмат бўлмаган тақдирда меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати функцияларини бажариш вазифаси юклатилган раҳбарга ҳамда зарур бўлган ҳолларда тегишли хизматлар, ташкилотлар ва мансабдор шахслари билан келишиш лозим.

32. Йўриқномаларнинг якуний лойиҳаси бўйича келишув жараёни тугаганидан сўнг уч нусхада, улардан бири биринчи нусхаси бўлган ҳолда тасдиқланади.

33. Ходимлар учун йўриқнома корхона раҳбари (иш берувчи) ёки бош муҳандис томонидан тасдиқланади.

Намунавий йўриқнома меҳнатни муҳофаза қилиш хизматининг раҳбари ёки

Типовая инструкция утверждается руководителем службы охраны труда или ответственным за вопросы охраны труда заместителем руководителя министерства, ведомства, корпорации, концерна, ассоциации, объединения после согласования с соответствующими профсоюзами.

34. Ходимлар учун йўриқнома тасдиқланган кундан бошлаб амалга тадбиқ қилинади.

Тегишли технологик жараённи амалга тадбиқ қилиш (ишлаб чиқариш бошланиши) ёки янги ускуналарни ишга туширишдан аввал ходимларни тегишли тайёргарликдан ўтгазилганидан сўнг йўриқнома амалга тадбиқ қилиниши керак.

IV. Йўриқномаларни расмийлаштириш тартиби

35. Йўриқнома матни қисқа, аниқ ва ҳар хил талқинларга йўл қўймаслиги керак.

36. Ходимлар учун йўриқномаларда бирон бир норматив ҳужжатларга ҳаволалар бўлмаслиги лозим, ушбу корхонада ишлайдиган ходимлар учун бошқа йўриқномаларга ҳаволалар бундан мустасно.

Кўрсатилган норматив ҳужжатларнинг талаблари ходимлар учун йўриқномаларни ишлаб чиқарувчилар томонидан ҳисобга олиниши керак.

Зарур бўлганда, ушбу ҳужжатларнинг талаблари ходимлар учун йўриқномаларда матн ёки изоҳда кўрсатилиши лозим.

37. Йўриқномаларда келтирилган тушунчалар қабул қилинган республиканинг меҳнат ва меҳнатни муҳофаза қилиш қонунчилиги, “Меҳнат хавфсизлиги стандартлар тизими. Терминлар ва тушунчалар” ва бошқа Меҳнат хавфсизлиги стандартлар тизими стандартларига мос бўлиши лозим.

Кўрсатилган ҳужжатларда белгиланмаган тушунчаларни қўллашда йўриқномаларнинг матнида уларнинг таърифлари ва тушунтиришлари берилиши лозим.

38. Йўриқномаларда сўзлашув иборалари, шунингдек техницизм ва профессионализмлар қўлланмаслиги лозим.

39. Йўриқномаларнинг матнида талабларни тақиқловчи шаклида баён этишдан қочиш лозим, керак бўлганда нима сабабдан тақиқланганлиги ҳақида тушунтиришлар берилиши лозим.

40. Йўриқномаларда белгиланган талаблар ходимлар томонидан барчаси бир хир бажарилиши кераклиги сабали, йўриқномаларда талабларнинг алоҳида маъносини таъкидлайдиган сўзлар ишлатилмаслиги лозим (масалан, “қатъий”, “айнан”, “мажбурий”, “сўзсиз” ва бошқалар).

41. Кўргазмали бўлиши учун алоҳида талабларнинг маъноси расм, фотосуратлар, диаграммалар ёки чизмалар билан кўрстилиши мумкин.

42. Йўриқномаларнинг матнида сўзлар ҳарифли қисқартиришлар (аббревиатура) билан алмаштирилиши мумкин, қисқартиришлар матнда биринчи мартда ишлатилганда тўлиқ тушунтиришлар берилган шарти билан.

43. Агар ишнинг хавфсиз бажарилиши маълум бир меъёрлар билан белгиланган бўлса, унла улар йўриқномада кўрсатилиши керак (бўшлиқлар ҳажми, масофа ва бошқалар).

44. Йўриқномаларнинг ҳар бир бандида битта тугалланган норматив кўрсатма бўлиши керак.

45. Йўриқномалар ҳажми ва мазмунига қараб алоҳида бўлимлар ва кичик бандлардан иборат бўлиши мумкин:

бўлимлар рим рақамлари билан рақамланган бўлиши керак, барча бўлинмаларнинг кичик бандлари сонли рақамланиши араб рақамлари билан амалга оширилади;

матнга иловалар сонли рақамланиши доимий равишда номи билан белгиланади (1-сонли илова, 2-сонли илова ва бошқалар);

жадваллар ҳам сонли рақамланиши доимий равишда номи билан белгиланиши лозим (Жадвал 1, Жадвал 2 ва бошқалар).

46. Йўриқномаларнинг сарлавҳа саҳифаси (титул варағи), биринчи ва охири саҳифалари мазкур низомнинг 1, 2 ва 3-иловаларга мувофиқ расмийлаштирилиши лозим.

V. Йўриқномаларни текшириш ва қайта кўриб чиқиш

47. Меҳнат муҳофаза қилиш соҳасида замонавий талабларга мос бўлишини таъминлаш учун йўриқномалар вақти-вақти билан текширилиши керак. Бунда йўриқномаларни қайта кўриб чиқилиши ва уларга ўзгартиришлар киритилиши зарурлиги аниқланади.

48. Ходимлар учун йўриқномаларни текшириш ва қайта кўриб чиқишни ишлаб чиқувчи бўлинма томонидан амалга оширилади.

Йўриқномаларни ўз вақтида текширилиши ва қайта кўриб чиқилиши учун ушбу ташкилотлар раҳбарлари ва ишлаб чиқарувчи бўлинмалар жавобгардир.

49. Ходимлар учун йўриқномаларни текшириш ишлари меҳнат муҳофаза қилиш бўйича тармоқлараро ва тармоқ норматив ва норматив-техник ҳужжатларда белгиланган муддатларда, аммо 5 йилда бир мартадан кам бўлган ҳолда, хавфлилиги юқори бўлган касбларда ёки ишларни бажараётган ходимлар учун йўриқномалар 3 йилда бир мартадан кам бўлмаган ҳолда амалга оширилиши лозим.

Агар кўрсатилган муддатларда корхонада ишлаётган ходимларнинг меҳнат шароитлари ўзгармаган бўлса, касаба уюшмаси қўмитаси ёки меҳнат муҳофаза қилиш бўйича вакил билан келишилган ҳолда ва корхона бўйича қабул

қилинган буйруққа (фармойиши билан) мувофиқ ходимлар учун йўриқномалар амал қилиш муддати кейинги давр учун узайтирилади, у ҳақида йўриқноманинг биринчи варағига тегишли ёзув киритилади (“қайта кўриб чиқилди” деб штамп, йўриқномани қайта кўриб чиқиш учун масъул ходимнинг имзоси ва сана қўйилади).

Агар белгиланган муддатларда вазирликлар, идоралар, корпорациялар, концерн, уюшма ва бирлашмалар корхоналарида ходимларнинг иш ўринларида меҳнат шароитлари ўзгармаган бўлса, тегишли касаба уюшмалари билан келишилган ҳолда буйруқ (кўрсатма) билан намунавий йўриқномаларнинг амал қилиш муддати намунавий йўриқноманинг аслисининг сарлавҳа саҳифасида тегишли ёзув қиритган ҳолда узайтирилади.

50. Намунавий йўриқномалар белгиланган муддат тугагунга қадар қайта кўриб чиқилиши лозим:

республиканинг меҳнат ва меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунчилиги қайта кўриб чиқилганда, меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича янги амалга киритилганда ёки меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича амалдаги тармоқлараро норматив ва норматив-техник ҳужжатлар қайта кўриб чиқилганда;

ваколатли органлар, юқори турувчи ташкилотлар, касаба уюшмалари ташкилотлари ва давлат назорати органларининг кўрсатмаларига мувофиқ;

янги техника ва технологиялар жорий қилинганда.

51. Ходимлар учун йўриқномалар қуйидаги ҳолларда муддати тугагунга қадар қайта кўриб чиқилиши лозим:

мазкур низомнинг 50-бандида келтирилган талабларга мувофиқ;

намунавий йўриқномалар қайта кўриб чиқилганда;

авария ёки ходимлар шикастланиш ҳалатлари юзага келиши сабабли йўриқномаларни қайта кўриб чиқиш зарурияти пайдо бўлганда;

технологик жараён ёки меҳнат шароитлари ўзгарганда, шунингдек янги турдаги ускуналар, материаллар, аппаратура, мосламалар ва асбоблардан фойдаланганда.

Иккинчи ҳолатда йўриқномаларни қайта кўриб чиқилиши ўзгаришлар киритилишидан олдин амалга оширилиши керак.

52. Қайта кўриб чиқилган йўриқномаларни имзоларни расмийлаштириш, келишиш ва тасдиқлаш тартиби, янги ишлаб чиқилган йўриқномаларнинг тартиби ва ушбу Низомнинг IV-бўлимда назарда тутилган талабларга мувофиқ амалга оширилиши лозим.

VI. Йўриқномаларни рўйхатдан ўтказиш, кўпайтириш ва ҳисобга олиш

53. Тасдиқланган йўриқномалар корхонанинг меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати томонидан Йўриқномаларни рўйхатга олиш журналида (4-илова), мазкур Низом ва юқори турувчи ташкилот томонидан белгиланган тартибга мувофиқ қайд этилади. Ушбу тартиб бўлмаган тақдирда, у иш берувчи (корхона раҳбари) томонидан белгиланади.

54. Намунавий йўриқномаларни рўйхатдан ўтказиш ва ҳисобга олиш ходимлар учун йўриқномалар билан бир ҳил (4 ва 5-иловалар) тартибда амалга оширилади, уларни сақлаш тартиби иш берувчи томонидан белгиланади.

55. Рўйхатга олинган йўриқномалар керакли миқдордаги нусхаларда кўпайтирилади (нашр этилади). Намунавий йўриқномаларни кўпайтириш (нашр этиш) вазирлик (идора) томонидан, ходимлар учун йўриқномалар эса – иш берувчи (корхона маъмурияти) томонидан кўпайтирилади (нашр этилади).

56. Йўриқномаларни кўпайтириш (нашр этиш) асл нусхасига мослиги таъминланган ҳолда ҳар қандай усулда амалга оширилиши мумкин.

57. Намунавий йўриқномалар алоҳида тўпламлар ёки китоб шаклида кўпайтирилиши (нашр этилиши) мумкин.

Ходимлар учун – қўлларга тарқатиш учун китоб, тўпламлар ёки бир тарафли варақлар (иш ўринларда ёки ишлаб чиқариш участкаларда осиб қўйиш учун) шаклида кўпайтирилиши (нашр этилиши) мумкин.

58. Йўриқномалар билан ходимлар, манфаатдор бўлинмалар (хизматлар) бошлиқлари ва корхонанинг касаба уюшмаси кўмитаси таъминланиши лозим.

Йўриқномаларнинг жойлашуви улар билан танишишнинг соддалиги ва қулайлигини таъминлаш зурурлигини ҳисобга олган ҳолда бўлинма (хизмат) раҳбари томонидан белгиланади:

ходимлар учун йўриқномаларни корхонанинг бўлинма (хизматлар) раҳбарларига меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати томонидан Йўриқномаларни тарқатиш журнаliga (5-сонли илова) қайд этилгандан кейин тарқатилади;

корхонанинг бўлинмалар (хизматлар) раҳбарларида бўлинмада (хизматда) барча касблар ва ишлар бўйича амалдаги йўриқномаларнинг бир тўплами, шунингдек корхонанинг бош инженери томонидан тасдиқланган йўриқномаларнинг рўйхати доимий равишда сақланиши лозим;

ҳар бир участка бошлиғида (устада, прорабда ва бошқалар) ушбу участкада банд бўлган барча касблар ва ишлар тури бўйича амалдаги йўриқномаларнинг бир тўплами бўлиши керак;

ходимлар учун йўриқномалар ўрганиш учун биринчи йўл-йўриқдан ўтиш вақтида йўл-йўриқдан ўтиш шахсий карточкасига имзо қўйилган ҳолда уларнинг қўлларига берилиши мумкин ёки иш ўринларда ёхуд участкаларда осиб қўйилиши керак, ёки ходим учун қулай бўлган маълум бир жойда сақланиши лозим.

3 - амалий машғулот: Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва ҳисобга олиш тартиби.

Машғулотнинг мақсади. Ишлаб чиқаришда содир бўлган бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва ҳисобга олиш тартибларини ўрганиш, Н-1 шаклдаги далолатномани тўлдириш бўйича амалий кўникма ҳосил қилиш.

Машғулот режаси:

1. Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни текшириш ва ҳисобга олиш тартиблари.
2. Н-1 шаклдаги далолатномани тўлдириш тартиби.
3. Бахтсиз ҳодисаларни махсус текшириш.

Топширик. Ихтиёрий танланган касб ва жароҳатланиш тури учун Н-1 шаклдаги далолатномани тўлдириш.

Назарий қисм

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар ва ходимлар саломатлигининг бошқа хил зарарланишларини текшириш ва ҳисобга олиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1997-йил 6-июндаги 286-сонли қарори билан тасдиқланган “Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш” тўғрисидаги низоми асосида олиб борилади.

1. Ушбу Низом Ўзбекистон Республикаси ҳудудида мулкчиликнинг барча шаклларидаги корхоналар, муассасалар, ташкилотларда, шунингдек, меҳнат шартномаси бўйича ишлаётган айрим фуқароларда меҳнат фаолияти билан боғлиқ ҳолда юз берган ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигининг бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олишнинг ягона тартибини белгилайди.

Мазкур Низом:

ишлаб чиқаришда ишлаётган даврида суд ҳукми бўйича жазони ўтаётган фуқароларга;

иш берувчиларга;

пудрат ва топшириқларга кўра фуқаролик-ҳуқуқий контрактлар бўйича ишларни бажараётган шахсларга;

табiiй ва техноген тусдаги фавқулодда вазиятларни бартараф этишда қатнашаётган фуқароларга;

агар махсус давлатлараро битимда ўзгача ҳол кўрсатилмаган бўлса, ёлганиб ишлаётган чет эл фуқароларига;

қурилиш, қишлоқ хўжалиги ва ҳарбий хизматни ўташ билан боғлиқ бўлмаган ўзга ишларни бажариш учун корхонага юборилган ҳарбий хизматчиларга, шу жумладан, муқобил хизматни ўтаётган ҳарбий хизматчиларга;

корхонада ишлаб чиқариш амалиётини ўтаётган талабалар ва ўқувчиларга ҳам татбиқ этилади.

2. Корхона ҳудудида ва унинг ташқарисида меҳнат вазифаларини бажараётганда (шунингдек хизмат сафарларида) юз берган жароҳатланиш,

заҳарланиш, иссиқлик таъсири, портлаш, фалокатлар, иморатлар, иншоотлар ва конструкциялар бузилиши, куйиш, музлаш, қизиш, электр токи ва яшин уриши, ҳайвонлар, ҳашаротлар ва судралиб юрувчилар томонидан, террористик ҳаракатлар натижасида шикастланишлар, шунингдек табиий офатлар (зилзилалар, ўпирилишлар, сув тошқинлари, тўфонлар ва бошқалар) туфайли саломатликнинг бошқа хил шикастланишлари;

ўз функционал вазифаларини бажариш юзасидан, шунингдек аварияларнинг, одамлар ҳалок бўлишининг олдини олиш ва корхонанинг мулкини сақлаш мақсадида, иш берувчи топшириқ бермаган бўлса ҳам, корхона манфаатларини кўзлаб қандайдир хатти-ҳаракатларни амалга ошираётгандаги;

ходим хизмат сафарида бўлган ёки ўз функционал вазифаларини бажариш вақтида — йўл-транспорт ҳодисасидаги, темир йўл, ҳаво йўлларидаги, денгиз ва дарё транспортидаги, электр транспортидаги ҳодиса натижасидаги;

иш берувчи томонидан буйруқ билан махсус ажратилган уйдан ишга ва/ёки ишдан уйга ходимларни ташиш учун мўлжалланган транспортда, шунингдек ушбу мақсадлар учун шартнома (буюртма)га мувофиқ ўзга ташкилот транспортида ишга кетаётган ёки ишдан қайтаётгандаги;

иш вақтида шахсий транспортда, уни хизматга оид сафарлар учун ишлатишга рухсат берилганлик ҳақида иш берувчининг ёзма буйруғи мавжуд бўлгандаги;

иш берувчининг топшириғини бажариш учун транспортда ёки пиёда ҳаракатланаётганда, шунингдек меҳнат фаолияти хизмат кўрсатиш объектлари орасида юриш билан боғлиқ ходимлар билан иш вақтида транспортда ёки пиёда кетаётгандаги;

тадбирларнинг ўтказилиши ёки ишлар бажарилиши жойидан қатъи назар, шанбалик (якшанбалик), фуқаро мудофааси бўйича ўқув машғулотлари, кўнгилли ёнғин муҳофазаси мусобақалари ўтказилаётгандаги, қишлоқ хўжалиги ишларига жалб этилгандаги, иш берувчининг ёзма фармойиши бўйича корхона томонидан оталиқ ёрдами кўрсатилаётгандаги;

ички ишлар органларининг маълумотлари асосида — иш вақтида меҳнат вазифаларини бажараётганда бошқа шахс томонидан тан жароҳати етказилгандаги;

сменали дам олишда бўлган ходим билан транспорт воситасидаги вахта шахарчаси ҳудудидаги ёки ижарага олинган хонадаги (кузатиб борувчи, рефрижератор бригадаси ходими, сменали ҳайдовчи, денгиз ва дарё кемалари ходимлари, шунингдек, вахта-экспедиция усулида ишлаётганлар ва бошқалар) бахтсиз ҳодисалар текширилади ва ҳисобга олинади.

3. Табиий ўлим, ўзини ўзи ўлдириш, жабрланувчининг ўз саломатлигига қасддан шикаст етказиши, шунингдек, жабрланувчининг жиноят содир қилиш чоғида шикастланиши ҳолатлари (суд-тиббий экспертиза хулосаси ёки тергов органларининг маълумотларига кўра) текширилмайди ва ҳисобга олинмайди.

4. Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса натижасида ходимнинг меҳнат қобилияти камида бир кунга йўқотилса ёки тиббий хулосага мувофиқ енгилроқ бошқа ишга ўтиши зарур бўлса, Н-1 шаклидаги далолатнома билан расмийлаштирилади ([1-илова](#)).

Иш берувчи текшириш тугаганидан сўнг 3 суткадан кечиктирмай жабрланувчига ёки унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи шахсга давлат тилида ёки бошқа мақбул тилда расмийлаштирилган бахтсиз ҳодиса тўғрисидаги Н-1 шаклидаги далолатномани бериши керак.

5. Иш берувчи ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни тўғри ва ўз вақтида текшириш ҳамда ҳисобга олиш, Н-1 шаклидаги далолатномани тузиш, бахтсиз ҳодиса сабабларини бартараф этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун жавобгардир.

6. Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни тўғри ва ўз вақтида текшириш ва ҳисобга олишни, шунингдек, бахтсиз ҳодиса келиб чиқиши сабабларини бартараф этишга оид чора-тадбирларнинг бажарилишини корхонанинг юқори турувчи хўжалик органи, касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи, давлат меҳнат техника назоратчиси, Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконтехназорат» давлат инспекцияси ва

«Ўзэнергоназорат» агентликлари органлари назоратдаги тегишли объектларда назорат қилади.

7. Иш берувчи Н-1 шаклидаги далолатномани тузишдан бош тортса, жабрланувчи ёки унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи шахс Н-1 шаклидаги далолатнома мазмунидан норози бўлса, жабрланувчи ёки унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи шахс корхона касаба уюшмаси қўмитасига ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органига мурожаат қилади.

Касаба уюшмаси қўмитаси ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органи 10 кун муддат ичида бахтсиз ҳодисанинг келиб чиқиши сабабларини ўрганиб чиқади, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрлари, меҳнат хавфсизлиги андозалари бузилишини аниқлайди, зарур деб ҳисобласа, иш берувчидан Н-1 шаклидаги далолатномани тузишни ёки қайта тузишни талаб қилади. Иш берувчи бу талабларни бажармаса, корхона касаба уюшмаси қўмитаси ёки бошқа вакиллик органи, шунингдек жабрланувчи ёки бошқа манфаатдор шахс давлат меҳнат техника назоратчисига мурожаат қилади.

8. Н-1 шаклидаги далолатнома тузилмаганлиги ёки нотўғри тузилганлиги аниқланган ҳолларда давлат меҳнат техника назоратчиси иш берувчидан Н-1 шаклидаги далолатномани тузишни ёки бошқатдан тузишни талаб қилиш ҳуқуқига эгадир. Иш берувчи давлат меҳнат техника назоратчиси хулосасини бажаришга мажбурдир.

9. Иш берувчи билан давлат меҳнат техника назоратчиси ўртасидаги англашилмовчиликни бош давлат меҳнат техника назоратчиси ҳал қилади.

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисани ва ходимлар саломатлигининг бошқа хил зарарланишларини текшириш ва ҳисобга олиш тартиби.

1. Ишлаб чиқаришдаги ҳар бир бахтсиз ҳодиса ҳақида жабрланувчи ёки гувоҳ дарҳол бўлинма (цех) раҳбарига хабар бериши керак, у эса:

жабрланувчига зудлик билан биринчи ёрдам кўрсатиши ва уни тиббий-санитария қисмига ёки бошқа даволаш муассасасига етказишни ташкил этиши;

текшириш комиссияси иш бошланишига қадар иш жойидаги вазиятни ва жиҳозлар ҳолатини ҳодиса юз берган дақиқада қандай бўлса, шундайлигича

(агар бу атрофдаги ходимлар ҳаёти, саломатлигига таҳлика солмаётган бўлса ва ҳалокатга олиб келмаса) сақлаб қолиши;

дарҳол ҳодиса тўғрисида иш берувчига ва касаба уюшмасига ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органига хабар қилиш.

2. Корхона тиббий-санитария қисми (шифоҳона, поликлиника) бир сутка ичида ёрдам сўраб мурожаат қилган ходимлар, шу жумладан, хизмат сафардаги ва корхона ишлаб чиқариш объектларида иш бажараётган хорижий ташкилот ходимлари билан юз берган ҳар бир бахтсиз ҳодиса ҳақида иш берувчига ва касаба уюшмасига ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органига хабар беради.

3. Иш берувчининг буйруғига кўра иш берувчи ва касаба уюшмаси кўмитаси вакиллари ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи таркибида комиссия тузилади.

Ишлаб чиқаришдаги меҳнат хавфсизлигига бевосита жавоб берувчи раҳбар бахтсиз ҳодисани текширишда иштирок этмайди.

Комиссия:

уч сутка ичида бахтсиз ҳодисани текшириб чиқиши, гувоҳлар ва меҳнат муҳофазаси қоидалари, меҳнат хавфсизлиги андозаларини бузишга йўл қўйган шахсларни аниқлаб сўроқ қилиши, имкони бўлса, жабрланувчидан тушунтириш хати олиши;

бахтсиз ҳодиса сабабларини йўқотиш чора-тадбирлари кўрсатилган Н-1 шаклидаги далолатномани уч нусхада тузиши ва имзо чекиб, уларни тасдиқлаш учун иш берувчига бериши керак.

4. Иш берувчи ишлаб чиқаришда бахтсиз ҳодисани келтириб чиқарган сабабларни бартараф этиш чораларини кўради ва текшириш тамом бўлгандан сўнг уч сутка давомида тасдиқланган Н-1 шаклидаги далолатномаларни:

жабрланувчига ёки унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи шахсга, текшириш материаллари билан бирга корхона меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати раҳбари (муҳандиси, мутахассиси)га, давлат меҳнат техника назоратчисига юборади.

Н-1 шаклидаги далолатнома билан расмийлаштирилган бахтсиз ҳодисалар корхона томонидан ҳисобга олинади ва дафтарда қайд қилинади ([2-илова](#)).

Иш берувчи Н-1 шаклидаги далолатнома нусхаларини, касаба уюшмаси қўмитасига ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органларига, Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконтехназорат» давлат инспекцияси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органи вакилига, агар бахтсиз ҳодиса назоратдаги тегишли корхоналар (объектлар)да юз берган бўлса, юқори турувчи хўжалик органига, тегишли вазирлик (хўжалик бошқаруви органлари)га ҳам уларнинг талабларига мувофиқ юбориши шарт.

Мазкур бўлимнинг [7](#), [10](#), [11](#), [12](#) ва [13-бандларида](#) кўрсатилган ҳолларда Н-1 шаклидаги далолатнома тўрт нусхада тузилади ва тасдиқланади. Меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати раҳбари (муҳандиси, мутахассиси)га текшириш материаллари билан юборилган Н-1 шаклидаги далолатнома 45 йил давомида сақланиши лозим. Бошқа жойларга юборилган Н-1 шаклидаги далолатномалар ва унинг нусхалари эҳтиёж йўқолгунча сақланади.

5. Агар корхона қайта ташкил этилса Н-1 шаклидаги далолатнома ҳуқуқий ворисга корхонанинг бошқа қимматли қоғозларини топшириш тартибида берилади. Агар корхона тугатилса Н-1 шаклидаги далолатнома корхонанинг юқори турувчи хўжалик органига берилади. Агар корхонада юқори турувчи хўжалик органи бўлмаса, унда Н-1 шаклидаги далолатнома, туман (шаҳар) Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси бўлимига берилади.

6. Жабрланувчи ёки гувоҳлар иш вақти давомида иш берувчига хабар бермаганлиги ёки иш қобилияти дарҳол йўқолмаганлиги тўғрисидаги бахтсиз ҳодисалар жабрланувчининг ёки унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи шахснинг аризасига, шунингдек, (бош) давлат меҳнат техника назоратчисининг талабига биноан ариза берилган ёки кўрсатма олинган кундан бошлаб бир ой муддат ичида текширилади. Н-1 шаклидаги далолатномани тузиш масаласи бахтсиз ҳодиса тўғрисидаги ариза ҳар томонлама, барча шарт-шароитлар, гувоҳларнинг

кўрсатмалари ва бошқа далиллар ҳисобга олинган ҳолда текширилганидан сўнг ҳал этилади.

7. Бошқа ташкилот томонидан ўша ташкилот топшириғини бажариш учун ёки хизмат вазифасини адо этиш учун мазкур корхонага жўнатилган ходим билан юз берган бахтсиз ҳодиса шу бахтсиз ҳодиса юз берган корхона иш берувчиси томонидан тузилган комиссия томонидан жабрланувчи ишлайдиган ташкилот вакили иштирокида текширилади.

Н-1 шаклидаги далолатноманинг 3-бандида ходимни йўллаган ташкилот номи кўрсатилади. Бахтсиз ҳодиса жабрланувчи қайси ташкилот ходими бўлса ўша ташкилот томонидан ҳисобга олинади.

Бахтсиз ҳодиса юз берган корхона Н-1 шаклидаги далолатноманинг бир нусхасини бахтсиз ҳодиса сабабларини бартараф этиш учун ўзида олиб қолади, қолган 3 та тасдиқланган нусхасини жабрланувчи ходими бўлган ташкилотга, ҳисобга олиш, сақлаш ва [4-бандда](#) кўрсатиб ўтилган манзилларга жўнатиш учун юборади.

8. Иш берувчининг ёзма фармойиши билан вақтинча бошқа ташкилотга ишга ўтказилган ёхуд ўриндошлик бўйича ишлаётган ходим билан бахтсиз ҳодиса юз берса бахтсиз ҳодиса содир бўлган ташкилот томонидан текширилади ва ҳисобга олинади.

9. Бошқа корхонанинг ажратилган участкасида иш олиб бораётган корхона ходими билан бахтсиз ҳодиса юз берса, у иш олиб бораётган корхона томонидан текширилади ва ҳисобга олинади.

10. Ҳарбий қисм билан корхона ўртасидаги шартнома, битим бўйича халқ хўжалиги объектларига ишга жалб қилинган ва унинг маъмурий-техник ходими бошчилигида иш олиб бораётган ҳарбий қурилиш отряди (қисми) шахсий состави билан юз берган бахтсиз ҳодиса иш берувчи томонидан ҳарбий қурилиш отряди (қисми) кўмондонлиги иштирокида текширилади. Бахтсиз ҳодиса корхона томонидан ҳисобга олинади.

Ҳарбийлаштирилган кон ва газ қутқарувчилари қисмлари шахсий состави билан юз берган бахтсиз ҳодиса иш берувчи томонидан Ўзбекистон

Республикаси «Саноатгеоконтехназорат» давлат инспекцияси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органи вакили иштирокида текширилади.

11. Корхонадаги меҳнатга жалб қилиниб, ишни унинг маъмурий-техник ходими бошчилигида бажараётган ахлоқ тузатиш-меҳнат муассаси (АТММ)да, даволаш-меҳнат ва тарбия-меҳнат профилакториялари (ДМП ва ТМП)да сақланаётган шахслар билан бахтсиз ҳодиса юз берса, у АТММ, ДМП ва ТМП вакили иштирокида иш берувчи томонидан текширилади. Бахтсиз ҳодиса корхона томонидан ҳисобга олинади.

АТММ, ДМП ва ТМПларда хўжалик ишларини бажараётган шахс билан, шунингдек, ўзининг ишлаб чиқаришида бахтсиз ҳодиса юз берса, у Ички ишлар вазирлиги ва Соғлиқни сақлаш вазирлиги белгилаган тартибда текширилади ва ҳисобга олинади.

12. Автокорхона ёки бошқа корхона томонидан тузилган йиғма автоколонна таркибида қишлоқ хўжалиги ишларига юборилган автомобиль ҳайдовчиси билан юз берган бахтсиз ҳодиса шу корхона томонидан текширилади ва ҳисобга олинади. Текширишда ходимни юборган корхона вакили қатнашади.

13. Корхона ходими раҳбарлигида ишлаб чиқариш амалиёти ўтаётган ёки иш бажараётган ўқувчилар, талабалар билан юз берган бахтсиз ҳодиса корхона томонидан таълим муассасаси вакили билан биргаликда текширилади ва корхона томонидан ҳисобга олинади.

Корхона томонидан ишлаб чиқариш амалиёти учун ажратилган участкада ўқитувчилари раҳбарлигида ишлаб чиқариш амалиётини ўтаётган ёки иш бажараётган ўқувчилар, талабалар билан юз берган бахтсиз ҳодисалар таълим муассасалари томонидан корхона вакили билан биргаликда текширилади ва таълим муассасаси томонидан ҳисобга олинади.

14. Мазкур бўлимнинг [10](#), [11](#), [12](#) ва [13-бандларида](#) кўрсатилган ҳолларда, тасдиқланган Н-1 шаклидаги далолатноманинг бир нусхаси жабрланувчининг доимий иш, хизмат ёки ўқиш жойига юборилади.

Бахтсиз ҳодисаларни махсус текшириш

1. Қуйидаги бахтсиз ҳодисалар махсус текширилади:

бир вақтнинг ўзида икки ва ундан зиёд ходимлар билан саломатликка етказилган зарарнинг оғирлиги даражасидан қатъи назар, юз берган гуруҳий бахтсиз ҳодисалар;

ўлим билан тугаган бахтсиз ҳодисалар;

оқибати оғир бахтсиз ҳодисалар.

2. Гуруҳий ўлим билан тугаган ва оқибати оғир бахтсиз ҳодиса тўғрисида иш берувчи дарҳол схемага биноан ([3-илова](#)) қуйидагиларга хабар бериши керак:

давлат меҳнат техника назоратчисига;

юқори турувчи хўжалик органига;

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигига, вилоят (Тошкент шаҳар) меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш бош бошқармасига;

бахтсиз ҳодиса юз берган жойдаги ҳудудий ички ишлар органига;

бахтсиз ҳодисага учраган ходимни юборган ташкилотга;

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигига;

Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконтехназорат» давлат инспекциясининг маҳаллий органига ва «Ўзэнергоназорат» агентлигининг ҳудудий органига, агар бахтсиз ҳодиса назорати остидаги корхона (объект)да юз берган бўлса;

иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурталовчига.

3. Гуруҳий, ўлим билан тугаган ва оқибати оғир бахтсиз ҳодисани вилоят Қорақалпоғистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги, вилоят (Тошкент шаҳар) меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш бош бошқармаси буйруғига асосан қуйидаги таркибдаги комиссия махсус текширади:

раис — Қорақалпоғистон Республикаси, вилоят (Тошкент шаҳар) (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси ёки Ўзбекистон Республикаси

«Саноатгеоконттехназорат» давлат инспекцияси вакили ёхуд «Ўзэнергоназорат» агентлиги вакили назорати остидаги корхона (объект) ;

аъзолар — юқори турувчи хўжалик органи вакили, иш берувчи, II бўлимнинг [7](#), [10](#), [11](#), [12](#) ва [13-кичик бандларида](#) кўзда тутилган ҳолларда жабрланувчининг асосий иш жойи касаба уюшмаси қўмитаси ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органи раиси ва иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурталовчининг вакили.

Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконттехназорат» давлат инспекцияси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органи назорати остидаги корхона (объект)ларда юз берган гуруҳий ўлим билан тугаган ва оқибати оғир бахтсиз ҳодисани тегишли Давлат меҳнат техника назорати билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконттехназорат» давлат инспекцияси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари республика ёки маҳаллий органлари буйруғи асосида тузилган комиссия, юқори турувчи хўжалик органи вакили иштирокида текширади. Комиссия раиси қилиб шу орган вакили тайинланади. Комиссия таркибига (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси киради.

Гуруҳий, ўлим билан тугаган ва оқибати оғир бахтсиз ҳодисалар юз берганида иш берувчи ва касаба уюшмаси қўмитаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи вакиллари таркибида иш берувчининг буйруғи билан ташкил этилган комиссия томонидан Н-1 шаклидаги далолатнома комиссия томонидан махсус текшириш далолатномаси тузилгандан сўнг бир сутка ичида комиссия ҳулосаларига мувофиқ расмийлаштирилади.

Икки — тўрт кишининг ўлими билан тугаган бахтсиз ҳодисаларни махсус текшириш Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги буйруғига асосан қуйидаги таркибдаги комиссия томонидан олиб борилади:

раис — Ўзбекистон Республикаси (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси;

аъзолар — юқори турувчи хўжалик органи раҳбарларидан бири, иш берувчи, касаба уюшмаси кўмитаси ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органи раиси.

Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконтехназорат» давлат инспекцияси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органи назорати остида бўлган корхона (объект)даги шунга ўхшаш бахтсиз ҳодиса Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигининг Меҳнатни муҳофаза қилиш бошқармаси билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконтехназорат» давлат инспекцияси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органининг буйруғи асосида тузилган комиссия томонидан юқори турувчи хўжалик органи раҳбари иштирокида текширилади. Комиссия раиси қилиб, Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконтехназорат» давлат инспекцияси ёки «Ўзэнергоназорат» агентликлари органининг раҳбарларидан бири тайинланади. Ўзбекистон Республикаси (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси комиссия таркибига киради.

Беш ва ундан зиёд киши ўлган бахтсиз ҳодисалар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори асосида тузилган комиссия томонидан текширилади.

4. Махсус текшириш комиссияси 15 кун мобайнида бахтсиз ҳодисани текшириб чиқади, корхона (бўлинма, цех)даги меҳнатни муҳофаза қилиш аҳолини, агар зарур бўлса, тармоқнинг бошқа корхоналарида ҳам текширишни ташкил этади, махсус текшириш далолатномасини тузади ([4-илова](#)) ҳамда III бўлимнинг [7-бандида](#) кўзда тутилган бошқа ҳужжатларни расмийлаштиради.

Комиссия аъзолари жабрланувчилар ёки уларнинг оила аъзолари билан учрашувлар ташкил этадилар, зарур бўлса тегишли органларга таклифлар киритадилар ёки ижтимоий тусдаги ёрдам масалаларини жойида ҳал қиладилар, жабрланувчига ёки ўлганнинг оила аъзоларига уларнинг ҳуқуқларини тушунтирадилар.

5. (Бош) давлат меҳнат техника назоратчиси махсус текшириш комиссияси чиқарган хулосалардан норози бўлса, шунингдек, у зарур деб ҳисоблаган бошқа ҳолларда ўз хулосасини чиқаради ([5-илова](#)).

Комиссия аъзоси махсус текшириш ўтказётган комиссия хулосасидан норози бўлганда ўзининг алоҳида фикрини билдириши мумкин.

6. Махсус текшириш комиссияси талабига кўра иш берувчи:

бахтсиз ҳодисани текширишда иштирок этиш учун ўзларининг ораларидан эксперт гуруҳи тузиш мумкин бўлган эксперт-мутахассисларни таклиф қилиши;

техник ҳисоблашлар, лаборатория тадқиқотлари, синовдан ўтказиш ва бошқа ишларни амалга ошириши;

бахтсиз ҳодиса юз берган жойни суратга олиши ва бошқа зарур ҳужжатларни тақдим этиши;

текшириш учун зарур бўлган транспорт ва алоқа воситалари, махсус кийим-бош, махсус пойабзал ва бошқа шахсий ҳимоя воситалари билан таъминлаши;

комиссия аъзолари ишлаши учун уларга жиҳозланган алоҳида хона ажратиб бериши;

бахтсиз ҳодисани махсус текшириш материалларини машинкада ёзишни ва етарли миқдорда кўпайтиришни таъминлаши шартдир.

Техник ҳисоблашлар, лаборатория тадқиқотлари синовдан ўтказиш ва таклиф қилинган мутахассислар амалга ошираётган бошқа ишлар, шунингдек, транспорт ва алоқа воситалари харажатларини бахтсиз ҳодиса юз берган корхона тўлайди.

Комиссия аъзолари текшириш давомида иш берувчидан, корхона ва унинг таркибий бўлинмалари раҳбарлари, гувоҳлар ва бошқа шахслардан ёзма ва оғзаки тушунтиришлар олишга ҳақлидирлар.

7. Махсус текшириш материалларига қуйидагилар киради:

махсус текшириш далолатномаси;

ҳар бир жабрланувчига алоҳида тузилган Н-1 шаклидаги далолатнома;

режалар, схемалар, текшириш протоколи ва бахтсиз ҳодиса юз берган жойнинг фотосуратлари;

йўл-транспорт ҳодисаси юз берган жой схемаси;

сўроқлар протоколи, жабрланувчининг ва бахтсиз ҳодисани кўрган гувоҳлар ва бошқа алоқадор шахсларнинг, шунингдек, ГОСТ, ССБТ стандартлари, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрларига риоя қилинишига масъул бўлган мансабдор шахсларнинг тушунтиришлари, эксперт гуруҳи тузиш тўғрисидаги фармойиш ва бошқалар;

жабрланувчиларнинг хавфсизлик техникаси бўйича ўқитилганлиги ва йўриқномалар олганлиги ҳақидаги қайд дафтарларидан кўчирмалар;

жабрланувчига етказилган жароҳатнинг хусусияти ва оғирлиги, ўлими сабаблари тўғрисидаги тиббий хулоса;

эксперт гуруҳининг (зарур бўлганда) бахтсиз ҳодиса сабаблари ҳақидаги хулосаси, лаборатория ва бошқа тадқиқотлар, тажрибалар, таҳлиллар ва ҳоказоларнинг натижалари;

авария туфайли кўрилган моддий зарар ҳақидаги маълумотнома;

махсус текшириш комиссияси тузиш ҳақидаги буйруқ ёки қарор;

йўриқномалар, низомлар, буйруқлардан ва меҳнат хавфсизлиги меъёрларини ва унга масъул бўлган шахсларни белгиловчи бошқа далолатномалардан кўчирмалар;

корхона (бўлинма, цех) да меҳнатни муҳофаза қилиш ҳолатини текшириш тўғрисидаги махсус текшириш комиссиясининг далолатномаси;

зарур бўлган ҳолларда (бош) давлат меҳнат техника назоратчисининг хулосаси.

ўртача ойлик иш ҳақи тўғрисида маълумотнома — етказилган зарарни қоплаш суммасини ҳисоблаб чиқиш учун;

боқувчисини йўқотганлиги муносабати билан етказилган зарарни қоплаш тўғрисидаги буйруқ нусхаси — ўлим билан тугаган бахтсиз ҳодиса юз берганда.

8. Махсус текшириш тугаганидан сўнг 15 кун мобайнида (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси Ўзбекистон Республикаси

«Саноатгеоконттехназорат» давлат инспекцияси органи ёки «Ўзэнергоназорат» органи назоратчиси) текшириш материалларини:

гуруҳий, ўлим билан тугаган ва оқибати оғир бахтсиз ҳодиса юз берган жойдаги ҳудудий ички ишлар органига юборади;

махсус текширишнинг барча материаллари нусхаларини вилоят (Тошкент шаҳар) меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш бош бошқармасига, Қорақалпоғистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигига, Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлигига, шунингдек тегишли вазирликка (хўжалик бошқаруви органига), корхонага ва унинг юқори турувчи хўжалик органига, жабрланган ходимни юборган ташкилотга юборади;

Махсус текшириш материаллари нусхалари Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконттехназорат» давлат инспекцияси органига ёки «Ўзэнергоназорат» органига, агар бахтсиз ҳодиса назорати остидаги корхона (объект)да юз берган бўлса юборилади.

9. Бахтсиз ҳодиса юз берган корхона иш берувчиси (юқори турувчи хўжалик органи раҳбари) махсус текшириш материалларини зудлик билан кўриб чиқишга, бахтсиз ҳодиса келиб чиқиши сабабларини бартараф этиш тўғрисида комиссия таклиф қилган чора-тадбирларни бажариш ҳақида, меҳнатни муҳофаза қилиш ва хавфсизлик техникаси бўйича лавозими ва касбига оид вазифаларнинг бажарилмаслиги (бузилиши)га йўл қўйган шахсларни жавобгарликка тортиш ҳақида буйруқ чиқаришга мажбурдир.

Иш берувчи махсус текшириш комиссияси таклиф қилган чора-тадбирларнинг бажарилганлиги ҳақида махсус текшириш ўтказишни бошқарган (бош) давлат меҳнат техника назоратчисига, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконттехназорат» ёки «Ўздавэнергоназорат» инспекцияси давлат инспекциясининг объектлар назорати остида бўлган маҳаллий органларига ёзма равишда ахборот беради.

10. Агар жабрланувчи бахтсиз ҳодиса оқибатида вақтинча иш қобилятини йўқотган даврда шу бахтсиз ҳодиса сабабли ўлиб қолса, иш

берувчи бу ҳақда дарҳол давлат меҳнат техника назоратчисига ва ушбу Низомнинг III бўлими [2-бандида](#) кўрсатилган ташкилотларга хабар беришга мажбурдир.

Ушбу бахтсиз ҳодиса ўлим содир бўлган вақтдан бошлаб ўлим билан тугаган бахтсиз ҳодиса сифатида ҳисобга олинishi керак.

Бахтсиз ҳодисалар тўғрисида ҳисобот ва уларнинг келиб чиқиши сабаблари таҳлили.

1. Н-1 шаклидаги далолатнома бўйича расмийлаштирилган барча бахтсиз ҳодисалар ҳисоботга киритилади.

2. Н-1 шаклидаги далолатномалар асосида иш берувчи ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар чоғида жабрланувчилар тўғрисида статистика органи тасдиқлаган шаклларда ҳисобот тайёрлайди ва уни тегишли ташкилотларга белгиланган тартибда тақдим этади.

3. Иш берувчи ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар сабабларини таҳлил қилиши, уларнинг меҳнат жамоасида кўриб чиқилишини таъминлаши ва ишлаб чиқаришда жароҳатланишнинг олдини олишга оид чора-тадбирларни амалга ошириши шартдир.

4. Вазирлик, корпорация, уюшма, концерн барча бахтсиз ҳодисаларнинг ҳисобини ва таҳлилинини олиб боради, уни ўзига қарашли корхоналар ва ташкилотларга маълумот учун юборади. Тегишли касаба уюшмаси ёки бошқа вакиллик органи билан келишилган ҳолда бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олишга оид чора-тадбирлар ишлаб чиқади ва уларнинг бажарилишини назорат қилади.

5. Ўлим билан тугаган бахтсиз ҳодиса юқори турувчи касаба уюшмаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан биргаликда юқори турувчи хўжалик органларида ва Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконтехназорат» давлат инспекцияси ва «Ўзэнергоназорат» агентлиги ҳайъатида (агар бахтсиз ҳодиса шу орган назорати остидаги объектда юз берган бўлса) (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси иштирокида муҳокама қилинади.

6. Икки ва ундан зиёд киши ҳалок бўлган бахтсиз ҳодиса Қорақалпоғистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги ҳайъатида, вилоят (Тошкент шаҳар) меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш бош бошқармаси кенгашида ва Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконтехназорат» давлат инспекцияси ва «Ўзэнергоназорат» агентлиги ҳайъатида, бахтсиз ҳодиса шу орган назорати остидаги корхона (объект)да юз берган бўлса, (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси иштирокида кўриб чиқилади. Қорақалпоғистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги ҳайъати, вилоят (Тошкент шаҳар) меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш бош бошқармаси кенгаши чиқарган қарор бажарилиши шартдир.

7. Бахтсиз ҳодиса юзасидан махсус текшириш олиб бораётган (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси талабига биноан ҳудудий ички ишлар органлари, соғлиқни сақлаш органлари (суд-тиббий экспертиза), йўл ҳаракати хавфсизлиги давлат хизмати, ёнғин хавфсизлиги давлат хизмати 3 суткадан кечиктирмай, бахтсиз ҳодисага тааллуқли ҳужжатлар ва материаллар нусхаларини тақдим этишлари шартдир.

8. Ҳудудий ички ишлар органлари Меҳнатни муҳофаза қилиш ва меҳнат шароитлари экспертизаси давлат инспекциясига, Ўзбекистон Республикаси «Саноатгеоконтехназорат» давлат инспекцияси ва «Ўзэнергоназорат» агентлиги органига ишнинг бориши тўғрисида ахборот бериб турадилар.

9. Ушбу Низомни бузишда айбланувчилар мавжуд қонунчиликка мувофиқ жавобгарликка тортиладилар.

1-ИЛОВА

«ТАСДИҚЛАЙМАН»

Иш берувчи

_____

(имзо, имзо ёйилмаси)

19 _____ йил _____

корхона муҳри

Н-1 шакли

Бир нусхадан юборилади:

— жабрланувчига (ўлган бўлса
оиласига);

— меҳнатни муҳофаза қилиш хизмати
раҳбари (муҳандиси, мутахассиси)га;

— бош давлат меҳнат техника
назоратчисига

ДАЛОЛАТНОМА №

**Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса ва саломатликка бошқа хил зарар
етказилиши тўғрисида**

1. Корхонанинг номи _____

1.1. Корхонанинг манзили _____
(вилоят, шаҳар, туман, кўча, уй)

1.2. Мулкчилик шакли _____
(давлат, акциядорлик, хусусий ва ҳоказо)

1.3. Бахтсиз ҳодиса юз берган жой _____
(бўлинма, цех)

2. Вазирлик, хўжалик бошқаруви органи _____

3. Ходимни йўллаган корхона _____
(номи, манзили, вазирлик

_____ хўжалик бошқаруви органи)

4. Жабрланувчининг фамилияси, исми ва отасининг исми _____

5. Жинси: эркак, аёл (тагига чизилсин)

6. Ёши (тўлиқ йиллар сони кўрсатилсин) _____

7. Касби, лавозими _____

7.1. Разряди, классы _____

8. Бахтсиз ҳодиса юз берганда бажарилаётган иш бўйича иш стажи _____

9. Меҳнат хавфсизлиги бўйича йўриқнома, ўқитиш:

9.1. Кириш йўриқномаси (сана) _____

9.2. Меҳнат хавфсизлиги бўйича ўқитиш (сана) _____

9.3. Дастлабки (даврий) йўриқнома (сана) _____

9.4. Ўта хавфли ишлар учун билимларни текшириш (сана) _____

9.5. Ишга қираётганида ва даврий тиббий кўрикдан ўтганлиги _____

10. Бахтсиз ҳодиса юз берган сана ва вақт _____

(йил, кун, ой)

(иш бошлашдан тўлиқ соатлар сони)

11. Бахтсиз ҳодиса ҳолати

11.1. Бахтсиз ҳодиса сабаблари

11.2. Жароҳат етказилишга сабаб бўлган асбоб-ускуна

11.3. Жабрланувчининг хушёрлиги (алкоголь ёки наркотиклар таъсиридалиги)

(тиббий хулосага биноан)

11.4. Ташхис

(дастлабки, охирги)

12. Бахтсиз ҳодиса сабабларини бартараф этиш тадбирлари:

13. Меҳнат тўғрисидаги қонунчилик, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрлари бузилишига йўл қўйган шахслар

(Ф.И.Ш., лавозими, корхона номи)

(улар томонидан бузилган қонунлар, қоидалар ва

меъёрий ҳужжатларнинг моддалари, бандлари)

14. Бахтсиз ҳодиса гувоҳлари

Далолатнома тузилди

(йил, кун, ой)

Комиссия раиси

(Ф.И.Ш., имзо)

Комиссия аъзолари

(Ф.И.Ш., имзо)

Н-1 шаклдаги далолатномани тўлдириш

7-банд. Агар жабрланувчи бир неча касб эгаси бўлса, унда бахтсиз ҳодиса юз берганда бажараётган касби кўрсатилади.

8-банд. Иш стажининг тўлиқ йиллар сони кўрсатилади, агар иш стажи бир йилдан кам бўлса, унда ой ва кунлар сон кўрсатилади.

11.1-банд. Бахтсиз ҳодисанинг асосий техник ва ташкилий сабаблари — асосийси биринчи бўлиб, қолганлари аҳамиятига яраша тартибда кўрсатилади.

11.2-банд. Жароҳатга сабаб бўлган асбоб-ускунанинг номи, тури, русуми, чиқарилган йили, тайёрланган корхона номи.

11.3-банд. Суд-тиббий муассаса маълумотномаси (хулосаси)га асосан жабрланувчининг хушёрлиги (алкоголь ёки наркотиклар таъсиридалиги) кўрсатилади.

2-ИЛОВА

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни қайд қилиш ДАФТАРИ

(корхона, муассаса, ташкилот номи)

3-ИЛОВА

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса тўғрисида хабар бериш СХЕМАСИ

1. Корхона, юқори турувчи хўжалик органи, вазирлик, хўжалик бошқаруви органи номи.
2. Ҳодиса юз берган сана, вақт, жой, бажарилаётган иш ва бахтсиз ҳодиса юз бергандаги ҳолатнинг қисқача тавсифи.
3. Жабрланувчилар, шу жумладан, ҳалок бўлганлар сони.
4. Жабрланувчи (ҳалок бўлган) нинг фамилияси, исми, отасининг исми, ёши, касби, лавозими.
5. Хабар юборилган сана, вақт, хабарни имзолаган шахснинг фамилияси, лавозими.

4-ИЛОВА

Бахтсиз ҳодиса (ҳалокат)ни махсус текшириш ДАЛОЛАТНОМАСИ

19 ___ йил « ___ » _____ соат _____ минутда

(жабрланувчининг фамилияси, исми, отасининг исми)
билан юз берган

(гуруҳий, ўлим билан тугаган, оқибати оғир)

(касби, лавозими, иш жойи,

_____

корхона, юқори турувчи хўжалик органи, вазирлик,

_____

хўжалик бошқаруви органи номи)

_____

(буйруқ)

асосан қуйидаги таркибда тузилган комиссия:

раис _____

(Ф.И.Ш., лавозими, иш жойи)

_____

комиссия аъзолари:

_____

(Ф.И.Ш., лавозими, иш жойи)

_____

таклиф этилган мутахассислар иштирокида

_____

(Ф.И.Ш., лавозими, иш жойи)

19 __ й. «_____» _____ дан 19 __ й. «_____» гача мазкур бахтсиз ҳодисани махсус текширди ва ушбу далолатномани тузди.

1. Жабрланувчи (жабрланувчилар) ҳақида маълумотлар.

Фамилияси, исми, отасининг исми, туғилган йили, касби, лавозими, умумий ва касб бўйича (шу жумладан, ушбу корхонадаги) иш стажи, меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича ўқитиш, йўриқномалар бериш, билимларни текшириш вақти, жабрланувчининг оилавий аҳволи, қарамоғидаги оила аъзолари ҳақидаги маълумотлар (фамилияси, исми, отасининг исми) туғилган йили, жабрланувчи билан қариндошлик муносабатлари).

2. Корхона, бўлинма, цех, иш жойининг тавсифи.

Бахтсиз ҳодиса юз берган жойни қисқача тавсифлаб, жабрланувчига қайси хавфли ва зарарли ишлаб чиқариш омиллари таъсир қилган бўлиши мумкинлигини кўрсатиш керак.

Агар бахтсиз ҳодиса объектдаги ҳалокат натижасида юз берган бўлса, далолатномага қуйидагилар қўшимча қилиб киритилади:

объект тавсифи (қозонлар ва кўтарма иншоотлар объектлари учун объект номи ва хили, унинг асосий ўлчовлари, завод берган тартиб рақами, тайёрловчи завод, тайёрланган ва ўрнатилган йили, сўнгги текширувдан ўтгани, шунингдек, тайинланган текширувдан ўтиш муддати);

ҳалокат тоифаси ва тавсифи ҳақида маълумотлар;

нобуд бўлган маҳсулотлар (натура ифодасида ва сўм ҳисобида), ҳалокат натижасида етказилган зарар (сўм ҳисобида).

3. Бахтсиз ҳодисанинг шарт-шароитлари.

Бахтсиз ҳодиса юз беришигача нималар бўлгани, меҳнат жараёни қандай кечгани, бу жараёнга ким бошчилик қилганини кўрсатиш, жабрланувчи (жабрланувчилар) ва бахтсиз ҳодисага алоқадор бўлган бошқа шахсларнинг хатти-ҳаракатларини тавсифлаш, воқеалар изчиллигини баён қилиш, жароҳатланишга сабаб бўлган хавфли (зарарли) ишлаб чиқариш омили, машина, асбоб ёки ускунани кўрсатиш зарур.

4. Бахтсиз ҳодиса сабаблари.

Бахтсиз ҳодисанинг асосий техник ва ташкилий сабабларини кўрсатиш, меҳнат қонунчилиги, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрлари, лавозим йўриқномалари, ишларни бехатар олиб бориш бўйича меъёр ва йўриқномаларнинг аниқ қайси талаблари бузилганлигини (тегишли моддалар, бандларга ҳавола қилинган ҳолда), шунингдек, давлат андозалари бузилганини баён қилиш, қайси хавфли ва зарарли ишлаб чиқариш омили белгиланган меъёр ва даражалардан ошиб кетганлигини кўрсатиш керак.

5. Бахтсиз ҳодиса сабабларини, аниқланган меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрлари бузилишларини бартараф этиш чора-тадбирлари.

Комиссия таклиф этган чора-тадбирлар қуйидагилардан иборат бўлиши керак:

бахтсиз ҳодисали ҳалокат оқибатларини йўқотиш чоралари;

бахтсиз ҳодиса сабабларини бартараф этиш ва яна шундай ҳодиса юз беришининг олдини олиш чоралари;

улар илова қилинаётган шаклдаги жадвал ёки матнда чора-тадбирлар мазмуни, бажариш муддати ва масъул шахслар кўрсатилган ҳолда баён қилиниши мумкин.

Чора-тадбирлар	Бажариш муддати	Бажарилишига масъул
----------------	-----------------	---------------------

6. Комиссиянинг меҳнат қонунчилиги ва меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрлари бузилишига йўл қўйган шахслар тўғрисидаги хулосаси.

Бу бўлимда хатти-ҳаракатлари ёки ҳаракатсизликлари бахтсиз ҳодиса (бахтсиз ҳодисали ҳалокат)га олиб келган жавобгар шахслар номини кўрсатиш, улар риоя қилмаган, белгиланган тартибда тасдиқланган қонунчилик, меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича қоидалар ва меъёрий ҳужжатлар, лавозим йўриқномалари ва бошқа меъёрий ҳужжатлар моддалари, бандлари кўрсатилиши керак. Текшириш комиссияси томонидан жавобгар шахсларга нисбатан жазо чоралари юзасидан таклифлар қилинади. Таклиф этилган жазо чоралари жиноий жавобгарликдан (вужудга келган тақдирда) озод қилмайди. Махсус текшириш далолатномасида комиссия аъзолари жабрланувчи(лар) ёки уларнинг оила аъзолари билан учрашганлари, моддий ёрдам кўрсатиш ва ижтимоий тусдаги масалаларни жойида кўриб чиққанлари, мавжуд қонунчиликка мувофиқ уларнинг қонуний ҳуқуқларини тушунтириб берганлари ёзилиши керак.

Махсус текшириш далолатномасининг якуний қисмида Низомнинг III бўлими [7-бандига](#) мувофиқ илова қилинаётган материаллар рўйхати берилади.

Комиссия раиси _____
(Ф.И.Ш., сана, имзо)

Комиссия аъзолари _____
(Ф.И.Ш., сана, имзо)

5-ИЛОВА
(Бош) давлат меҳнат техника назоратчисининг
ХУЛОСАСИ

19 __ йил «__» _____ соат _____ минутдаги

(жабрланувчининг фамилияси, исми, отасининг исми)

(жабрланувчининг лавозими ёки касби, корхона, юқори турувчи хўжалик

органи, вазирлик, хўжалик бошқаруви органи номи, жабрланувчининг лавозими ёки касби)

Комиссия томонидан _____ йилдан _____ йилгача ўтказилган махсус текшириш материаллари асосида қуйидаги хулосага келдим, яъни

Бундан кейин (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси махсус текшириш олиб борган комиссиянинг қандай хулосалари билан келиша олмаслигини қуйидагиларга мувофиқ асослаб беради:

комиссия сўроқ қилмаган ёхуд ўзининг дастлабки кўрсатмасига ўзгартириш киритмоқчи бўлган бахтсиз ҳодиса гувоҳларидан олинган қўшимча тушунтиришлар;

жабрланувчига етказилган жароҳатлар тавсифи, ўлими сабаблари тўғрисида тиббий хулоса;

меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича қоидалар ва меъёрий ҳужжатларнинг қайси талабларига амал қилинмагани учун бахтсиз ҳодиса юз беришига шароит яратилганлиги;

бошқа эксперт гуруҳларининг хулосаси;

мазкур бахтсиз ҳодисага алоқаси бўлган бошқа ҳужжатлар.

Асослаб берганидан сўнг (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси махсус текшириш далолатномасининг қайси бўлими (бўлимлари) ушбу бахтсиз ҳодисага алоқаси бўлган қўшимча ахборот (ҳужжатлар) ҳисобга олинмаган ҳолда баён этилган деб ҳисобласа, шу бўлим (бўлимлар)ни ифодалаб бериши керак.

(Бош) давлат меҳнат техника назоратчиси хулосаси, зарур ҳолларда Н-1 шаклидаги далолатнома мазмунини бахтсиз ҳодисани қўшимча текшириш

натижасида белгиланган маълумотларга мувофиқлаштириб, қайта тузиш тўғрисида иш берувчига қўйилган талаб билан тугатилади.

Хулоса (бош) давлат меҳнат техника назоратчиси бланкасида тузилади ва ушбу Низомнинг III бўлими [8-бандида](#) кўрсатилган инстанцияларга юборилади.

4-мавзу: Иш ўринларини меҳнат шароитлари бўйича аттестациядан ўтказиш натижаларини расмийлаштириш тартиби

Ишдан мақсад: Аттестация натижалари аттестациядан ўтказувчи ташкилот томонидан аттестация тўғрисидаги ҳисобот шаклида расмийлаштириш.

Аттестация натижалари аттестациядан ўтказувчи ташкилот томонидан аттестация тўғрисидаги ҳисобот шаклида расмийлаштирилади, унга:

аттестация комиссиясини ташкил этиш ва аттестация бўйича ишларни бажариш жадвалини тасдиқлаш тўғрисидаги буйруқ;

аттестациядан ўтказилиши керак бўлган иш ўринлари рўйхати;

ўлчашлар протоколлари билан биргаликда меҳнат шароитлари хариталари;

иш ўринларининг меҳнат шароитлари бўйича аттестацияси натижалари йиғма ведомости;

аттестация натижалари бўйича белгиланган меҳнат шароитлари даражаларининг йиғма жадвали ҳамда шу муносабат билан ходимларга белгиланиши зарур бўлган кафолатлар ва преференциялар;

меҳнат шароитларини яхшилаш ва соғломлаштириш тадбирлари режаси;

меҳнат органларининг ижобий хулосаси;

(аттестация комиссиясининг якуний (оралиқ-якуний) мажлиси (мажлислари) протоколи (протоколлари));

аттестациядан ўтказувчи ташкилот тўғрисидаги маълумотлар, шу жумладан синов лабораториясининг аккредитация аттестати нусхаси.

Аттестация комиссияси аттестация тўғрисидаги ҳисобот тушган санадан бошлаб ўн календарь кун мобайнида:

аттестация тўғрисидаги ҳисоботни кўриб чиқади ва уни тасдиқлаш учун корхона раҳбарига киритади;

иш ўринларида аттестация ўтказилган ходимларни тилхат остида иш ўринлари аттестациясининг натижалари билан таништиради;

жамоа шартномаси ва жамоа битимига тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш юзасидан таклифлар тайёрлайди.

Корхона раҳбари аттестация тўғрисидаги ҳисобот тушган санадан бошлаб ўн иш куни мобайнида аттестациянинг тугаганлиги ва аттестация тўғрисидаги ҳисоботни тасдиқлаш тўғрисида ёзма қарор қабул қилади.

«ТАСДИҚЛАЙМАН»

Корхона раҳбари лавозимининг номи

(имзо, фамилияси, отасининг исми)

20 ____ йил « ____ » _____

Корхонанинг номи				
Юқори турувчи корхона				
Юридик манзили				
Асосий маҳсулот тури				
СТИР		ИФУ Т	МХБТ	

**МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИ ЮЗАСИДАН АТТЕСТАЦИЯДАН
ЎТКАЗИЛАДИГАН ИШ ЎРИНЛАРИ РЎЙХАТИ**

Ишловчилар сони	Шундан аёллар	Баҳоланаётган омиллар													Мехнат оғирлиги	Меҳнат зўриқлиги (ғайратлиги)	Шикастланган иш хавфлиги
		таъсир қилиш вақти соатларда (смена давомийлигига нисбатан фоизда)															
		кимёвий (зарарли моддалар)	биологик	физик										лазер нурланган иш			
				шокининг	инфратувош	ҳаво аги ультратувош	умий вибрация	маҳаллий вибрация	электрит майдонлар ва нурланган иш	ионхосил қилувчи нурланган иш	микр оқлим	ёруқ муҳити	ультра бинафшанурланган иш				
(таркибий бўлинма номи кўрсатилади)																	

**Аттестация комиссияси
раиси**

_____
_____
_____
_____
(лавозим) (имзо) (Ф.И.О.) (са
на)

**Аттестация
комиссияси
аъзолари:**

_____
_____
_____
_____
(лавозим) (имзо) (Ф.И.О.) (са
на)

_____
_____
_____
_____
(лавозим) (имзо) (Ф.И.О.) (са
на)

_____
_____
_____
_____
(лавозим) (имзо) (Ф.И.О.) (са
на)

**Зарарли моддалар ва устувор фиброгенли таъсирга эга аэрозоллар
РЎЙХАТИ***

Модданинг номи	Чегаравий концентрация миқдори, мг/куб. м.	Ишлаб чиқариш шароитида ҳаводаги устувор агрегат ҳолати	Хавфлилик класси	Организмга таъсир қилиш хусусиятлари

Аттестация комиссияси раиси

_____ (лавозим) _____ (имзо) _____ (Ф. И. О.) _____ (сана)

Аттестация комиссияси аъзолари:

_____ (лавозим) _____ (имзо) _____ (Ф. И. О.) _____ (сана)

_____ (лавозим) _____ (имзо) _____ (Ф. И. О.) _____ (сана)

_____ (лавозим) _____ (имзо) _____ (Ф. И. О.) _____ (сана)

**Ўлчамли кимёвий моддалар ва устувор фиброгенли таъсирга эга
аэрозолларнинг иш ўринлари бўйича
ТАҚСИМОТИ**

Иш ўрнининг т/р	Модданинг номи	Таъсир қилиш давомийлиги, соатларда (смена давомийлигига нисбатан фоизда)

**Аттестация комиссияси
раиси**

_____ (лавозим) _____ (имзо) _____ (Ф. И. О.) _____ (сана)

**Аттестация комиссияси
аъзолари:**

_____ (лавозим) _____ (имзо) _____ (Ф. И. О.) _____ (сана)

— (лавозим)	— (имзо)	(Ф. И. О.)	(сана)		
— (лавозим)	— (имзо)	(Ф. И. О.)	(сана)		
Корхонанинг номи					
Юқори ташкилотнинг номи					
Юридик манзили					
Асосий маҳсулот тури					
СТИР		ИФУТ		МХВ Т	

**_____ - сон ИШ ЖОЙИНИНГ
МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИ ХАРИТАСИ***

Таркибий бўлинма номи					
Анологик иш жойларининг сони ва рақами					
Ишловчилар сони					

*барча
анологик
иш жойларид
а*

иш жойида

аёллар

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

Т/Р	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш мухитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шароитлари классификацияси
1. 1. Зарарли моддалар, мг/куб. м					
1.	1-2 класс хавфлиликка эга зарарли моддалар, куйида кўрсатилганлардан ташқари				
2.	3-4 класс хавфлиликка эга зарарли моддалар, куйида				

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

T/P	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шaroитлари классификацияси
	кўрсатилганлардан ташқари				
3.	Кўзғатиш таъсир кучига эга, ўткир йўналтирилган механизмли таъсир этувчи, ўткир заҳарланишнинг ривожланишига олиб келувчи хавфли моддалар				
1.	Аллергенлар				
2.	Узайтирилган таъсир кучига эга канцерогенлар, мутагенлар ва бошқалар				
3.	Аэрозоллар, асосан фиброген таъсирига эга				
4.	Ўсмага қарши доривор воситалар, гормонлар (эстрогенлар)				
5.	Наркотик анальгетиклар				
1. 2. Биологик омиллар					
1.	Ўта хавфли инфекцияларнинг патоген микроорганизмлари				
2.	Бошқа юқумли касалликларни кўзгатувчи патоген микроорганизмлар				
3.	Таркибида тирик ҳужайра ва микроорганизмлар споралари бор микроорганизмлар — продуцентлар,				

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

T/P	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шaroитлари классификацияси
	препаратлар; (РЭЧКдан ошиб кетиши, мартаба)				
4.	Оқсил препаратлари (РЭЧКдан ошиб кетиши, марта)				
5.	Диагностика ва илмий-тадқиқот мақсадларида одамлар ва ҳайвонлардан материалларни, шунингдек ўлимтик материалларни ўрганиш ишларида				
1. 3. Шовқин, инфратовуш, ультратовуш, тебраниш даражаси					
1.	Ҳар қандай октава чигидаги товуш босимининг РЭЧД максимал ошиб кетган шовқин, дБ				
2.	Шовқин товуш даражаси, эквивалент товуш даражаси, дБА				
3.	Ҳар қандай октава чигидаги товуш босимининг РЭЧД максимал ошиб кетган инфратовуш, дБ				
4.	Частоталари 1/3 октава чизикларидаги РЭЧД ошиб кетган ҳаволи ультратовуш, дБ				
5.	Контактли ультратовуш: вибротезлик, м/сек; вибротезликнинг логарифмик даражаси, дБ				
6.	Вибротезлик бўйича ҳар қандай октава				

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

T/P	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шароитлари классификацияси
	чизиғидаги РЭЧД максимал ошиб кетган локал тебраниш, дБ				
7.	Локал тебраниш вибротезликнинг эквивалент тўғриланган даражаси, дБ				
8.	Вибротезлик бўйича ҳар қандай октава чизиғидаги РЭЧД максимал ошиб кетган умумий тебраниш, дБ				
9.	Умумий тебраниш вибротезликнинг эквивалент тўғриланган даражаси, дБ				
1.	Аэроионлар (1 куб. см ҳаводаги ионлар сони) минимал зарурий даража ёки максимал рухсат этилган даража				
1.4. Ионланмаган электромагнит майдонлари ва нурланишларнинг таъсири					
2.	Доимий магнит майдони, кА/м				
3.	Электростатик майдон, кВ/м				
4.	Саноат частотали (50Гц) электр майдонлари, кВ/м				
5.	Саноат частотали (50 Гц) магнит майдонлари, кА/м				
6.	0.01-0.03МГц радиочастотали диапазонда электромагнитли нурланишлар, В/м				

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

T/P	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шaroитлари классификацияси
7.	0. 03-3. 0 МГц радиочастотали диапазонда электромагнитли нурланишлар, В/м				
8.	3. 0-30. 0 МГц радиочастотали диапазонда электромагнитли нурланишлар, В/м				
9.	30. 0 — 300. 0 МГц радиочастотали диапазонда электромагнитли нурланишлар, В/м				
10	300. 0 МГц — 300. 0 ГГц радиочастотали диапазонда электромагнитли нурланишлар, мкВт/кв. см				
11	Радиочастотали диапазонда ВДТ ва ПЭХМ юзага келтирадиган электромагнитли нурланишлар, В/м				
1. 5. Оптик диапазонда ионланмаган электромагнит нурланишлар					
1. 5. 1	Лазер нурланиш				
1. 5. 2	Ультрабинафша нурланиш: УБ-А, УБ-В, УБ-С нурланиш спектрлари доиралари учун, Вт/кв. м				

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

T/P	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шaroитлари классификацияси
1.6. Йилнинг илиқ давридаги ишлаб чиқариш хоналари ва очик ҳудудлар учун микроклим					
1.	Ҳаво ҳарорати, °C				
2.	Ҳаво ҳаракати тезлиги, м/с				
3.	Ҳавонинг нисбий намлиги, %				
4.	Иссиқлик тарқалиши, Вт/кв. м				
1.7. Йилнинг илиқ давридаги иссиқ микроклимдаги ишлаб чиқариш хоналари ва очик ҳудудлар учун WBGT-индекси (°C)					
1.	Ia — 68(58-77), Вт/м				
2.	Iб — 88(78-97), Вт/м				
3.	IIa — 113(98-129), Вт/м				
4.	IIб — 145(130-160), Вт/м				
5.	III — 177(161-193), Вт/м				
1.8. Йилнинг илиқ давридаги ишлаб чиқариш хоналари учун микроклим					
1.	Ҳаво ҳарорати, °C, Ia — категорияли ишлар учун				
2.	Ҳаво ҳарорати °C, Iб — категорияли ишлар учун				
3.	Ҳаво ҳарорати, °C, IIa — категорияли ишлар учун				
4 1.	Ҳаво ҳарорати, °C, IIб — категорияли ишлар учун				
2.	Ҳаво ҳарорати, °C, III — категорияли ишлар учун				
3.	Иссиқлик тарқалиши, Вт/кв. м				
4.	Ҳаво ҳаракати тезлиги, м/с				
5.	Ҳавонинг нисбий намлиги, %				

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

T/P	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шaroитлари классификацияси
1. 9. Йилнинг соvuқ давридаги ишлаб чиқариш хоналари учун микроиклим					
1.	Ҳаво ҳарорати, °C, Ia — категорияли ишлар учун				
2.	Ҳаво ҳарорати °C, Ib — категорияли ишлар учун				
3.	Ҳаво ҳарорати, °C, IIa — категорияли ишлар учун				
4.	Ҳаво ҳарорати, °C, IIб — категорияли ишлар учун				
5.	Ҳаво ҳарорати, °C, III — категорияли ишлар учун				
6.	Иссиқлик тарқалиши, Вт/кв. м				
7.	Ҳаво ҳаракати тезлиги, м/с				
8.	Ҳавонинг нисбий намлиги, %				
1. 10. Йилнинг соvuқ давридаги (қиш) очик ҳудудлар, иситилмайдиган ва технологик меъёрлар бўйича соvутиладиган хоналар учун микроиклим					
1.	Ҳаво ҳарорати, °C				
1. 11. Ишлаб чиқариш хоналарининг ёруғлик муҳити					
2.	Табиий ёруғлик (КЕО, %)				
3.	Қўшимча ёруғлик (КЕО, %)				
4.	Сунъий ёритилишида иш жойи юзасидаги ёруғлилик, (Е, лк)				
5.	Ёруғлик манбаининг кўзни қамаштирадиган ярқираши (кўзни қамаштириш кўрсаткичи, Р, нисбий бирлик)				

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

T/P	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шaroитлари классификацияси
1.	Қайтарилган ярқирашлик				
2.	Ёритилганлик пульсацияси (ёритилганлик пульсацияси коэффициенти, Кп, %)				
1. 12. Ионланган нурланиш					
1.	Ионланган нурланиш, эффективная доза				
1. 13. Атмосфера босими даражаси					
1.	Қўтарилган (атм)/ГПа				
2.	Пасайган (м денгиз сатҳидан)/ГПа				
1. 14. Меҳнат жараёнининг оғирлиги					
1.	Бир сменадаги ташқи механик иш бирликларида ифодаланган жисмоний динамик оғирлик, кг. м.				
2.	Бир сменадаги ташқи механик иш бирликларида ифодаланган жисмоний динамик оғирлик, кг. м. , минтақавий оғирликда (асосан қўл мушаклари ва елка пояси иштирокида), юкни 1 метргача олиб боришда				
3.	Бир сменадаги ташқи механик иш бирликларида ифодаланган жисмоний динамик оғирлик, кг. м. , умумий оғирликда (асосан қўл мушаклари, корпус, оёқ				

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

Т/Р	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шaroитлари классификацияси
	иштирокида), юкни 1 метрдан 5 метргача олиб боришда				
1.	Бир сменадаги ташқи механик иш бирликларида ифодаланган жисмоний динамик оғирлик, кг. м. , умумий оғирликда (асосан қўл мушаклари, корпус, оёқ иштирокида), юкни 5 метрдан кўп масофага олиб боришда				
2.	Қўлда кўтариладиган ва ташиб ўтиладиган юкнинг оғирлиги (массаси), кг. Бошқа иш билан алмашган ҳолда (маротабали) юкни кўтариш ва ташиб ўтиш (соатига 2 мартагача)				
3.	Қўлда кўтариладиган ва ташиб ўтиладиган юкнинг оғирлиги (массаси), кг. Доимий иш сменасида (маротабали) юкни кўтариш ва ташиб ўтиш.				
4.	Қўлда кўтариладиган ва ташиб ўтиладиган юкнинг оғирлиги (массаси), кг. Сменанинг ҳар соати давомида полдан, иш жойининг юзасидан ташиб ўтиладиган юкларнинг				

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

T/P	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шaroитлари классификацияси
	жами оғирлиги (массаси).				
5.	Қолип (стереотип) иш ҳаракатлари (сменадаги миқдори). Локал оғирликдаги (қўл панжаси ва бармоқлар мушаклари иштирокида)				
6.	Қолип (стереотип) иш ҳаракатлари (сменадаги миқдори). Регионал оғирликдаги (асосан елка ва қўл мушаклари иштирокидаги ишларда).				
1.	Статик оғирлик. Сменада юкни кўтариб турган ҳолатда статик оғирликнинг ўлчами, зўр бериш, кгс — бир қўл билан				
2.	Статик оғирлик. Сменада юкни кўтариб турган ҳолатда статик оғирликнинг ўлчами, зўр бериш, кгс — икки қўл билан				
3.	Статик оғирлик. Сменада юкни кўтариб турган ҳолатда статик оғирликнинг ўлчами, зўр бериш, кгс — гавда ва оёқлар мушаклари иштирокида				
4	Ишлаш ҳолати				
5	Гавдани энгаштириш (сменада маротаба)				

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

T/P	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шaroитлари классификацияси
6	Горизонтал чизик бўйлаб кенг сатҳда ҳаракатланиш (смена давомида технологик жараён билан боғлиқ ҳолда), км				
7	Вертикал чизик бўйлаб кенг сатҳда ҳаракатланиш (смена давомида технологик жараён билан боғлиқ ҳолда), км				
1. 15. Меҳнат жараёнининг диққат талаблиги					
1.	Интеллектуал оғирлик: ишнинг мазмуни				
2.	Интеллектуал оғирлик: сигналларни (маълумотларни) қабул қилиш (идрок қилиш) ва уларни баҳолаш				
3.	Интеллектуал оғирлик: топшириқнинг мураккаблик даражаси				
4.	Интеллектуал оғирлик: бажараётган ишнинг характери				
5.	Сенсор оғирлик: эътиборни жамлаш давомийлиги (сменадаги вақтнинг фоизи)				
6.	Сенсор оғирлик: 1 соат иш вақтидаги сигналларнинг ва хабарларнинг зичлиги (ёруғлик, товушли)				
7.	Сенсор оғирлик: баравар кузатиб турадиган				

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

Т/Р	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шароитлари классификацияси
	ишлаб чиқариш объектларнинг сони				
8.	Сенсор оғирлик: кўриш анализаторига тушадиган оғирлик: фарқлаш объектининг фарқлаш ўлчами (ишлаётганнинг кўзларидан фарқлаш объектигача бўлган кўпи билан 0. 5 м масофадаги), мм кузатувга эътиборни жамланган ҳолдаги давомийлиги (сменадаги вақтнинг фоизи)				
1.	Сенсор оғирлик: кўриш анализаторига тушадиган оғирлик: оптик асбоблар билан ишлашда (микроскоплар, лупалар ва бошқалар) кузатувга эътиборни жамлаш давомийлиги (сменадаги вақтнинг фоизи)				
2.	Сенсор оғирлик: кўриш анализаторига тушадиган оғирлик: видеотерминаллар экранлари орқали узлуксиз кузатиш (сменада, соат)				
3.	Сенсор оғирлик: эшитиш анализаторига оғирлик (ишлаб чиқариш зарурати туфайли сўзлашиш ёки				

**I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ
ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ**

T/P	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шaroитлари классификацияси
	фарқ қилинган (дифференциацияланган) сигналларни идрок этиш				
4.	Сенсор оғирлик: товушлагич аппаратига оғирлик (соатларнинг жамланган ҳолдаги миқдори, ҳафтадаги гапирганлик)				
5.	Эмоционал оғирлик: масъулият даражаси; хатонинг муҳимлиги				
6.	Эмоционал оғирлик: шахсий ҳаётга хавф-хатар даражаси				
7.	Эмоционал оғирлик: бошқа шахс ҳаёти учун хавфсизлик даражаси				
8.	1. Оғирликнинг бир хиллиги (монотонлиги): оддий топшириқлар ёки кўп маротаба қайтариладиган операцияларни бажарилишида зарур бўладиган элементлар сони				
2.	Оғирликнинг бир хиллиги (монотонлиги): оддий ишлаб чиқариш топшириқларини ёки қайтариладиган операцияларни бажариш давомийлиги (секунд)				
3.	Оғирликнинг бир хиллиги (монотонлиги): фаол ҳаракатлар вақти				

I. МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИНИНГ ГИГИЕНИК МЕЪЁРЛАРГА МУВОФИҚЛИГИНИ БАҲОЛАШ

Т/Р	Меҳнат жараёни ва ишлаб чиқариш муҳитининг омиллари	Гигиеник меъёр (РЭЧК, РЭЧД)	Ҳақиқий даражаси (ўлчами)	Таъсир этиш давомийлиги (соат/%)	Меҳнат шaroитлари классификацияси
	(смена давомийлигига нисбатан, %). Қолган вақтда — ишлаб чиқариш жараёнини боришини кузатиш				
4.	Оғирликнинг бир хиллиги (монотонлиги): ишлаб чиқариш аҳволининг бир хиллиги (монотонлиги) (технологик жараённи суст кузатув вақти, смена вақтига нисбатан, %)				
5.	Иш режими: иш кунининг ҳақиқий давомийлиги, соат				
6.	Иш режими: ишнинг сменалилиги				
7.	Иш режими: қатъий белгиланган танаффуслар ва уларнинг давомийлиги				
Меҳнат шaroитларининг гигиеник меъёрларга мослигининг умумий баҳоси					

II. ИШ ЖОЙЛАРИНИНГ ЖАРОҲАТЛАШ ХАВФЛИЛИГИНИ БАҲОЛАШ

2. 1. Иш жойининг шикастлаш хавфлилигини баҳолаш натижалари

Ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар	Ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларнинг талаблари	Иш жойидаги шикастлаш хавфлилиги бўйича баҳоланаётган объектларининг ҳақиқий ҳолати	Иш жойидаги шикастлаш хавфлилиги бўйича баҳоланаётган объектларининг ҳақиқий ҳолати	Зурурий чора-тадбирлар

2. 2. Баҳолаш натижалари бўйича хулоса:

	Хулоса
Баҳолаш объекти:	меъёрий талабларга мос (мос эмас) (аниқланган, талабларга мос бўлмаган бандлар кўрсатилади)
Ишлаб чиқариш асбоб-ускуналари	
Мослама ва асбоблар	
Ўқитиш ва йўл-йўриқлар	

2. 3. Иш жойидаги меҳнат шaroитлари шикастлаш хавфлилиги бўйича _____ классга мансуб.

III. ХОДИМЛАРНИНГ ЯТХВ БИЛАН ТАЪМИНЛАНГАНЛИГИНИ БАҲОЛАШ

3. 1. Ходимга якка тартибдаги ҳимоя воситаларини (ЯТХВ) бериш асоси: Мажбурий тусдаги _____

Зарарли ва (ёки) хавфли меҳнат шaroитларида банд бўлган ходимларга, шунингдек ўзига хос ҳаво ҳарорати ва ифлосланиши билан боғлиқ ишларда, сертификатланган махсус кийим, махсус пойабзал ва бошқа якка тартибдаги ҳимоя воситаларини бепул бериш намунавий меъёрларининг номи

Қўшимча _____

Меҳнат шaroитлари бўйича иш жойлари аттестацияси ва ускуналарни шикастлаш хавфлилиги натижаларини баҳолаш бўйича

3. 2. ЯТХВни баҳолаш натижалари:

Т/Р	Амалдаги меъёрларга мувофиқ ходимга белгиланган ЯТХВ рўйхати	Ходимда ЯТХВ мавжудлиги (бор, йўқ)	ЯТХВнинг меҳнат шaroитларига мослиги (мос, мос эмас)	Сертификат ёки декларация мавжудлиги (рақами ва амал қилиш муддати)
1.	Мажбурий тусдаги:			

	...			
	...			
	...			
2.	Қўшимча:			
	...			
	...			
	...			

3. 3. Иш жойи ЯТХВ билан таъминланганлик талабларига жавоб _____.

(беради, бермайди)

IV. КАФОЛАТ ВА ПРЕФЕРЕНЦИЯЛАР

4. 1. Зарарли ва (ёки) хавфли шароитларда ишлаш учун имтиёз ва компенсациялар

Т/Р	Преференциялар турлари	Ҳақиқатда мавжудлиги (ха, йўқ)	Меҳнат шароитларини баҳолаш натижаси бўйича:	
			ўрнатиш зарурлиги (ха, йўқ)	асос
1.	Йиллик қўшимча тўланадиган таътил			
2.	Иш вақтининг давомийлиги			
3.	Даволаш-профилактика, овқатланиш			

4. 2. Имтиёзли пенсия таъминотига ҳуқуқнинг _____ мавжудлиги (агар «ха» бўлса — асослаб берилсин).

_____

4. 3. Тиббий кўриқдан ўтказиш зарурати _____ мавжудлиги (агар «ха» бўлса — асослаб берилсин).

_____

V. АТТЕСТАЦИЯ КОМИССИЯСИНИНГ ХУЛОСАСИ

Мехнат шароитлари комплекс баҳолаш бўйича меҳнатни муҳофаза қилиш талабларига _____

(мос келади, мос келмайди)

Аттестация
комиссияси раиси

_____

(лавозим)

_____

(имзо)

_____

(Ф. И. О.)

_____

(сана)

Аттестация комиссияси
аъзолари:

_____

(лавозим)

_____

(имзо)

_____

(Ф. И. О.)

_____

(сана)

Баҳоланган меҳнат шароитлари
натижалари билан танишдим

_____

(лавозим)

_____

(имзо)

_____

(Ф. И. О.)

_____

(сана)

Мехнат шароити ноқулай ва ўзига хос бўлган ишларда банд бўлганлик
учун йиллик қўшимча таътиллارнинг
ДАВОМИЙЛИГИ

Омиллар	Мехнат шароитлари класслари						
	1 класс мақбул	2 класс йўл қўйилган	3 класс зарарли				4 класс хавфли
			3.1 1- даража	3.2 2- даража	3.3 3- даража	3.4 4- даража	
Қўшимча таътилнинг давомийлиги, кунлар ҳисобида	0	0	3	4 — 6 кунгача	7 — 12 кунгача	13 — 18 кунгача	19 — 24 кунгача

Имтиёзли пенсия таъминотига ҳуқуқни
БАҲОЛАШ

Рўйхатлар	Мехнат шароитлари класслари
Талаб қилинадиган умумий ва махсус иш стажи бўлганда, ёшидан қатъи назар, пенсияга чиқиш ҳуқуқини берувчи ишлаб чиқаришлар,	4

муассасалар, ишлар, касблар ва лавозимларнинг 1-РЎЙХАТИ	
Талаб қилинадиган умумий ва махсус иш стажи бўлганда умумий белгиланган ёшдан 10 йил олдин пенсияга чиқиш ҳуқуқини берувчи ишлаб чиқаришлар, муассасалар, ишлар, касблар, лавозимлар ва кўрсаткичларнинг 2-РЎЙХАТИ	3.4
Талаб қилинадиган умумий ва махсус иш стажи бўлганда умумий белгиланган ёшдан 5 йил олдин пенсияга чиқиш ҳуқуқини берувчи ишлаб чиқаришлар, муассасалар, ишлар, касблар, лавозимлар ва кўрсаткичларнинг 3-РЎЙХАТИ	3.3

Корхонанинг номи					
Юқори турувчи корхона					
Юридик манзили					
Асосий маҳсулот тури					
СТИР		ИФ		МХ	
		УТ		БТ	

**ИШ ЎРИНЛАРИНИ МЕҲНАТ ШАРОИТЛАРИ ЮЗАСИДАН
АТТЕСТАЦИЯДАН ЎТКАЗИШ
НАТИЖАЛАРИНИНГ ЙИҒМА ҚАЙДНОМАСИ**

Номи	Аттестациядан ўтган иш ўринлари сони, жами	Улардан:											Мехнат шaroитларининг 3 ва 4 класслари билан ва /ёки «ЯТХВ билан таъминланганлик ка мос келмайди» деб баҳоланганлари	
		меҳнат шaroитлари и класслари бўйича				шикастлаш хавфлилиги и класслари бўйича			ЯТХВ билан таъминланганлик талабларига мослигининг баҳоси					
		1	2	3	4	1	2	3	мос	мос эмас	ЯТХВ кўзда тутилмаган			
<i>Корхона бўйича жами</i>														
Иш ўринлари, бирлик														
Мазкур иш ўринларида банд														

бўлган ходимлар, нафар													
Шу жумладан аёллар													
_____ (таркибий бўлинманинг номи кўрсатилади)													
Иш ўринлари, бирлик													
Мазкур иш ўринларида банд бўлган ходимлар, нафар													
Шу жумладан аёллар													

Аттестация комиссияси раиси

_____ (лавозим)   _____ (имзо)   _____ (Ф.И.О.)   _____ (сана)

Аттестация комиссияси аъзолари:

_____ (лавозим)   _____ (имзо)   _____ (Ф.И.О.)   _____ (сана)

_____ (лавозим)   _____ (имзо)   _____ (Ф.И.О.)   _____ (сана)

_____ (лавозим)   _____ (имзо)   _____ (Ф.И.О.)   _____ (сана)

Корхонанинг номи			
Юқори турувчи корхона			
Юридик манзили			
Асосий маҳсулот тури			
СТИР	ИФУТ	МХБТ	

«ТАСДИҚЛАЙМАН»
Корхона раҳбари

лавозимининг номи

(имзоси, фамилияси,
исми, отасининг исми)

20__йил «__»

Корхонанинг номи				
Юқори турувчи корхона				
Юридик манзили				
Асосий маҳсулот тури				
СТИР		ИФУТ		МХБТ

Меҳнат шароитларини меҳнат муҳофазаси меъёрлари, қоидалари ва
йўриқномалари талабларига мослаштириш бўйича
ТАДБИРЛАР РЕЖАСИ

Иш ўрнининг номи	Тадбирлар номи	Амалга ошириш механизми	Молиялаштириш манбаи	Тадбирни амалга ошириш учун маъсул	Ижро этиш муддати	Тадбирни амалга ошириш учун жалб этиладиган бўлинмалар	Амалга оширилганлик тўғрисида белги
<i>(таркибий бўлинма номи кўрсатилади)</i>							

Аттестация комиссияси
раиси

_____
_____
(лавозим)   (имзо)   (Ф. И. О.)   (сана)

Аттестация комиссияси аъзолари:

_____	_____	_____	_____
(лавозим)	(имзо)	(Ф. И. О.)	(сана)
_____	_____	_____	_____
(лавозим)	(имзо)	(Ф. И. О.)	(сана)
_____	_____	_____	_____
(лавозим)	(имзо)	(Ф. И. О.)	(сана)

Ўзбекистон Республикаси Герби

**Ўзбекистон Республикаси
Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги**

**ДАВЛАТ ЭКСПЕРТИЗАСИ
ХУЛОСАСИ**

ХХ№00000000

20__ йил «__» _____ ш.

Иш ўринларини меҳнат шaroитлари ва асбоб-ускуналарнинг жароҳатлаш хавфлилиги юзасидан аттестациядан ўтказиш материаллари асосида қуйидагилар аниқланди:

1. Иш ўринлари меҳнат шaroитлари ва асбоб-ускуналарнинг жароҳатлаш хавфлилиги юзасидан аттестациядан ўтказилган корхона тўғрисида маълумотлар:

Корхонанинг номи			
Юқори турувчи корхона			
Юридик манзили			
СТИР	ИФУТ	МХБТ	
Аттестациядан ўтказилган иш ўринлари сони			

2. Аттестациядан ўтказувчи ташкилот тўғрисида маълумотлар:

Ташкилот номи	
Юридик манзили	

Синов лабораториясининг аккредитация аттестатининг рақами ва санаси			
СТИР	ИФУТ	МХБТ	

3. Иш ўринларини меҳнат шароитлари ва асбоб-ускуналарнинг жароҳатлаш хавфлилиги юзасидан аттестациядан ўтказиш давомида мазкур иш бўйича амалдаги нормалар ва нормативлардан четга чиқилмаган.

4. Иш ўринларини меҳнат шароитлари ва асбоб-ускуналарнинг жароҳатлаш хавфлилиги юзасидан аттестациядан ўтказиш бўйича ишлар Иш ўринларини меҳнат шароитлари ва асбоб-ускуналарнинг жароҳатлаш хавфлилиги юзасидан аттестациядан ўтказиш тартиби тўғрисидаги низом талабларига мувофиқ амалга оширилган.

Давлат меҳнат инспекцияси
бошлиғи (Қорақалпоғистон Республикаси
Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазири,
вилоятлар ва Тошкент шаҳар бандлик бош
бошқармалари бошлиғи)

М.Ў.

_____

(имзо)

_____

Ф. И. О.

«ТАСДИҚЛАЙМАН»
Корхона раҳбари
лавозимининг номи

_____

(имзо, фамилияси, исми, отасининг исми)

20__ йил «__» _____

Аттестация комиссияси якуний (оралиқ-якуний) мажлисининг ПРОТОКОЛИ

20__ йил «__» _____ Ш.

Корхонанинг номи			
Юқори турувчи корхона			
Юридик манзили			
Асосий маҳсулот тури			
СТИР	ИФУТ	МХБТ	

20__ йил «__» _____ даги ____-сон буйруққа мувофиқ аттестация комиссияси 20__ йил «__» _____ дан 20__ йил «__» _____ гача иш ўринларини меҳнат шароитлари ва асбоб-ускуналарнинг жароҳатлаш хавфлилиги юзасидан аттестациядан ўтказишни амалга оширди.

Аттестациядан ўтказиш

(корхона раҳбари лавозимининг номи, Ф.И.О.)

_____ томонидан 20__ йил «__» _____ да тасдиқланган меҳнат шaroитлари юзасидан аттестациядан ўтказиладиган иш ўринлари рўйхати асосида амалга оширилди. Аттестация натижалари қуйидагиларда ўз аксини топган: меҳнат шaroитлари хариталари (ўлчаш баёнлари билан бирга); иш ўринларини меҳнат шaroитлари юзасидан аттестациядан ўтказиш натижаларининг _____ йиғма қайдномаси; иш ўринларини меҳнат шaroитлари юзасидан аттестациядан ўтказиш натижалари бўйича белгиланган меҳнат шaroитлари класслари ҳамда шу муносабат билан ходимлар учун белгиланиши лозим бўлган кафолатлар ва преференцияларнинг йиғма жадвали.

Аттестациядан ўтказиш натижалари бўйича Меҳнат шaroитларини меҳнат муҳофазаси нормалари, қоидалари ва инструкциялари талабларига мослаштириш бўйича чора-тадбирлар дастури ишлаб чиқилиб ва касба уюшмаси _____ билан _____ келишилиб,

(корхона раҳбари лавозимининг номи, Ф.И.О.)

_____ томонидан 20__ йил «__» _____ да тасдиқланди.

Аттестациядан ўтказиш материаллари давлат экспертизасидан ўтди, улар бўйича 20__ йил «__» _____ даги _____-сон хулоса олинди.

Аттестациядан ўтказиш натижаларини кўриб чиқиб, аттестация комиссияси қарор қилди:

1. Аттестациядан ўтказиш бўйича ишлар яқунланган деб ҳисоблансин.
2. ...
3. ...

Аттестация комиссияси раиси

_____	_____	_____	_____
(лавозим)	(имзо)	(Ф. И. О.)	(сана)

Аттестация комиссияси аъзолари:

_____	_____	_____	_____
(лавозим)	(имзо)	(Ф. И. О.)	(сана)

_____	_____	_____	_____
(лавозим)	(имзо)	(Ф. И. О.)	(сана)

—
(лавозим)

(имзо)

—
(Ф. И. О.)

(сана)

5-амалий машғулот. Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш Қоидалари

Машғулотнинг мақсади. Ходим ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда меҳнатда майиб бўлиши, касб касаллигига чалиниши ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши муносабати билан унинг ҳаёти ёки соғлиғига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш бўйича иш берувчи ўз фуқаролик жавобгарлигини ушбу Қоидада белгиланган шартлар асосида ва тартибда суғурталаш шарт шароитларини ўрганиш.

Машғулот режаси:

1. Умумий қоидалар.
2. Мажбурий суғурта қилиш шартномасини тузиш, ўзгартириш ва унинг амал қилишини муддатидан олдин тўхтатиш тартиби.
3. Суғурта суммаси, суғурта мукофоти ва мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта мукофотини тўлаш тартиби.
4. Мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта ҳодисаларини кўриб чиқиш тартиби.
5. Етказилган зарар миқдорини белгилаш ва мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта товонини тўлаш тартиби.

1. Умумий қоидалар

1. Ушбу Қоидалар иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш (кейинги ўринларда мажбурий суғурта қилиш деб аталади) тартибини белгилайди.
2. Ушбу Қоидаларда куйидаги тушунчалардан фойдаланилади:

аннуитент — ўзига нисбатан аннуитетлар шартномаси тузилган ва жорий тўловлар тарзида суғурта товонини олиш ҳуқуқига эга бўлган жисмоний шахс;

наф олувчи — ходим ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда вафот этган тақдирда суғурта товонини олиш ҳуқуқига эга бўлган шахс;

қоплов суммаси — аннуитетлар шартномаси муддатидан олдин тўхтатилган тақдирда аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчига тўланадиган пул маблағлари суммаси;

иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномаси (кейинги ўринларда мажбурий суғурта қилиш шартномаси деб аталади) — суғурталовчи унинг бўйича суғурта ҳодисаси вужудга келганда келишилган тўлов (суғурта мукофоти) юзасидан иш берувчига ва (ёки) жабрланганга ёхуд наф олувчига меҳнатда майиб бўлганлиги, касб касаллигига чалиниши ёки унинг меҳнат мажбуриятларини бажариш билан боғлиқ ҳолда соғлиғининг бошқача тарзда шикастланганлиги муносабати билан ходимнинг ҳаёти ёки соғлиғига етказилган зарарнинг ўрнини суғурта суммаси доирасида қоплаш мажбуриятини оладиган суғурта шартномаси;

аннуитетлар шартномаси — суғурталовчи унга кўра аннуитетлар шартномаси бўйича аннуитетлар шартномасида келишилган тўловни (суғурта мукофотини) бир йилдан кўп муддатга жорий тўловлар тарзида суғурта суммаси доирасида суғурта товонини тўлашни амалга ошириш мажбуриятини оладиган суғурта шартномаси;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса — ходимнинг у меҳнат шартномаси (контракт) бўйича ўз вазифаларини иш берувчининг ҳудудида ҳам, ундан ташқарида ҳам бажариши билан боғлиқ ҳолда меҳнатда майиб бўлишига ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланишига олиб келган ва ходимни бошқа ишга ўтказиш заруриятини келтириб чиқарган, унинг касбга оид меҳнат қобилиятини вақтинча ёки турғун йўқотишига ёхуд вафот этишига сабаб бўлган ҳодиса;

касб касаллиги — ходимнинг унга ишлаб чиқаришнинг зарарли ёки хавфли омили таъсири натижаси бўлган ва унинг касбга оид меҳнат қобилиятини вақтинча ёхуд турғун йўқотишига сабаб бўлган ўткир ёки сурункали касаллиги;

жабрланувчи — ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда меҳнатда майиб бўлиши, касб касаллигига чалиниши ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши муносабати билан соғлиғига зарар етказилган, суғурта товонини олиш ҳуқуқига эга бўлган ходим;

ходим — иш берувчи билан тузилган меҳнат шартномаси (контракт) асосида ишлаётган жисмоний шахс;

иш берувчи — қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жисмоний шахс билан меҳнат шартномаси (контракт) тузган юридик ёки жисмоний шахс;

суғурта мукофоти — иш берувчининг мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта қилиш ёки аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчига мажбурий суғурталаш шартномасига ёки аннуитетлар шартномасига мувофиқ тўлаши шарт бўлган пул маблағлари суммаси;

мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта пули — суғурталовчи мажбурий суғурта қилиш шартномаси доирасида жабрланувчига (наф олувчига) етказилган зарарни қоплаш мажбуриятини оладиган сумма;

аннуитетлар шартномаси бўйича суғурта пули — жабрланувчига (наф олувчига) бир йилдан кўп муддатга жорий тўловлар тарзида суғурта товонини тўлашни назарда тутадиган етказилган зарарнинг қонун ҳужжатларига мувофиқ белгиланган миқдори;

суғурта полиси — мажбурий суғурта қилишнинг амалга оширилганлигини тасдиқловчи белгиланган намунадаги ҳужжат;

мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта ходисаси — иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномасининг амал қилиши даврида ходим ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда меҳнатда майиб бўлиши, касб касаллигига чалиниши ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши муносабати билан ходимнинг ҳаёти ёки соғлиғига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш бўйича иш

берувчининг фуқаролик жавобгарлиги вужудга келганлиги белгиланган тартибда тасдиқланган факт;

аннуитетлар шартномаси бўйича суғурта ходисаси — аннуитетнинг аннуитетлар шартномаси амал қиладиган даврда жорий тўлов тарзида суғурта товонини амалга ошириш санасигача яшаши;

иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурталовчи — умумий суғурта қилиш соҳасида фаолиятни амалга оширувчи юридик шахс;

аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчи — ҳаётни суғурта қилиш соҳасида фаолиятни амалга оширувчи юридик шахс;

касбга оид меҳнат қобилиятини йўқотганлик даражаси — касбга оид меҳнат қобилиятининг ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса юз бергунига қадар бўлган, фоизларда ифодаланган, тиббий-меҳнат экспертиза комиссияси томонидан аниқланадиган пасайиши;

меҳнатда майиб бўлиш — ходимнинг касбга оид меҳнат қобилиятини ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса оқибатида вақтинча ёки турғун йўқотиши.

3. Иш берувчи у давлат рўйхатидан ўтказилган санадан ёки иш берувчилар — жисмоний шахслар учун меҳнат шартномаси (контракти) тузилган санадан бошлаб 15 иш кунидан кечикмай меҳнатда шикастланиш, касб касаллиги ёки унинг меҳнат мажбуриятларини бажариши билан боғлиқ ҳолда соғлиғининг бошқача шикастланиши муносабати билан ходимнинг ҳаётига ёки соғлиғига етказилган зарарни қоплаш бўйича ўз фуқаролик жавобгарлигини суғурта қилиши шарт.

Иш берувчининг ўз фуқаролик жавобгарлигини суғурта қилиш мажбурияти ушбу Қоидаларга мувофиқ «Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 17-банди **иккинчи қисми** қоидалари амалга киритилган кундан бошлаб кучга киради.

4. Меҳнатда шикастланиш, касб касаллиги ёки унинг меҳнат мажбуриятларини бажариши билан боғлиқ ҳолда соғлиғининг бошқача тарзда

шикастланиши муносабати билан ходимнинг ҳаётига ёки соғлиғига етказилган зарарни қоплаш бўйича ўз фуқаролик жавобгарлиги пайдо бўлган тақдирдаги иш берувчининг мулкӣ манфаатлари мажбурий суғурта қилиш объекти ҳисобланади.

5. Иш берувчи, мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурталовчи (кейинги ўринларда суғурталовчи деб аталади), аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчи, жабрланувчи ва наф олувчи мажбурий суғурта қилиш субъектлари ҳисобланади.

6. Иш берувчи ушбу Қоидалар асосида суғурталовчи билан мажбурий суғурта қилиш шартномасини тузади, унга мувофиқ суғурта ҳодисаси вужудга келган даврда иш берувчига ва (ёки) жабрланувчига ёхуд наф олувчига ходимнинг меҳнатда шикастланиши, касб касаллиги ёки унинг меҳнат мажбуриятларини бажариши билан боғлиқ ҳолда соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши муносабати билан ходимнинг ҳаётига ёки соғлиғига етказилган зарарни тўлайди.

Етказилган зарарни қоплаш бир йилдан кўп муддатга тўловни назарда тутган ҳолларда иш берувчи мазкур Қоидаларга мувофиқ аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчи билан аннуитетлар шартномасини тузади, унга кўра аннуитетга жорий тўловлар тарзида суғурта товонини тўлови амалга оширилади.

7. Суғурта ҳодисаси муносабати билан жабрланувчига (наф олувчига) етказилган маънавий зарар мажбурий суғурта қилиш бўйича қопланмайди.

8. Мажбурий суғурта қилиш шартномаси ва мажбурий суғурта қилиш полиси, шунингдек қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолатларда, аннуитетлар шартномаси ва аннуитетлар шартномаси бўйича полис мажбурий суғурта қилишнинг амалга оширилганлигини тасдиқловчи ҳужжатлар ҳисобланади.

2. Мажбурий суғурта қилиш шартномасини тузиш, ўзгартириш ва унинг амал қилишини муддатидан олдин тўхтатиш тартиби

9. Мажбурий суғурта қилиш шартномаси оммавий ҳисобланади ва иш берувчи ҳамда суғурта қилувчи ўртасида ушбу Қоидаларга **1-иловага** мувофиқ

шакл бўйича бир йил муддатга тузилади. Агар иш берувчи ўз фаолиятини бир йилдан кам муддатда амалга оширса, у ҳолда мажбурий суғурта қилиш шартномаси иш берувчи фаолиятни амалга ошириш муддатига тузилади.

10. Иш берувчи мажбурий суғурта қилишни амалга оширадиган суғурталовчини ва аннуитет шартномаси бўйича суғурталовчини танлаш ҳуқуқига эга.

11. Суғурталовчи ўзига ёзма ариза билан мурожаат қилган ва ушбу Қоидаларга мувофиқ ҳужжатларни тақдим этган иш берувчига мажбурий суғурта қилиш шартномасини тузишни рад этишга ҳақли эмас.

12. Мажбурий суғурта қилиш шартномасини тузиш учун иш берувчи суғурталовчига қуйидаги ҳужжатларни тақдим этади:

а) ушбу Қоидаларга **2-иловага** мувофиқ шакл бўйича мажбурий суғурта қилиш шартномасини тузиш тўғрисидаги ариза;

б) иш берувчи — жисмоний шахс паспортининг ёки унинг шахсини тасдиқлайдиган бошқа ҳужжатининг нусхаси (фотосурати ва рўйхатдан ўтганлик тўғрисидаги охириги ёзув мавжуд бўлган бетлари);

в) иш берувчининг (юримдик шахслар учун) давлат рўйхатидан ўтказилганлиги тўғрисидаги гувоҳноманинг нусхаси.

Иш берувчи суғурталовчига тақдим этиладиган маълумотлар ва ҳужжатларнинг тўлиқлиги ва ҳаққонийлиги учун жавобгар ҳисобланади.

13. Мажбурий суғурта қилиш полиси иш берувчига суғурталовчининг ҳисоб рақамларига мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта мукофоти келиб тушган кундан кейинги уч иш кунидан кечикмай берилади.

Суғурта полиси бланкаси қатъий ҳисобда турадиган ҳужжат ҳисобланади, ҳисобга олиш сериясига, тартиб рақамига ва ҳимояланганликнинг камида 3 даражасига эга бўлиши керак. Суғурта полиси бланкаси суғурталовчининг (аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчининг) буюртмаси бўйича, босмаҳона усулида «Давлат белгиси» давлат ишлаб чиқариш бирлашмасида ушбу Қоидаларга **3 ва 8-иловаларга** биноан намуналарга мувофиқ тайёрланади.

14. Суғурта полиси йўқолган тақдирда иш берувчи унинг дубликатини олиш ҳуқуқига эга.

Дубликат суғурталовчи томонидан иш берувчи мурожаат қилган ва у дубликатни тайёрлаш харажатларини иш берувчи мурожаат қилган санада қонун ҳужжатларида белгиланган базавий ҳисоблаш миқдорининг кўпи билан 10 фоизи миқдорида тўлаган кундан бошлаб икки кун муддатда берилади.

15. Мажбурий суғурта қилиш шартномаси амал қиладиган даврда иш берувчи ёзма шаклда ва ушбу Қоидаларда назарда тутилган муддатларда суғурталовчига мажбурий суғурта қилиш шартномасини тузиш тўғрисидаги аризада кўрсатилган маълумотлардаги ўзгаришлар ҳақида хабар қилиш шарт.

16. Иш берувчидан мажбурий суғурта қилиш шартномасини тақдим этилган маълумотлардаги ўзгаришлар тўғрисида ариза олинганда суғурталовчи, зарурат бўлганда, мажбурий суғурта қилиш шартномасига қўшимча битимни тузади ва суғурта полисини қайтадан расмийлаштиради.

17. Мажбурий суғурта қилиш шартномаси шартлари у амал қилган даврда ўзгарган тақдирда суғурта мукофоти миқдorigа ўзгарган шартларга мувофиқ ҳолда ўзгартириш киритилади. Бунда томонларнинг суғурта мукофотининг ўзаро ҳисоб-китобларига тааллуқли бўлган мажбуриятлари мажбурий суғурта қилиш шартномасига қўшимча битим тузилган санадан бошлаб 3 иш кундан кечикмай бажарилиши керак.

18. Агар иш берувчи мажбурий суғурта қилиш шартномаси шартлари ёки ушбу Қоидаларнинг **17-бандида** назарда тутилган ҳолларда мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича қўшимча суғурта мукофоти тўлашга қарши бўлса, у ҳолда суғурталовчи мажбурий суғурта қилиш шартномасининг бекор қилинишини талаб қилишга ҳақлидир. Бунда мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича тўланган суғурта мукофоти қайтариб берилмайди.

19. Мажбурий суғурта қилиш шартномасининг амал қилиши куйидаги ҳолларда муддатидан олдин тўхтатилади:

- а) иш берувчи — юридик шахс тугатилганда ёки қайта ташкил этилганда;
- б) иш берувчи — жисмоний шахс вафот этганда;

в) мажбурий суғурта қилиш шартномаси суд қарорига кўра ҳақиқий эмас деб эътироф этилганда.

Мажбурий суғурта қилиш шартномасининг амал қилиши қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳолатларда ҳам муддатидан олдин тўхтатилиши мумкин.

20. Мажбурий суғурта қилиш шартномасининг амал қилиши муддатидан олдин тўхтатилган тақдирда суғурта мукофотининг бир қисми тўланган суғурта товони суммасига ва мазкур шартнома амал қилишининг кунлар ҳисобидаги қолган муддатига мутаносиб равишда қайтариб берилади. Бунда мажбурий суғурта қилиш шартномасининг амал қилиши ушбу Қоидалар 19-бандининг «а», «б» ва «в» кичик бандларида кўрсатилганлардан бошқа асосларга кўра муддатидан олдин тўхтатилган тақдирда суғурталовчи суғурта мукофотининг қайтариб берилаётган қисмидан ушбу шартнома бўйича исботланадиган харажатларнинг суғурта мукофотининг 25 фоизидан кўп бўлмаган миқдордаги суммасини чегириб қолиши мумкин.

3. Суғурта суммаси, суғурта мукофоти ва мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта мукофотини тўлаш тартиби

21. Мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта суммаси қуйидаги миқдорда белгиланади:

мажбурий суғурта қилиш шартномаси тузилган санадаги ҳолатга кўра фаолиятини бир йилдан ортиқ амалга ошириб келаётган иш берувчи учун — мажбурий шартнома тузилган ойдан олдинги ўн икки ой учун иш берувчи барча ходимларининг бир йиллик иш ҳақи миқдорида;

ўз фаолиятини янгитдан амалга ошираётган иш берувчи учун — мажбурий суғурта қилиш шартномаси тузилган ойдан кейинги ўн икки ой учун иш берувчи барча ходимларининг бир йиллик иш ҳақи миқдорида. Бунда йиллик иш ҳақи биринчи ойдаги иш ҳақи миқдорини ўн иккига кўпайтириш орқали ҳисоблаб чиқарилади;

фаолиятини бир йилдан кам бўлган муддатга амалга оширувчи иш берувчи учун — иш берувчи барча ходимларининг иш берувчининг мазкур фаолияти амалга ошириладиган муддатдаги иш ҳақи миқдорида.

22. Мажбурий суғурта қилиш шартномасининг амал қилиш муддати давомида йиллик иш ҳақи миқдори ўзгарган тақдирда, суғурта пули ва суғурта мукофоти қисмига ушбу шартномага ёзма равишда қўшимча келишув тузиш орқали ўзгартиришлар киритилади. Бунда мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта мукофотини қайта ҳисоб-китоб қилиш мазкур шартнома тузилган санада амалда бўлган суғурта тарифи бўйича, қолган суғурта даври ва суғурта пулига мутаносиб равишда амалга оширилади.

23. Мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта мукофоти миқдори ушбу Қоидаларга **9-иловага** мувофиқ суғурта тарифларига биноан ҳисоблаб чиқарилади.

Суғурта тарифларининг мажбурий суғурта қилиш шартномаси амал қиладиган муддат мобайнида ўзгариши иш берувчи томонидан тўлов вақтида амалда бўлган суғурта тарифлари бўйича тўланган суғурта мукофотининг ўзгаришига олиб келмайди.

24. Мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта мукофотини ҳисоблаш суғурталовчи томонидан, мажбурий суғурта қилиш шартномаси тузиш тўғрисидаги аризада иш берувчи кўрсатган маълумотлардан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади.

25. Мажбурий суғурта қилиш шартномаси тузилгандан кейин мажбурий суғурта қилиш шартномаси тузиш тўғрисидаги аризада иш берувчининг нотўғри ва (ёки) хато маълумотлар кўрсатганлиги аниқланган тақдирда суғурта мукофоти миқдори суғурта тарифларига ва мажбурий суғурта қилиш шартномаси тузилган вақтда амалда бўлган иш берувчи фаолият турларининг хавфлилиқ даражаси тавсифига мувофиқлаштирилиши керак.

26. Мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта мукофоти иш берувчи томонидан, мажбурий суғурта қилиш шартномаси тузилган санадан бошлаб беш иш кун мобайнида бир йўла тўланади.

Суғурта мукофоти нақд пул билан тўланган тақдирда суғурталовчи (унинг филиали ёки суғурта агенти) томонидан пул маблағлари қабул қилиб олинган сана тўлов санаси ҳисобланади. Суғурта мукофоти нақд пулсиз тўланган тақдирда пул маблағларининг суғурталовчи (унинг филиали ёки суғурта агенти) ҳисоб рақамига тушган санаси суғурта мукофоти тўланган сана ҳисобланади.

Иш берувчининг ҳисоб рақамидаги пул маблағлари етарли бўлмаган тақдирда мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта мукофотини тўлаш иш берувчининг ишлаб чиқариш фаолияти билан бевосита боғлиқ бўлган кечиктириб бўлмайдиган эҳтиёжларига мўлжалланган маблағлар ҳисобидан амалга оширилади.

27. Агар суғурталовчи мажбурий суғурта қилиш шартномасининг амал қилиш даврида суғурта товонини тўлаган бўлса, мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта пули тўланган суғурта товони суммаси миқдорига камайтирилади. Бунда иш берувчи тўланган суғурта товони суммасига ҳамда мажбурий суғурта қилиш шартномасининг қолган амал қилиш муддатига мутаносиб равишда суғурта мукофотини етти иш куни мобайнида қўшимча равишда тўлаши шарт.

Мажбурий суғурта қилиш шартномаси томонларининг ҳуқуқлари ва
мажбуриятлари

28. Иш берувчи қуйидаги ҳуқуқларга эга:

суғурталовчидан мажбурий суғурта қилиш шартномасининг шартларини тушунтириб беришни талаб қилиш;

суғурталовчининг суғурта товонини тўлашни рад этиш тўғрисидаги қарори юзасидан белгиланган тартибда шикоят қилиш;

йиллик иш ҳақи миқдори камайган тақдирда, суғурта мукофотининг йиллик иш ҳақи миқдорининг камайишига ва мажбурий суғурта қилиш шартномасининг тугалланмаган даврига мутаносиб қисмини олиш.

Иш берувчи қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

29. Иш берувчи:

мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича ва айрим ҳолларда аннуитетлар шартномаси бўйича қонун ҳужжатларида белгиланган шартлар асосида ва тартибда суғурта мукофотини тўлаши;

йиллик иш ҳақи миқдори ўзгарган пайтдан эътиборан беш иш кунидан кечиктирмай бу ҳақда суғурталовчига ёзма шаклда хабар қилиши;

иш берувчи томонидан амалга оширилаётган фаолият турларининг хавфлилик даражаси ўзгарган пайтдан эътиборан беш иш кунидан кечиктирмай бу ҳақда суғурталовчига ёзма шаклда билдириши ва зарур бўлган ҳолларда, қўшимча ҳисоблаб чиқарилган суғурта мукофотини тўлаши;

ходимларни мажбурий суғурта қилиш шартномаси шартлари билан таништириши, шу жумладан, мазкур шартнома бўйича томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини тушунтириши;

суғурталовчи ва аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчи ҳақидаги барча зарур маълумотларни жабрланувчи ёки наф олувчи ёзма шаклдаги ариза билан мурожаат қилган санадан эътиборан икки иш кунини мобайнида тақдим этиши;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса юз берганлиги ўзига маълум бўлган пайтдан эътиборан уч иш кунидан кечиктирмай бу ҳақда суғурталовчига ёзма шаклда билдириши;

Иш берувчи қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам олиши мумкин.

30. Суғурталовчи қуйидаги ҳуқуқларга эга:

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни текширишда иштирок этиш ва зарур бўлган ҳолларда тегишли экспертларни жалб этиш;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисага доир ахборотни текшириш;

суғурта мукофотини аниқлаш учун суғурта хавфини баҳолаш;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш юзасидан тавсиялар бериш.

Суғурталовчи қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

31. Суғурталовчи:

мажбурий суғурта қилиш шартномаси шартлари билан иш берувчини таништириши, шу жумладан, унинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини тушунтириши;

ўз фаолиятини амалга ошириш натижасида олинган, иш берувчи ва (ёки) жабрланувчи ёхуд наф олувчи тўғрисидаги маълумотларнинг махфийлигини таъминлаши;

суғурта товонини тўлашни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилинган тақдирда, иш берувчи суғурта товонини тўлаш учун мурожаат этганидан кейин ўн беш иш кунидан кечиктирмай бу ҳақда иш берувчига рад этиш сабабларини далиллар билан асослантирган ҳолда ёзма шаклда хабар қилиши;

ушбу Қоидаларнинг [34-бандида](#) назарда тутилган барча зарур ҳужжатлар тақдим этилган санадан эътиборан ўн иш кунидан кечиктирмай қарор қабул қилиши ва суғурта товонини тўлаши;

ўзи алмаштирилган тақдирда бу ҳақда иш берувчига дарҳол ёзма шаклда хабар бериши шарт.

Суғурталовчи қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам олиши мумкин.

32. Жабрланувчи қуйидаги ҳуқуқларга эга:

иш берувчига ёки суғурталовчига ёхуд аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчига суғурта товонини тўлаш ҳақида ёзма шаклдаги ариза билан мурожаат этиш;

қонун ҳужжатларида белгиланган шартлар асосида ва тартибда суғурта товони олиш;

мажбурий суғурта қилиш шартномасининг ёки аннуитетлар шартномасининг шартлари тўғрисида иш берувчидан ёки суғурталовчидан ёхуд аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчидан бепул ахборот олиш;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисани текширишда зарурият бўлганда, касаба уюшмаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи вакилларини ёхуд ўзининг ишончли шахсини жалб этган ҳолда белгиланган тартибда иштирок этиш;

иш берувчидан суғурталовчи ва аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчи ҳақидаги барча зарур маълумотларни олиш.

33. Наф олувчи қуйидаги ҳуқуқларга эга:

суғурта товонини олиш ҳақидаги талаб билан иш берувчига ёки суғурталовчига мурожаат этиш;

қонун ҳужжатларида белгиланган шартлар асосида ва тартибда суғурталовчи ва (ёки) аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчидан суғурта товонини олиш;

иш берувчидан, суғурталовчидан мажбурий суғурта қилиш шартномасининг шартлари тўғрисида ҳамда аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчидан аннуитетлар шартномаси шартлари ҳақида бепул ахборот олиш;

ходим ўз меҳнат вазифаларини бажараётганда вафот этганлиги ҳақида иш берувчига хабар қилиш;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисани текширишда белгиланган тартибда иштирок этиш, зарур бўлган ҳолларда касаба уюшмаси вакилларини ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи вакилларини ёхуд ўзининг ишончли шахсини жалб этган ҳолда иштирок этиш;

иш берувчидан суғурталовчи ва аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчи ҳақидаги барча зарур маълумотларни олиш.

4. Мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта ҳодисаларини кўриб чиқиш тартиби

34. Иш берувчи ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисани текшириш яқунларига кўра суғурталовчига суғурта товони талабидан иборат бўлган ёзма шаклдаги ариза билан мурожаат қилади (ушбу Қоидаларга **4-илова**), унга қуйидагилар илова қилинади:

иш берувчининг ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса оқибатларига кўра етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисида ушбу Қоидаларга **5** ёки **5-1-илваларга** мувофиқ шакл бўйича буйруғининг нусхаси;

ходимнинг ёки наф олувчининг етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш тўғрисидаги талаби кўрсатилган, иш берувчининг номига ёзилган аризасининг нусхаси;

суғурта ҳодисаси юз бергунига қадар ходим олган ўртача ойлик ёки йиллик иш ҳақи тўғрисидаги маълумотнома;

меҳнат шартномасининг (контрактнинг) нусхаси;

касб касаллигида — ходимнинг касб касаллиги тўғрисидаги тиббий хулоса;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса содир бўлганлигини ва ходим учун унинг оқибатини тасдиқловчи ҳужжатлар (ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисани махсус текшириш далолатномаси, тиббий-меҳнат экспертиза комиссиясининг хулосаси, низолар юзага келган ҳолларда эса — суднинг қарори).

Ходим вафот этган тақдирда ходимнинг вафот этганлиги тўғрисидаги гувоҳноманинг нусхаси ва наф олувчининг зарарнинг ўрни қопланишига бўлган ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатлар ҳам илова қилинади.

Ушбу бандда назарда тутилмаган ҳужжатлар тақдим этилишини талаб қилиш тақиқланади.

35. Ҳужжатларни қабул қилиб олган суғурталовчи иш берувчига тақдим этилган ҳужжатларнинг тўлиқ рўйхатини ва улар қабул қилиб олинган санани кўрсатган ҳолда маълумотнома бериши шарт.

36. Суғурталовчи тегишли сўровнома бўйича ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларидан, судлардан, тиббиёт, сейсмология, ветеринария, гидрометеорология ва бошқа ташкилотлардан ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса билан боғлиқ ҳужжатларни ва хулосаларни олишга, шунингдек жабрланувчига ёхуд наф олувчига етказилган зарарнинг сабабларини, ҳолатини ва миқдорини мустақил равишда аниқлашга ҳақлидир.

37. Суғурталовчи ушбу Қоидаларнинг **34-бандда** кўрсатилган барча зарур ҳужжатлар тақдим этилган санадан бошлаб ўн иш кунидан кечикмай суғурта

ҳодисасини тан олиш тўғрисида қарор қабул қилиши ва суғурта товонини тўлаши шарт.

38. Суғурта ҳодисасини тан олиш ва суғурта товони миқдорини аниқлаш суғурталовчи томонидан, иш берувчи тақдим этган ҳужжатларни ўрганиш, шунингдек ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисани текшириш учун жалб этилган экспертларнинг тегишли хулосалари асосида амалга оширилади.

39. Суғурта ҳодисаси тан олинганда ва суғурта товони суммаси белгиланганда суғурта ҳодисаси тўғрисида далолатнома тузилади, у ҳар қайси томон учун бир нусхадан — икки нусхада, суғурталовчи ва иш берувчи томонидан имзоланади.

Суғурта товонини бир йилдан кўп муддат учун тўлаш зарур бўлганда суғурта ҳодисаси тўғрисида далолатнома суғурта товонини бир йилдан кўп муддат учун асосли равишда ҳисоблаш учун иш берувчи томонидан танланган аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчи иштирокида тузилади. Суғурта ҳодисаси тўғрисида далолатнома ҳар қайси томон учун бир нусхадан — уч нусхада, суғурталовчи, иш берувчи ва аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчи томонидан имзоланади.

40. Суғурталовчи томонидан суғурта товонини тўлашни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилинган тақдирда бу ҳақда иш берувчига унинг суғурта товонини тўлаш талабидан иборат бўлган ариза билан ёзма мурожаатидан кейин ўн беш иш кунидан кечикмай рад этиш асослари кўрсатилган ҳолда хабар қилинган бўлиши керак.

5. Етказилган зарар миқдорини белгилаш ва мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта товонини тўлаш тартиби

41. Ходим ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда меҳнатда майиб бўлиши, касб касаллигига чалиниши ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши муносабати билан унинг ҳаёти ёки соғлиғига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда аниқланади.

Мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта товони етказилган зарар миқдорида, лекин суғурта пули миқдоридан кўп бўлмаган миқдорда тўланади.

42. Агар суғурта ҳодисаси натижасида иш берувчида бир нафардан кўп ходим олдида жавобгарлик пайдо бўлса ва у суғурта пулидан ортиқ бўлса мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта товони ҳар бир жабрланувчига ёхуд наф олувчига унинг етказилган зарар умумий миқдоридаги улушига мутаносиб равишда, лекин мажбурий суғурта шартномаси бўйича суғурта пулидан кўп бўлмаган миқдорда тўланади.

43. Мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта товони:

жабрланувчи меҳнатда майиб бўлгунига қадар олган ўртача ойлик иш ҳақиға нисбатан фоиз ҳисобида, унинг касбга оид меҳнат қобилиятини йўқотганлик даражасига мувофиқ белгиланадиган ҳар ойлик тўлов ёки касб касаллиги аниқлангунга қадар олган ўртача ойлик иш ҳақиға нисбатан фоиз ҳисобида белгиланадиган ҳар ойлик тўлов;

марҳумнинг ўртача ойлик иш ҳақи миқдоридаги, унинг ўзига ва қарамоғида бўлган, лекин етказилган зарарнинг ўрни қопланишига ҳақли бўлмаган, меҳнатга қобилиятли шахсларга тўғри келадиган улуш чегириб ташланган ҳолдаги ҳар ойлик тўлов;

қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда жабрланувчига ёки наф олувчига бир йўла бериладиган нафақа тўлови;

ходим вафот этган тақдирда мажбурий суғурта қилиш шартномасида белгиланган базавий ҳисоблаш миқдорининг 3 бараваридан кўп бўлмаган миқдордаги дафн этиш харажатлари;

иш берувчининг қўшимча харажатларини қонун ҳужжатларига мувофиқ компенсация қилиш тарзида амалга оширилади.

44. Қонун ҳужжатларида белгиланган меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдори оширилган тақдирда, ходимнинг ҳаёти ёки соғлиғига зарар етказилганлиги муносабати билан зарарнинг ўрнини қоплашнинг белгиланган суммаси меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорининг оширилишига мутаносиб равишда кўпайтирилади. Бунда зарар ўрнини қоплашнинг кўпайтирилган

суммаси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда иш берувчи томонидан қўшимча тарзда тўланади.

45. Агар мажбурий суғурта қилиш шартномасининг амал қилиш муддати тугагандан кейин, кўрсатилган шартнома амал қилган даврда рўй берган суғурта ҳодисаси оқибатида аниқланган зарар миқдори белгиланган тартибда қайта кўриб чиқилса, у ҳолда бундай зарарни қоплаш бўйича мажбурият иш берувчи зиммасида бўлади.

46. Мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта товони, агар етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш бир йилгача муддат учун тўловни назарда тутса, суғурталовчи томонидан жабрланувчига ёки наф олувчига тўланади. Бунда иш берувчининг талабига кўра суғурталовчи унга суғурта товони тўланганини тасдиқловчи тўлов ҳужжатлари нусхасини тақдим этиши шарт.

47. Суғурталовчининг жабрланувчига ёки наф олувчига мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта товонини тўлаш мажбуриятлари юридик шахс — иш берувчи тугатилганда, жисмоний шахс — иш берувчи вафот этганда ёки ушбу шартнома амал қилган даврда жабрланувчи ва иш берувчи ўртасидаги меҳнат муносабатлари тўхтатилган ҳолларда сақланиб қолади.

48. Мажбурий суғурта қилиш шартномасининг иш берувчининг ходим ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда меҳнатда майиб бўлиши, касб касаллигига чалиниши ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши муносабати билан унинг соғлиғи ёмонлашганлиги ёхуд вафот этганлиги туфайли келиб чиққан қўшимча харажатларининг компенсация қилинишига доир қисми бўйича суғурта товони иш берувчига, у шундай харажатларни амалга оширганлигини тасдиқлайдиган ҳужжатлар асосида тўланади.

49. Агар етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш бир йилдан ортиқ муддат учун тўловни назарда тутса, мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта товони суғурталовчи томонидан иш берувчига тўланади. Бунда иш берувчи ушбу Қоидаларнинг [52-бандига](#) мувофиқ аннуитетлар шартномасини тузиши ва мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича олинган суғурта товонидан фақат аннуитетлар шартномаси бўйича суғурта мукофотини тўлаш

учун фойдаланиши шарт. Агар иш берувчининг мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича олган суғурта товони суммаси аннуитетлар шартномаси бўйича тўланиши лозим бўлган суғурта мукофоти миқдоридан кам бўлса, у ҳолда фарқ иш берувчи ҳисобидан қўшимча равишда тўланиши керак.

50. Иш берувчида ушбу Қоидаларнинг **49-бандига** мувофиқ суғурта мукофотидаги фарқни қўшимча равишда тўлаш учун маблағлар етарли бўлмаган тақдирда аннуитетлар шартномаси мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича олинган суғурта товони пулига мутаносиб бўлган муддатга тузилади. Бунда иш берувчи қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жабрланувчига ёхуд наф олувчига зарарнинг тегишли қисмини тўлаш бўйича жавобгарликни зиммасига олади.

51. Суғурта товонини ўтказиш бўйича харажатлар суғурталовчининг ҳисобидан амалга оширилади.

1-илова

Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини

мажбурий суғурта қилиш

ШАРТНОМАСИ

_____ **-сон**

_____ шаҳри 20__ йил «__» _____

Кейинги ўринларда «Иш берувчи» деб аталадиган _____

_____ (иш берувчининг номи)

_____ асосида ҳаракат қиладиган

_____ (ҳужжатнинг номи)

_____, бир томондан

_____ (Ф.И.О., лавозими)

ва Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан 200__ йил _____

да берилган _____ -сон лицензия асосида ҳаракат қиладиган, кейинги

Ўринларда «Суғурталовчи» деб аталадиган _____

(суғурталовчининг номи)

асосида ҳаракат қиладиган

(ҳужжатнинг номи)

(Ф.И.О., лавозими)

орқали, иккинчи томондан, ушбу шартномани қўйидагилар тўғрисида туздилар

1. Шартноманинг предмети

1. Суғурталовчи ушбу шартномага ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил _____даги _____-сон қарори билан тасдиқланган Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш қоидаларига мувофиқ суғурта ҳодисаси юз берган тақдирда иш берувчига, жабрланувчига ёхуд наф олувчига меҳнатда олган майиблиги, касб касаллиги ёки ходимнинг ушбу шартнома амал қиладиган даврда меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши муносабати билан ходимнинг ҳаётига ёки соғлиғига етказилган зарарни тўлаш мажбуриятини олади.

2. Суғурта пули ва суғурта мукофоти

2. Суғурта пули ушбу шартнома бўйича _____ сўмни,
(суммаси рақамлар ва ёзув билан)

шу жумладан дафн этиш харажатлари _____ сўмни
(суммаси рақамлар ва ёзув билан)

ташқил қилади

3. Суғурта мукофоти ушбу шартнома бўйича _____ сўмни
(суммаси рақамлар ва ёзув билан)

ташқил қилади

4. Суғурта мукофоти ушбу шартнома тузилган санадан бошлаб беш иш куни

мобайнида бир йўла тўланади.

3. Шартноманинг кучга кириши ва амал қилиш муддати

5. Ушбу шартнома томонлар имзолаган вақтдан бошлаб кучга киради ва _____ мобайнида амал қилади.

Суғурталовчининг мажбуриятлари суғурта мукофоти суғурталовчининг ҳисоб рақамига тушган кундан кейинги кундаги 00 соат 00 дақиқадан бошлаб кучга киради ва мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полисида кўрсатилган суғурта даврининг охиригача санадаги 24 соат 00 дақиқада тугайди.

6. Суғурта мукофоти иш берувчи томонидан суғурталовчининг ҳисоб рақамига нақд пулни ўтказиш ёки киритиш йўли билан тўланади. Пул маблағларининг суғурталовчининг ҳисоб рақамига тушган санага мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта мукофоти тўланган сана ҳисобланади.

4. Томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

7. Иш берувчи қуйидаги ҳуқуқларга эга:
суғурталовчидан мажбурий суғурта қилиш шартномасининг шартларини тушунтириб беришни талаб қилиш;

суғурталовчининг суғурта товонини тўлашни рад этиш тўғрисидаги қарори юзасидан белгиланган тартибда шикоят қилиш;

йиллик иш ҳақи миқдори камайганда суғурта мукофотининг йиллик иш ҳақи миқдорининг камайишига ва иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномасининг тугалланмаган даврига мутаносиб қисмини олиш.

Иш берувчи қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

8. Иш берувчи:

мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича ва айрим ҳолларда аннуитетлар шартномаси бўйича қонун ҳужжатларида белгиланган шартлар асосида ва тартибда суғурта мукофотини тўлаши;

йиллик иш ҳақи миқдори ўзгарган пайтдан эътиборан беш иш кунидан кечиктирмай бу ҳақда суғурталовчига ёзма шаклда хабар қилиши;

иш берувчи томонидан амалга оширилаётган фаолият турларининг хавфлилик даражаси ўзгарган пайтдан эътиборан беш иш кунидан кечиктирмай бу ҳақда суғурталовчига ёзма шаклда билдириши ва зарур бўлган ҳолларда, қўшимча ҳисоблаб чиқарилган суғурта мукофотини тўлаши;

ходимларни мажбурий суғурта қилиш шартномаси шартлари билан таништириши, шу жумладан, мажбурий суғурта шартномаси бўйича томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини тушунтириши;

суғурталовчи ва аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчи ҳақидаги барча зарур маълумотларни жабрланувчи ёки наф олувчи ёзма шаклдаги ариза билан мурожаат қилган санадан эътиборан икки иш куни ичида тақдим этиши;

суғурталовчини ишлаб чиқаришда бахтсиз ҳодиса юз берганлиги тўғрисида ўзига маълум бўлган вақтдан бошлаб уч иш куни мобайнида ёзма шаклда хабардор қилиши;

агар суғурта товони жабрланувчи ёки наф олувчи томонидан қилинган суиистеъмолликлар оқибатида асоссиз равишда тўланган бўлса, ортиқча тўланган суғурта товони ҳақида суғурталовчига хабар қилиши ва ортиқча тўланган маблағларни суғурталовчига қайтариш юзасидан зарур чоратадбирларни кўриши шарт.

Иш берувчи зиммасига қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа мажбуриятларни ҳам олиши мумкин.

9. Суғурталовчи қуйидаги ҳуқуқларга эга:

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни текширишда иштирок этиш ва зарур бўлган ҳолларда тегишли экспертларни жалб этиш;

ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисага доир ахборотни текшириш;

суғурта мукофотини аниқлаш учун суғурта хавфини баҳолаш;
ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларнинг олдини олиш юзасидан тавсиялар бериш.

Суғурталовчи қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

10. Суғурталовчи:

мажбурий суғурта қилиш шартномаси шартлари билан иш берувчини таништириши, шу жумладан унинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини тушунтириши;

ўз фаолиятини амалга ошириш натижасида олинган, иш берувчи ва (ёки) жабрланувчи ёхуд наф олувчи тўғрисидаги маълумотларнинг махфийлигини таъминлаши;

суғурта товонини тўлашни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилинган тақдирда, иш берувчи суғурта товонини тўлаш учун мурожаат этганидан кейин ўн беш иш кунидан кечиктирмай бу ҳақда иш берувчига рад этиш сабабларини далиллар билан асослантирган ҳолда ёзма шаклда хабар қилиши;

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 24 июндаги 177-сон қарори билан тасдиқланган Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш қоидаларининг **34-бандида** назарда тутилган барча зарур ҳужжатлар тақдим этилган санадан эътиборан ўн иш кунидан кечиктирмай қарор қабул қилиши ва суғурта товонини тўлаши;

ўзи алмаштирилган тақдирда бу ҳақда иш берувчига дарҳол ёзма шаклда хабар бериши шарт.

Суғурталовчи зиммасига қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа мажбуриятларни ҳам олиши мумкин.

5. Томонларнинг жавобгарлиги

11. Томонлар мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича ўз зиммасига қабул қилинган мажбуриятларнинг бажарилмаганлиги ёки зарур даражада бажарилмаганлиги юзасидан қонун ҳужжатларига мувофиқ жавоб берадилар.

6. Низоларни ҳал этиш тартиби

12. Ушбу шартномадан келиб чиқадиган барча низолар ва келишмовчиликлар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳал этилади.

7. Яқуний қоидалар

13. Ушбу шартномани ўзгартириш, бекор қилиш ва муддатидан олдин тўхтатиш тартиби суғурта бўйича эътирозларни кўриб чиқиш тартиби, ушбу шартнома бўйича кўрилган зарар миқдорини аниқлаш ва суғурта товонини тўлаш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 24 июндаги 177-сон қарори билан тасдиқланган, ушбу шартноманинг узвий қисми ҳисобланадиган Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш қоидаларига мувофиқ белгиланади.

8. Томонларнинг реквизитлари:

Суғурталовчи _____ Иш берувчи: _____

Манзили: _____ Манзили: _____

тел: _____ факс: _____ тел: _____ факс: _____

х/р _____ х/р _____

МФО _____ СТИР: _____ МФО _____ СТИР: _____

_____
(Ф.И.О., лавозими)

_____
(Ф.И.О., лавозими)

_____
(имзо)

_____
(имзо)

М.Ў.

М.Ў.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 24 июндаги 177-сон қарори билан тасдиқланган Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш қоидаларини олдим.

_____
(имзо)

_____
(Иш берувчи ваколатли шахсининг Ф.И.О.)

Суғурталовчига _____

(суғурталовчининг номи)

**Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий
суғурта қилиш шартномасини тузиш тўғрисида**

АРИЗА

Иш берувчи _____

(Ф.И.О./номи)

_____ асосида ҳаракат

(ҳужжатнинг номи)

қилувчи _____ орқали

(ваколатли шахсининг Ф.И.О. ва лавозими)

Сиздан Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш
қоидаларида назарда тутилган шартларда иш берувчининг фуқаролик
жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномасини тузишни сўрайди.

1. Иш берувчининг реквизитлари:

почта манзили: _____

телефон: _____ факс: _____ e-mail: _____

ариза берувчи-жисмоний шахсининг

20__ йил «__» _____ да _____ берилган.

паспорти: серияси _____ номери _____

2. Иш берувчининг банк

реквизитлари:

банкнинг номи: _____

ҳисоб рақами

хизмат кўрсатувчи банкнинг МФО _____

СТИР _____

3. ИФУТ (Иқтисодий фаолият турлари умумдавлат таснифлагичи)га мувофиқ иш берувчи амалга оширадиган фаолият тури (турлари) _____

(иқтисодий фаолиятнинг коди ва номи)

4. Барча ходимларнинг йиллик иш ҳақи суммаси _____ сўм
(рақамлар ва ёзув билан)

5. Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномасининг муддати _____

6. Аризага қуйидаги ҳужжатлар илова қилинади:

а) _____;

б) _____;

7. Биз ушбу аризада келтирилган маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва тўлиқлигини тасдиқлаймиз.

_____

(имзо)

_____

(Иш берувчи ваколатли шахсининг Ф.И.О.)

20__ йил «__» _____

8. Ариза _____ томонидан қабул қилинган ва
(суғурталовчи ходимининг лавозими ва Ф.И.О.)

20__ йил «__» _____ да дафтарда _____ рақами билан
рўйхатдан ўтказилган.

3-илова

**Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини
мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта**

полиси бланкасининг

НАМУНАСИ

(Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта полиси бланкасининг олд томони)

Ўзбекистон Республикасининг Давлат герби

**Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича
СУҒУРТА ПОЛИСИ**

№ _____

Серияси _____

№ _____

1. Суғурталовчининг тўлиқ номи ва реквизитлари _____

2. Иш берувчининг тўлиқ номи (Ф.И.О.) ва реквизитлари _____

3. ИФУТ (Иқтисодий фаолият турлари умумдавлат таснифлагичи)га мувофиқ иш берувчи амалга оширадиган фаолият тури (турлари) _____

(иқтисодий фаолиятнинг коди ва номи)

4. Суғурта пули _____

сўм,

(сумма рақамлар ва ёзув билан)

шу жумладан дафн қилиш харажатлари _____ сўм,

(сумма рақамлар ва ёзув билан)

5. Суғурта мукофоти _____

_____ миқдорида 20__ йил «__» _____ да тўланган.

(сумма рақамлар ва ёзув билан)

6. Суғурта даври: 20__ йил «__» _____ дан 20__ йил «__» _____ гача.

7. Ходимнинг Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта

қилиш шартномаси амал қиладиган даврда меҳнат мажбуриятларини бажариши билан боғлиқ ҳолда соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши муносабати билан ходимнинг ҳаётига ёки соғлиғига етказилган зарарни тўлаш бўйича иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигининг юз бериши ушбу полис бўйича суғурта ҳодисаси ҳисобланади.

(Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномаси бўйича суғурта полиси бланкасининг орқа томони)

8. Суғурталовчининг, шунингдек унинг иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномасини тузишга, иш берувчиларнинг ва (ёки) жабрланувчиларнинг ёхуд наф олувчиларнинг суғурта товони тўғрисидаги талабларни кўриб чиқишга ҳамда суғурта тўловини амалга оширишга вакил қилинган алоҳида бўлинмалари, улар билан боғлиқ маблағлар ва уларнинггиш вақти тўғрисидаги маълумотлар:

---

9. Алоҳида қайдлар _____

Суғурталовчининг раҳбари ёки ваколатли шахси

(имзо)

(Ф.И.О.)

М.Ў.

Берилган санаси: 20_ йил «__» _____

Суғурта полиси бланкасининг тавсифи:

Суғурта полиси бланкалари А4 (210 — 297 мм) катталиқда тайёрланади.

Суғурта полиси бланкаси фони оқ рангда бўлади.

4-илова

Суғурталовчига _____

(Суғурталовчининг тўлиқ номи)

_____дан

(Аризачининг тўлиқ исми (номи))

Аризачи — жисмоний шахснинг паспорти: серияси: _____

номери: _____,

20__ йил «__» _____ да _____ берилган.

Аризачи — юридик шахснинг реквизитлари:

СТИР _____

хизмат кўрсатувчи банкнинг МФО _____

х/р _____

Мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полиси:

серияси _____ № _____

20__ йил «__» _____ да берилган.

Суғурта товонини тўлаш тўғрисида

АРИЗА

Ушбу билан иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича 20__ йил «__» _____ даги _____-сон шартномага кўра суғурта ҳодисаси деб эътироф этилиши мумкин бўлган ҳодиса юз берганлигини маълум қиламан.

Ҳодисанинг сабаблари ва ҳолатлари тўғрисида қуйидагиларни маълум қиламан:

Суғурта ҳодисаси деб эътироф этилиши мумкин бўлган ҳодисага дуч келган ходимлар:

1. _____
(ходимнинг фамилияси, исми, отасининг исми)

2. _____
(ходимнинг фамилияси, исми, отасининг исми)

Ҳодисанинг санаси ва вақти: _____

Ҳодисанинг жойи: _____

Ҳодиса тўғрисида _____ га мурожаат қилинган

Ҳодисанинг ҳолатлари: _____

Ушбу ҳодиса бўйича ҳаққоний ва менга маълум бўлган барча маълумотларни хабар қилдим.

20__ йил «__» _____ . _____
(имзо) (аризачининг Ф.И.О)

Ариза _____ томонидан
(суғурталовчи масъул ходимининг лавозими ва фамилияси)

қабул қилинган ва 20__ йил «__» _____ да _____ рақами билан дафтарда рўйхатдан ўтказилган.

Ушбу аризага илова қилинган ҳужжатлар рўйхати

Т/Р	Ҳужжатнинг номи	Саҳифалар сони	Ҳужжатнинг санаси ва тартиб рақами	Илова қилинмоқда (ха/йўқ)
1.	Иш берувчининг етказилган зарарни тўлаш тўғрисидаги буйруғи нусхаси			

2.	Суғурта ҳодисаси юз бергунгача ходимнинг ўртача ойлик ёки йиллик иш ҳақи тўғрисидаги маълумотнома.			
3.	Меҳнат шартномаси (контракт)нинг нусхаси.			
4.	Касбга оид касаллик мавжуд бўлганда — ходимнинг касбга оид касаллиги тўғрисида тиббий хулоса.			
5.	Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисани махсус текшириш далолатномаси.			
6.	Врачлик-меҳнат эксперт омиссиясининг хулосаси.			
7.	Суд қарори.			
8.	Ходимнинг вафот этганлиги тўғрисидаги гувоҳноманинг нусхаси ва наф олувчининг етказилган зарарни ундиришга ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатлар.			

5-ИЛОВА

(юридик шахсининг номи)

БУЙРУҚ № _____

_____ шахри

20__ йил «__» _____

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса туфайли кўрилган зарарни тўлаш тўғрисида

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса туфайли _____
_____га зарар етказилган.
(жабрланувчининг Ф.И.О.)

Ушбу бахтсиз ҳодиса 20__ йил «__» _____да Н-1 шаклдаги
Далолатнома билан расмийлаштирилган. ТМЭКнинг 20__ йил «__»
_____даги __-сон хулосасига кўра _____«__»
гуруҳ ногирони деб эътироф этилган/этилмаган _____
(кераклиси кўрсатилади)

муддатга касбга оид меҳнат қобилиятини _____% йўқотган.

Меҳнатда майиб бўлгунига қадар _____нинг
(жабрланувчининг Ф.И.О.)

12 ойдаги ўртача ойлик иш ҳақи _____
_____сўмни ташкил қилган.
(сумма рақамлар ва ёзув билан)

_____га асосланиб

БУЮРАМАН

1. _____га
(жабрланувчининг Ф.И.О.)

_____сўм миқдорида бир йўла нафақа тўлансин.
(сумма рақамлар ва ёзув билан)

2. _____га 20__ йил «__» _____дан
(жабрланувчининг Ф.И.О.)

20__ йил «__» _____гача бўлган даврда ҳар ойда
_____сўм миқдорида зарар товони тўлансин.
(сумма рақамлар ва ёзув билан)

3. Қонун ҳужжатларида белгиланган меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдори оширилган тақдирда етказилган зарарни тўлаш суммаси оширилган меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорига мутаносиб равишда қайта ҳисоблаб чиқилсин.

Юридик шахс раҳбари

_____

(имзо)

_____

(Ф.И.О.)

5-1-илова

(юридик шахсининг номи)

БУЙРУҚ № _____

_____ шаҳри 20__ йил «__» _____

Боқувчининг вафоти муносабати билан етказилган зарарни тўлаш тўғрисида

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса туфайли _____
_____ га зарар етказилган.

(жабрланувчининг Ф.И.О.)

Ушбу бахтсиз ҳодиса 20__ йил «__» _____ да Н-1 шаклдаги
Далолатнома билан расмийлаштирилган. _____ маҳалла кўмитасининг
20__ йил «__» _____ даги _____-сон маълумотномаси асосида
_____ вафот этган кунда унинг қарамоғида

(вафот этган ходимнинг Ф.И.О.)

_____ киши бўлган:

1. _____ 20__ йил «__» _____,
(қариндошлиги) (Ф.И.О.) (туғилган санаси)

мактаб (лицей) ўқувчиси ёки ишлайди (ишламайди) ёхуд шу кабилар;
(ҳолатга боғлиқ ҳолда кўрсатилади)

2...

3...

Боқувчисини йўқотганлик бўйича етказилган зарар тўловини олиш ҳуқуқига
эга бўлганлар:

1. _____ 20__ йил «__» _____,
(қариндошлиги) (Ф.И.О.) (туғилган санаси)

мактаб (лицей) ўқувчиси ёки ишлайди (ишламайди) ёхуд шу кабилар;
(ҳолатга боғлиқ ҳолда кўрсатилади)

2...

3...

_____ нинг вафот этган кунда охириги 12 ой
(вафот этган ходимнинг Ф.И.О.)

учун ўртача ойлик иш ҳақи _____
_____ сўмни ташкил қилди.

(сумма рақамлар ва ёзув билан)

_____ га асосланиб

БУЮРАМАН

1. _____ нинг етказилган зарар тўловини
(вафот этган ходимнинг Ф.И.О.)

олиш ҳуқуқига эга бўлган қарамоғидаги шахсларга _____ сўм
(суммаси рақамлар ва ёзув билан)

бир йўла нафақа тўлансин.

2. _____ нинг қарамоғидагиларга боқувчисини
(вафот этган ходимнинг Ф.И.О.)

йўқотганлиги учун _____ миқдоридаги
(суммаси рақамлар ва ёзув билан)

етказилган зарар тўлови ҳар ойда қуйидаги даврлар учун тўлансин:

а) _____ га 20__ йил «__» _____ дан
(қарамоғдаги шахснинг Ф.И.О.)

20__ йил «__» _____ гача (16 ёшга етгунгача), кундузги ўқув юртида ўқишни давом эттирган тақдирда 20__ йил «__» _____ гача (18 ёшга тўлгунгача);

б) _____ га 20__ йил «__» _____ дан
(қарамоғдаги шахснинг Ф.И.О.)

200__ йил «__» _____ гача вафот этган ходимнинг болалари, неваралари, сингиллари уч ёшга тўлгунгача (уларни парвариш қилаётган шахслар учун);

в) ...

3. Балоғатга етмаган қарамоғдаги шахслар учун 1 ва 2-бандлар бўйича бир йўла нафақа ва етказилган зарар тўлови _____
(наф олувчининг Ф.И.О.)

4. Қонун ҳужжатларида белгиланган меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдори оширилган тақдирда етказилган зарарни тўлаш суммаси оширилган меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорига мутаносиб равишда қайта ҳисоблаб чиқилсин.

Ушбу суммани қайта ҳисоблаб чиқиш етказилган зарар тўловини олиш ҳуқуқига эга бўлган шахслар сони ўзгарган тақдирда ҳам амалга оширилсин.

Юридик шахс раҳбари

_____

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

1-кейс. Хавф-хатарни миқдорий таҳлили.

Совутиш-компрессор қурилмалари цехининг хавф-хатарлар ва ишлаш имконияти таҳлили ўтказисин. Меъёридан четга чиқиш натижаларидан намуна берилган(жадвал). Таҳлил жараёнида ҳар бир қурилма, ишлаб чиқариш линияси ёки блок учун юзага келиши мумкин бўлган четга чиқишлар, уларнинг сабаблари аниқланади ва хавфсизликни таъминлаш бўйича тавсиялар белгиланади. Юзага келиши мумкин бўлган ҳар қайси четга чиқиш ҳолатларини тавсифлашда «йўқ», «кўп», «кам», «шунингдек», «бошқача», «қараганда бошқача», «тескари» ва ҳ. сингари калит сўзлар қўлланилади. Шунингдек, жадвалда кўриб чиқиладиган четга чиқишнинг юзага келиш эҳтимоли В, оқибатларнинг оғирлик даражаси Т ва критиклик кўрсаткичи $K=V+T$ га берилган балли эксперт баҳолари кўрсатилган. В ва Т кўрсаткичлар 4 балли шкалада белгиланган (4 балл максимал хавфга тўғри келади).

Критиклик қиймати юқори бўлган четга чиқишлар кейинчалик, шу жумладан авария вазиятлари сценарийларини ишлаб чиқишда ва хавфни миқдорий баҳолашда, янада батафсилроқ кўриб чиқилган.

Жадвал

Совутиш-компрессор қурилмалари цехи компрессор узелининг хавф-хатарлари ва ишлаш имкониятини ўрганиш усули қўлланилганда четга чиқишлар рўйхати (натижалардан намуна)

Калит сўз	Четга чиқиш	Сабаблар	Оқибатлар	В	Т	К	Тавсиялар
Кам	Модда оқими йўқ						
Кўп	Компрессор ҳайдаш босимининг ошиши						
	Ҳайдайдиган компрессор ҳароратининг ошиши						
Кам	Сўриш босимининг камайиши						

2-кейс. «Ҳодисалар дарахтлари» таҳлили.

Нефтни қайта ишлаш қурилмасида содир бўлиши мумкин бўлган турли аварияларнинг сценарийларини миқдорий таҳлил қилиш учун ҳодисалар дарахти намуналари расмда берилган. Ҳодиса номининг ёнидаги рақамлар ушбу ҳодиса юзага келишининг шартли эҳтимолини кўрсатади. Бунда қўзғатувчи ҳодиса (резервуардан нефтнинг тўкилиши)нинг юзага келиш эҳтимоли 1 тенг деб қабул қилинган. Алоҳида ҳодиса ёки сценарийнинг юзага келиш частотаси қиймати қўзғатувчи ҳодисанинг юзага келиш частотасини авариянинг аниқ сценарий бўйича ривожланишнинг шартли эҳтимолига кўпайтириш йўли билан қайта ҳисобланади.

VI. ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглиз тилидаги шарҳи
Авария	- техник қурилмаларни ва (ёки) қурилиш иншоотларини турли элементларини тўсатдан емирилиши, ёки турли жараёнларни меъёридаги иш режимини ёки оқимини хавфли бузилишидан иборат хавфли ходиса	The accident is a dangerous event, consisting in a sudden destruction of any elements of technical devices and(or) construction of buildings or in threat of violation of normal operation or flow of any process
Ишлаб чиқаришни автоматизациялаш	-ишлаб чиқариш жараёни автоматик қурилмаларда бошқариладиган ишлаб чиқаришни ташкил этиш услуги	Automation of production — way of organizing production in which the process control is carried out by automatic devices
Маъмурий жазо	-маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этгани учун жавобгарлик чораси	Administrative punishment — the measure of responsibility for committing an administrative offense
Маъмурий ҳуқуқбузарлик	қонун ҳужжатларига биноан маъмурий жавобгарликка тортиш назарда тутилган, шахсга, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига, мулкчиликка, давлат ва жамоат тартибига, табиий муҳитга тажовуз қилувчи ғайриҳуқуқий, айбли (қасддан ёки эҳтиётсизлик орқасида) содир этилган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик	Administrative offence-encroachment on the rights and freedoms of citizens property, the state and public order, natural wednesday wrongful guilty of (intentional or careless) act or omission for which the law provides for administrative liability
Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ходиса тўғрисида далолатнома	-ишлаб чиқаришда содир бўлган бахтсиз ходиса туфайли ишчини соғлиги бузилганлиги фактини тасдиқловчи, ўрнатилган тартибда ваколатли амалдор шахслар томонидан ўтказилган	The act of accident on production — a legal document certifying the fact of damage of health owing to accident on manufacture, decorated according to the results of the investigation into this

	текширув натижалари асосида расмийлаштирилган, белгиланган намунадаги юридик ҳужжат	accident, held in the prescribed manner plenipotentiary officials
Меҳнат муҳофазаси тўғрисидаги далолатнома	-барча ёки маълум тоифадаги ишчиларга тааллуқли, меҳнат жараёнида ишчини соғлиги ва ҳаётини сақлаш ва хавфсизлиги мақсадида ишлаб чиқариш фаолиятини юритиш тартибини белгиловчи меъёрлар ва қоидалардан иборат меҳнат муҳофазаси ва шароитини ростловчи ҳужжатлар	Acts about labour protection — documents that regulate conditions and labor protection, containing the rules and regulations establishing the procedure of implementation of production activities to safety and preservation of health and life of worker in the labor process, applicable to all employees or to certain categories of employees
Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ходисаларни таҳлили	-умумий тенденцияни аниқлаш ва огоҳлантирувчи тадбирлар қабул қилиш мақсадида ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ходисаларни тадқиқоти ва уларни ишлаб чиқариш, шикастловчи омиллар турлари ва сабаблари бўйича таҳсимоти	The analysis of accidents in the production, research and distribution of accidents on the production facilities, traumatic factors and their causes in order to identify general trends and taking preventive measures
Меҳнат шароити бўйича иш жойларини аттестациялаш	-ишлаб чиқаришдаги зарарли ва (ёки) хавфли омилларни аниқлаш мақсадида иш жойларидаги меҳнат шароитини баҳолаш	Certification of workplaces on working conditions — evaluation of working conditions at workplaces in order to identify harmful and (or) dangerous production factors
Хавфсизлик	-зиён етиши эҳтимоли билан боғлиқ, йўл қўйилиши мумкин бўлмаган рискни йўқлиги	Safety — absence of unacceptable risk associated with the possibility of damage
Ўта паст хавфсиз электр кучланиши	-45в дан юқори бўлмаган ер ва ўтказгич орасидаги номинал кучланиш ёки	Safe extra low voltage — a nominal voltage not exceeding 42 v between

	(уч фазали тармоқлар учун) 24в дан юқори бўлмаган ўтказгич ва нол орасидаги номинал кучланиш	conductor and earth, or (for three-phase circuits) not exceeding 24 v between the conductor and the zero
Ишлаб чиқариш жиҳозларининг хавфсизлиги	-ишлаб чиқариш жиҳозларининг, норматив-техник ҳужжатларда ўрнатилган шароитларда белгиланган функцияларини бажараётганида, меҳнат хавфсизлиги талабларига мослигини сақлаш ҳусусияти	Machinery safety — the property of the production equipment to maintain compliance with safety work in the performance of given functions in terms of normative-technical documentation.
Ишлаб чиқариш жараёнларининг хавфсизлиги	-ишлаб чиқариш жараёнларининг, норматив-техник ҳужжатларда ўрнатилган шароитларда амалга оширилиётганида, меҳнат хавфсизлиги талабларига жавоб бера олиш ҳусусияти	The safety of the production process — the property of the production process to meet the requirements of occupational safety when carrying out it in the conditions established by normative-technical documentation
Меҳнат хавфсизлиги	-ишлаб чиқаришдаги зарарли ва хавфли омилларни ишчиларга таъсири бартараф этилган меҳнат шароити	Labour safety — the conditions, which exclude the impact of dangerous and harmful production factors on workers
Вентиляция	-иш хоналаридаги ҳаво муҳитини белгиланган сифатини таъминлаш учун зарур тадбирлар ва воситалар мажмуи	Ventilation — a set of measures and devices necessary to ensure the specified quality of the air environment in the working premises
Хавфли моддалар	инсонга нисбатан потенциал хавфга эга моддалар	Hazardous substances — substances with potential danger towards human beings
Йўриқнома журнали	-ўтказилган йўриқноманинг аниқ тури қайд этиладиган, белгиланган шаклдаги журнал	Journal of instruction — the magazine of the established form, in which is recorded the conduct of a particular kind of instruction

Электр токидан химоялаш воситалари	-инсонларни электр токи жароҳатлашидан химоялашга мўлжалланган техник воситалар мажмуи	Protective measures—the complex of technical means designed to protect people from electric shock;
Хавфсизлик зонаси	-зарарли ва(ёки) хавфли ишлаб чиқариш омилларининг таъсири рухсат этилган даражадан юқори бўлмаган ҳудуд қисми	Safety zone — an area within which the impact of harmful and (or)hazardous production factors exceeds an acceptable level
Ишлар тоифаси	-инсон организмнинг Вт лардаги умумий энергия сарфи асосида ишларни оғирлиги бўйича ажратиш	Categories of work — division of work according to the severity based on the total energy consumption of the organism in V_t
Компетент шахс-	-зарур даражадаги тайёргарликга ва етарли билимга, конкрет (аниқ) ишни бажариш малакасига ва тажрибасига эга шахс;	Competent person - a person with the necessary training and sufficient knowledge, skills and experience to perform a specific job
Меҳнатни муҳофаза қилиш	меҳнат жараёнида инсоннинг хавфсизлигини, ҳаёти ва соғлиғи, иш қобилияти сақланишини таъминлашга доир ҳуқуқий, ижтимоий- иқтисодий, ташкилий, техникавий, санитария- гигиена, даволаш- профилактика, реабилитация тадбирлари ҳамда воситалари тизими	Labour protection is a working on the basis of the relevant legislative and other normative acts of the socio-economic, organizational, technical, sanitary-hygienic and medical-prophylactic measures and means aimed at ensuring safety, preservation of the health and human performance at work.
Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса	ҳодимнинг у меҳнат шартномаси (контракт) бўйича ўз вазифаларини иш берувчининг ҳудудида ҳам, ундан ташқарида ҳам бажариши билан боғлиқ ҳолда меҳнатда майиб бўлишига ёки	Accident at work — an event in which the insured person has received employment injury or other health damage during the performance of his duties under the employment agreement (contract) on the premises of the

	соғлиғининг бошқача тарзда шикастланишига олиб келган ва ходимни бошқа ишга ўтказиш заруриятини келтириб чиқарган, унинг касбга оид меҳнат қобилиятини вақтинча ёки турғун йўқотишига ёхуд вафот этишига сабаб бўлган ҳодиса	policyholder or abroad, and which has caused the necessity to transfer the insured to another job, temporary or permanent loss of their professional earning capacity or his death
Касб касаллиги —	- ходимнинг унга ишлаб чиқаришнинг зарарли ёки хавфли омили таъсири натижаси бўлган ва унинг касбга оид меҳнат қобилиятини вақтинча ёхуд турғун йўқотишига сабаб бўлган ўткир ёки сурункали касаллиги;	Occupational disease — an acute or chronic disease of the insured person resulting from exposure to harmful or dangerous production factors and resulting in temporary or permanent loss of professional working capacity;
Меҳнатда майиб бўлиш	- ходимнинг касбга оид меҳнат қобилиятини ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса оқибатида вақтинча ёки турғун йўқотиши	Work-relate dinjury — temporary or permanent loss of insured occupational disability in an accident at work
Суғурталовчи	-Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси	Insurer off-budget pension fund under the Ministry of finance of the Republic of Uzbekistan
Суғурта бадаллари	-суғурта қилдирувчининг меҳнатга ҳақ тўлаш фондидан суғурталовчига қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ва миқдорларда амалга ошириладиган ажратмалари;	Insurance premiums — deductions from the payroll of the insured to the insurer, carried out in the manner and amount established by law
Суғурталанган шахс —	-меҳнат шартномаси (контракт) асосида ишлайдиган, суғурта қилдирувчи	Insured person — a natural person subject to mandatory state social insurance against accidents

	суғурталовчига шу шартномага (контрактга) мувофиқ суғурта бадалларини тўлайдиган, ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар ва касб касалликларидан мажбурий давлат ижтимоий суғуртаси қилиниши лозим бўлган жисмоний шахс	at work and occupational diseases, working under labor agreement (contract), under which the policyholder shall pay the insurer insurance premiums
Суғурта қилдирувчи —	-жисмоний шахсни қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда меҳнат шартномаси (контракт) бўйича ишга ёллаган юридик ёки жисмоний шахс	Policyholder — a legal or natural person, a natural person hired under an employment contract (contract) in accordance with legislation
Суғурта ҳодисаси —	-иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномасининг амал қилиши даврида ходим ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда меҳнатда майиб бўлиши, касб касаллигига чалиниши ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланиши муносабати билан ходимнинг ҳаёти ёки соғлиғига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш бўйича иш берувчининг фуқаролик жавобгарлиги вужудга келганлиги белгиланган тартибда тасдиқланган факт	The insured event is verified in the prescribed manner the fact of damage of health or death of the insured in result of accident on manufacture or occupational disease, which would give rise to liabilities of the insurer on payment of insurance compensation

VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. -Т.: “Ўзбекистон”, 2011.
2. МирзиёевШ.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб ҳалқимиз билан бирга кураимиз. – Т.: “Ўзбекистон”. 2017. – 488 б.
3. МирзиёевШ.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз – Т.: “Ўзбекистон”. 2017. – 592 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

4. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2019.
5. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни.
6. Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муасасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сонли Фармони.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли Фармони.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 3 февралдаги “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5325-сонли Фармони.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 июндаги “2019-2023 йилларда Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетида талаб юқори бўлган малакали кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва илмий салоҳиятини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4358-сонли Қарори.

11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июлдаги «Олий ва ўрта махсус таълим тизимида бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-4391-сонли Қарори.
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июлдаги «Олий ва ўрта махсус таълим соҳасида бошқарувни ислоҳ қилиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5763-сон фармони.
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 августдаги «Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида»ги ПФ-5789-сонли фармони.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида»ги 2018 йил 21 сентябрдаги ПФ-5544-сонли Фармони.
15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 майдаги «Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5729-сон Фармони.
16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 2 февралдаги «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2752-сонли қарори.
17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сонли қарори.
18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини оширишда иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларининг иштирокини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2017 йил 27 июлдаги ПҚ-3151-сонли қарори.
19. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Нодавлат таълим хизматлари кўрсатиш фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2017 йил 15 сентябрдаги ПҚ-3276-сонли қарори.

20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чоратadbирлар тўғрисида”ги 2018 йил 5 июндаги ПҚ-3775-сонли қарори.

21. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чоратadbирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори.

Ш. Махсус адабиётлар

1. “Ходимларга уларнинг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликларига чалиниши ёки саломатликнинг бошқа хил шикастланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш” Қоидалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 11 февралдаги 60-сон қарори.

2. “Электр энергетика ускуналарига хизмат кўрсатишда юз берган бахтсиз ҳодисалар оқибатида жабрланганларга шифокордан олдинги ёрдам кўрсатиш бўйича йўриқнома” (рўйхат рақами 20/15-226/22, 2005 йил 28 ноябрь).

3. “Электр ускуналарини эксплуатация қилишда хавфсизлик техникаси қоидалари” (рўйхат рақами 1614, 2006 йил 18 август).

4. СанПиН РУз № 0224-07 “Санитарные правила и нормы при работе на персональных компьютерах, видеодисплейных терминалах и оргтехнике”.

5. “Корхона, ташкилот ва муассасаларда меҳнат муҳофазаси фонди ташкил қилиниши ва уни маблағларини ишлатиш тартиби тўғрисида”ги Низом Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг 2008 йил 12 ноябрь 245-сон қарори.

6. “Баландликда ишлаганда меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари” (рўйхат рақами 1890, 2009 йил 24 январь).

7. Ўзбекистон Республикасининг “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида”ги қонуни 2009 йил 16 апрель, ЎРҚ-210-сон.
8. “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш қоидалари” Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 24 июндаги 177-сон қарори.
9. “Ўн саккиз ёшдан кичик шахсларнинг меҳнати қўлланиши тақиқланадиган ноқулай меҳнат шароитлари ишлари рўйхати” (рўйхат рақами 1990, 2009 йил 29 июль).
10. Ўзбекистон Республикасининг “Ёнғин хавфсизлиги тўғрисида”ги қонуни 2009 йил 30 сентябрь, ЎРҚ-226-сон.
11. ШНК 2.09.04-09. “Корхоналарнинг маъмурий ва маиший бинолари”.
12. СанПиН РУз № 0294-11 “Гигиенические нормативы. ПДК вредных веществ в воздухе рабочей зоны”.
13. “Телевидение ва радио эшиттириш ходимлари учун меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари” (рўйхат рақами 2248, 2011 йил 25 июль).
14. ““Ходимларни тиббий кўрикдан ўтказиш тартиби тўғрисида”ги Низом (Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш вазирининг буйруғи рўйхат рақами 2387, 2012 йил 29 август).
15. “Иш ўринларини меҳнат шароитлари ва асбоб-ускуналарнинг жароҳатлаш хавфлилиги юзасидан аттестациядан ўтказиш тартиби тўғрисида”ги Низом Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2014 йил 15 сентябрдаги 263-сон қарори.
16. СанПиН РУз № 0324-16 “Санитарно-гигиенические нормы микроклимата производственных помещений”.
17. СанПиН РУз № 0325-16 “Санитарные нормы допустимых уровней шума на рабочих местах”.
18. СанПиН РУз № 0326-16 “Санитарные нормы общей и локальной вибрации на рабочих местах”.

19. СанПиН РУз № 0335-16 “Санитарные нормы допустимых уровней электростатических полей на рабочих местах”.
20. “Меҳнатни муҳофаза қилиш соҳасидаги хизматлар бозорини янада ривожлантириш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 27 апрелдаги 246-сон қарори.
21. СанПиН РУз № 0364-18 “Нормы допустимых нагрузок для девушек моложе 18 лет и женщин при подъеме и перемещении тяжестей вручную”.
22. “Ташкилотларда меҳнатни муҳофаза қилиш хизматини яратиш ва фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисида”ги Низом (Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 31 декабрдаги 1066-сон қарорига 5-илова).
23. Долин П.А. Справочник по технике безопасности. 6-е изд. -М.: Энергоатомиздат, 2015 – 824 с.
24. Беляков Г.И. Охрана труда, -М.: Агропромиздат, 2010. – 320 с.
25. Беляков Г.И.: Охрана труда для руководителей и специалистов предприятий Подробнее: <http://www.labyrinth.ru/books/545428/>
26. Friend, Mark A. Fundamentals of occupational safety and health / Mark A. Friend and James P. Kohn. Government Institutes. An imprint of. The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Maryland • Toronto • Plymouth, UK-2007.—4th ed.
27. Х.Раҳимова, А.Аъзамов, Т.Турсунов. Меҳнатни муҳофаза қилиш.Т. – “Ўзбекистон” -2003.
28. Ғ.Ёрматов ва бошқалар Меҳнатни муҳофаза қилиш: Дарслик - Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2015 - 345 б.
29. Руководство по охране труда на предприятиях / Юнусов Б.Х., Парсегова Л.Т. и др. - Издательство «Фарғона», 2016 – 332 с.